magazin istoric

ANUL XIX NR. 3 (216) MARTIE 1985

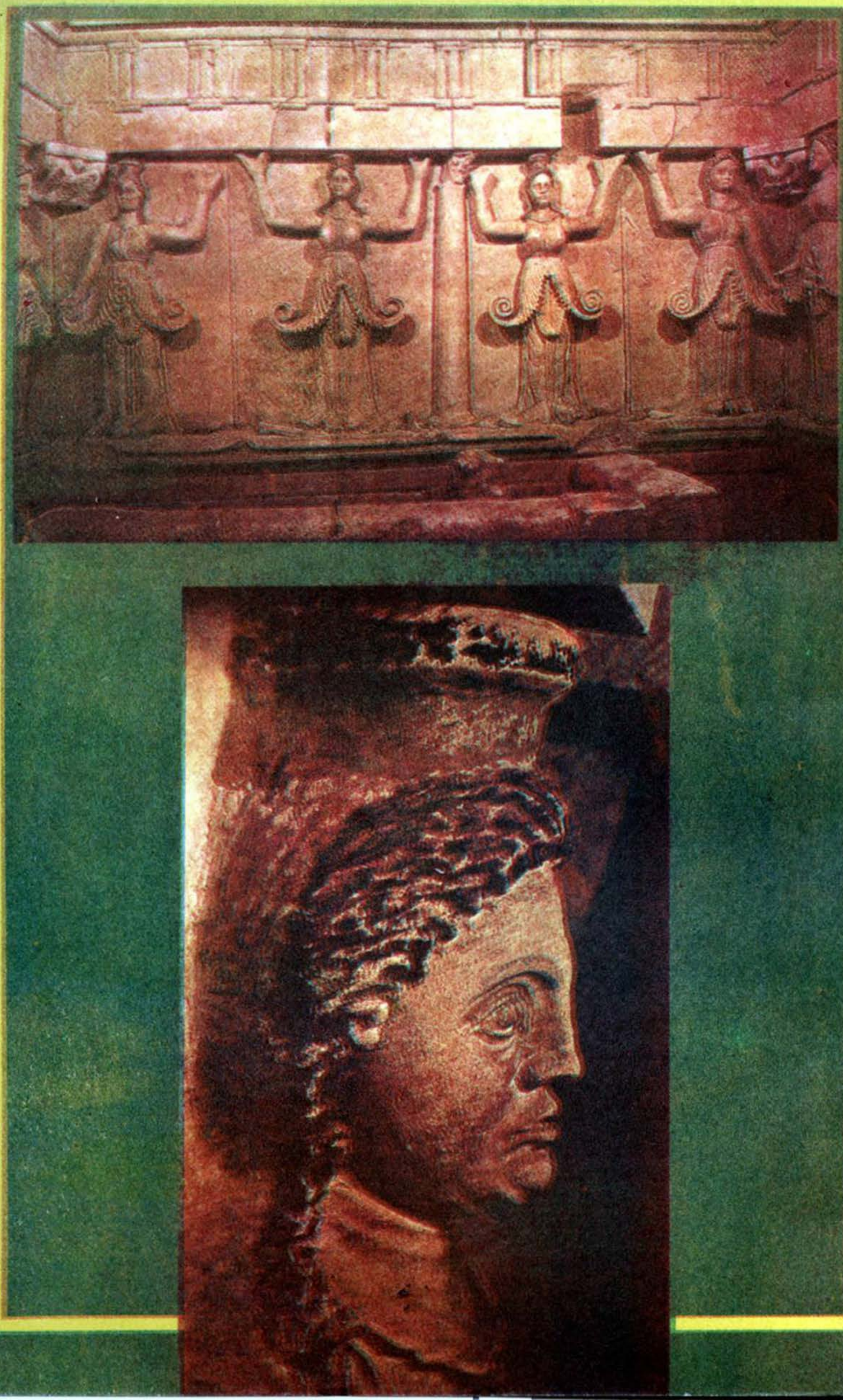

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIX
Nr. 3 (216)
martie 1985

●

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

●

① ④

②

③

SUMAR

Revoluţia română în acţiune — din august 1944 pînă în martie 1945 (II) :
Ştefan Lache 2

Contribuţia României la înfrîngerea fascismului :
Gh. Zaharia, Ion Cupşa, Traian Popescu-Tracipone 8

MĂRTURII ALE CULTURII ŞI CIVILIZAŢIEI ROMÂNEŞTI

● **Pe urmele strămoşilor (II) :**
Ion Popescu-Puţuri
● **Mormîntul princiar getic de la Sveştari :**
Petre Alexandrescu 13
● **Horaţiu despre profilul moral al străbunilor noştri :**
Ioan Micu 15

Voievodatul — **mărturie a identităţii politice româneşti :**
Ioan Lupaş, Pompiliu Teodor 18

Kritika... **pe poziţii elogioase faţă de un trecut condamnat de istorie :**
Dinu C. Giurescu, Al. Gh. Savu 23

O domnie puţin cunoscută. „Vlad-Vîntilă" de la Slatina :
Dumitru Botar 27

Nicolae Titulescu la Academia română :
Alexandru Dobre 33

1719. Din Bucureşti către Paris şi Istanbul :
Valeriu Buduru 40

● **Cărţi sosite la redacţie... 17** ● **Rezultatele concursului** Magazin istoric, Horea 200... **22** ● **În Bucureşti, acum 50 ani... 48** ● **Ex libris Constantini Cantacuzeni la Bibliioteca Batthyaneum... 60** ● **Cititorii scriu istorie... 61** ● **Poşta** Magazin istoric... **62**

● **Istoria — păstrătoarea experienţelor umane :** *Robert Etienne*... **31** ● **Documentele secolului XX. Moscova, 19-30 octombrie 1943. Conferinţa miniştrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii (II)... 36** ● **Regatul mamelucilor :** *Codruţa Matei*... **44** ● **Ca un păianjen în plasă :** *A. Busuioceanu, Fl. Constantiniu*... **52** ● **Rugurile din Danemarca medievală :** *Inga Dahlsgard*... **57**

COPERTELE NOASTRE

①④ Străvechi pămînt românesc, leagăn de civilizaţie şi cultură naţională, Transilvania şi-a păstrat în pofida secolelor de dominaţie străină instituţiile proprii, identice cu cele din ţările româneşti surori de peste munţi, Moldova şi Muntenia, printre care şi pe cea a **voievodatului**. În imagini, vechi aşezări transilvănene, aşa cum au fost surprinse în gravuri din secolul trecut: a) Braşov, b) Sibiu, c) Dej, d) Blaj, e) Sighişoara, f) Băile Herculane (Voievodatul — **mărturie a identităţii politice româneşti**, p. 18)

②Mărturie a străvechii civilizaţii getice, mormîntul princiar descoperit la Sveştari (R.P.Bulgaria) conţine şi somptuoase decoraţii murale, relevante pentru înaltul simţ artistic al meşterilor geţi. În imagini: cele patru cariatide de pe peretele din fund al camerei centrale şi detaliu dintr-o astfel de statuie (**Mormîntul princiar getic de la Sveştari**, p. 13)

③O stradă din Istanbul (imaginea din centrul paginii) şi costume otomane din veacul XVIII (**1719. Din Bucureşti către Paris şi Istanbul**, p. 40)

Revoluţia română în acţiune

DIN AUGUST 1944 PÎNĂ ÎN MARTIE 1945 (II)

Prof. univ. dr. ŞTEFAN LACHE

Evocînd măreaţa epopee a revoluţiei române începută la 23 August 1944, secretarul general al Partidului Comunist Român spunea, la 6 martie 1980: „Prin lupta unită a maselor populare, sub conducerea comuniştilor, a fost instaurat primul guvern democratic, revoluţionar, muncitoresc-ţărănesc, care a deschis o etapă nouă în dezvoltarea revoluţionară, democratică a ţării, apoi în trecerea la construcţia socialistă în România".

Dezvoltînd bogata sa experienţă în domeniul alianţelor politice — alianţe care asiguraseră victoria forţelor patriotice naţionale în acţiunea de înlăturare a dictaturii militaro-fasciste şi ieşirea României din războiul hitlerist — Partidul Comunist Român a conceput Frontul Naţional Democratic ca pe o alianţă social-politică largă, corespunzătoare noilor obiective ale luptei poporului român, o alianţă deschisă tuturor partidelor, organizaţiilor şi grupărilor democratice, inclusiv celor de orientare burgheză.

„Nici o putere din lume nu ne va opri!"

Crearea Frontului Naţional Democratic a reflectat în fond momentul iniţial al unui proces complex de delimitare şi de regrupare a forţelor politice care colaboraseră la înfăptuirea actului de la 23 August 1944, delimitare ce se producea în funcţie de concepţiile şi opţiunile lor privind soluţionarea unor probleme imediate şi îndeosebi a celor privind regimul politic din România. Principiile călăuzitoare ale programului acestei largi coaliţii politice exprimau în esenţă un spirit revoluţionar în modul de a concepe evoluţia viitoare a societăţii româneşti. Deşi au fost invitate în mod expres să adere la noua coaliţie, conducerile celor două partide burgheze, P.N.Ţ şi P.N.L., au refuzat.

În viaţa politică, s-au conturat două orientări distincte şi opuse: de o parte — forţele polarizate în jurul P.C.R., hotărîte să înfăptuiască transformări democratice radicale, să revoluţioneze societatea românească, avînd drept ţel de largă perspectivă trecerea la o nouă orînduire socială, la socialism; de cealaltă parte — principalele partide burgheze, P.N.Ţ. şi P.N.L., care vizau doar o simplă ajustare şi adaptare a sistemului politic antebelic la noile realităţi şi cerinţe democratice, şi din această pricină căutau să stăvilească acţiunile revoluţionare.

Consiliul Naţional al F.N.D. a cerut regelui Mihai, la 14 octombrie 1944, formarea unui nou guvern în care să fie reprezentate toate partidele şi grupările democratice, în funcţie de ponderea şi influenţa lor reale în viaţa politică. Peste două zile, cei doi miniştri care reprezentau P.C.R. şi P.S.D. — Lucreţiu Pătrăşcanu şi Constantin Titel Petrescu — au demisionat din cabinetul format la 23 august 1944. Generalul Sănătescu a înaintat atunci demisia întregului cabinet, demisie sancţionată de rege. La „sugestia" lui I. Maniu şi C.I.C. Brătianu, primul ministru a revenit şi a dat publicităţii, la 19 octombrie, un comunicat prin care anunţa că guvernul îşi va continua activitatea „pînă în momentul în care partidele se vor înţelege". Replica forţelor democratice, a maselor populare a fost impresionantă. Chiar în ziua în care refuzul guvernului de a demisiona a devenit public, în Bucureşti a avut loc o mare demonstraţie de protest. Au urmat, apoi, în oraşele de reşedinţă ale judeţelor şi în marile centre muncitoreşti, întruniri, mitinguri şi demonstraţii de stradă sub lozincile: „Să plece guvernul!", „Vrem guvern F.N.D.!", „Pămînt ţăranilor!"

În cadrul unei mari demonstraţii organizate la Bucureşti în ziua de 29 octombrie 1944, în faţa celor 70 000 participanţi, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a dat glas hotărîrii maselor populare de a-şi impune voinţa lor: „Tovarăşi, guvernul demisionat nu vrea să plece. Frontul Naţional Democrat v-a chemat ca să impuneţi acestui guvern să

TOVARĂŞUL NICOLAE CEAUŞESCU VORBIND LA MAREA ADUNARE POPULARĂ CETĂŢENEASCĂ ORGANIZATĂ ÎN CAPITALĂ LA 6 MARTIE 1980

plece. Voi aţi venit pe ploaie şi furtună şi aţi înţeles să răspundeţi apelului F.N.D. Guvernul să înţeleagă şi să nu mai aştepte nici un moment...

Aşa cum aţi răspuns azi veţi răspunde şi data viitoare. Dar data viitoare dacă venim să se ştie că ne vom impune şi altfel. Nici furtuna, nici uraganul, nici o putere din lume nu ne va opri!"

Manifestaţiile populare s-au împletit cu acţiuni concrete de înfăptuire a prevederilor programului F.N.D. privind democratizarea vieţii publice. Comitetele de fabrică şi sindicatele au trecut cu de la sine putere la înlăturarea din conducerea întreprinderilor a elementelor fasciste, reacţionare, constituind gărzi care au interzis acestor elemente accesul în întreprinderi. Practic, toate comitetele de fabrică şi-au impus dreptul de control asupra producţiei.

Acţiunile energice, combative ale muncitorilor s-au resimţit puternic la sate. Spre sfîrşitul lunii septembrie şi începutul lunii noiembrie, în tot mai multe judeţe au fost înlăturate organele administrative instituite de guvernul antonescian şi au fost instalaţi primari şi consilii comunale, alcătuite din reprezentanţi ai forţelor democratice[1].

Ofensiva revoluţionară, corelată cu retragerea exponenţilor partidelor muncitoreşti din guvern şi cu trecerea la schimbarea, prin forţa maselor, a unor prefecţi şi primari, au accelerat cursul evenimentelor în favoarea Frontului Naţional Democratic.

Asaltul revoluţionar continuă

Prelungită mai bine de o lună, criza guvernamentală a încetat la 4 noiembrie 1944, cînd s-a constituit al doilea cabinet prezidat de generalul Sănătescu. Noul guvern, spre deosebire de cel precedent, marca întărirea poziţiilor maselor muncitoare în conducerea statului, Frontul Naţional Democratic preluînd vicepreşedinţia Consiliului de Miniştri, funcţie nou-înfiinţată, şase ministere şi trei subsecretariate de stat, adică peste o treime din totalul portofoliilor. Dispunînd încă de resurse politice, partidele burgheze au reuşit să menţină majoritatea posturilor ministeriale. Confruntările din perioada crizei de guvern şi modalitatea rezolvării acesteia dovediseră însă clar că Frontul Naţional Democratic deţinea iniţiativa şi o pondere în viaţa social-politică în continuă creştere, transformîndu-se într-un puternic factor de guvernămînt.

Guvernul de la 4 noiembrie 1944 a avut o existenţă efemeră; după nici o lună de activitate, el a căzut în urma unor puternice divergenţe şi confruntări între F.N.D. şi partidele burgheze. Sub pretextul imposibilităţii guvernării în comun cu reprezentanţii partidelor muncitoreşti, miniştrii P.N.Ţ. şi P.N.L. au demisionat în bloc, la 2 decembrie 1944, şi au cerut generalului Sănătescu, pe care-l

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1967, 2, 10/1969, 2/1975.

suspectau de slăbiciune față de forțele de stînga, să depună mandatul întregului cabinet. Misiunea de a forma un nou guvern a fost încredințată de rege generalului Nicolae Rădescu. Acesta a încercat să alcătuiască în grabă o echipă ministerială „neutră", de „tehnicieni", care urma să fie dirijată din umbră de liderii partidelor burgheze. Încercarea a eșuat, căci, strîngîndu-și rîndurile în jurul comuniștilor, forțele democratice au determinat revenirea la formula utilizată anterior, aceea a guvernului politic de coaliție.

În noul cabinet, constituit la 6 decembrie 1944, forțele muncitorești-țărănești și-au păstrat toate pozițiile anterioare. Totodată, reprezentantul P.N.Ț., Nicolae Penescu, a fost înlăturat de la conducerea Ministerului de interne, demiterea lui fiind cerută de F.N.D. încă în a doua jumătate a lunii noiembrie, pentru refuzul acestuia de a confirma prefecții și primarii instalați de masele populare, atitudine îngăduitoare față de rămășițele fasciste și încercări de intimidare, prin măsuri represive, a forțelor democratice. Noua echipă ministerială exprima unele concesii reciproce între cele două tabere angajate în lupta pentru putere, un moment de echilibru în evoluția raportului de forțe, care consta, pe de o parte, în imposibilitatea partidelor burgheze de a redobîndi pozițiile pierdute și de a guverna singure, iar, pe de altă parte, în faptul că Frontul Național Democratic, care avea inițiativa și capacitatea de a-și menține pozițiile în conducerea statului, era încă în curs de pregătire a ofensivei hotărîtoare în vederea instaurării puterii revolutionar-democratice.

Guvernul format la 6 decembrie 1944 și-a inaugurat activitatea dînd impresia unei orientări constructive. Primul ministru s-a angajat în mod public că va asigura înfăptuirea „de sus" a reformelor democratice, cerînd, în schimb, „un armistițiu în luptele dintre partide" și încetarea acțiunilor „de jos" de ocupare a moșiilor și de înlocuire a primarilor și prefecților. Dar promisiunile noului șef de guvern s-au dovedit curînd a fi doar simple formule menite să oprească înfăptuirile revoluționare. Astfel, Comisia pentru studiul reformei agrare, constituită la 15 decembrie 1944, și-a încheiat rapid lucrările, președintele acesteia, ministrul național-țărănist Ion Hudiță, formulînd concluzia că reforma agrară „nu este posibilă pentru moment, ci după terminarea războiului".

Forțele revoluționare au dezvăluit aceste manevre, cerînd miniștrilor național-țărăniști și liberali, ca și primului ministru, să-și respecte angajamentele. Cu prilejul Anului nou 1945, Consiliul Național al F.N.D. a lansat un apel prin care chema „pe toți, muncitori și muncitoare, țărani și țărance, oameni ai muncii, intelectuali, ofițeri și soldați, pe toți democrații cinstiți, fără deosebire de clasă și naționalitate, să facă zid în jurul F.N.D. pentru a scoate țara din greaua încercare prin care trece, pentru a o feri de o nouă catastrofă".

În ședințele Consiliului de Miniștri din 12 și 16 ianuarie 1945, generalul N. Rădescu și-a exprimat îngrijorarea pe care i-o pricinuia starea de spirit din țară și a făcut apel la miniștrii burghezi să accepte neîntîrziat legea sindicatelor și legea privind judecarea criminalilor de război, pentru a diminua întrucîtva nemulțumirile.

În aceste împrejurări, P.C.R. a adoptat soluții adecvate noului stadiu al procesului revoluționar: *Programul de guvernare al Frontului Național Democrat*, dat publicității la 28 ianuarie 1945, preconiza instaurarea unui nou guvern „ieșit din concentrarea într-un singur front — F.N.D. — a tuturor forțelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării, ale cărei probleme vitale să fie imediat soluționate". Acele obiective ale *Platformei din 1944* care-și păstrau actualitatea erau reluate și dezvoltate, aducîndu-se, totodată, precizări și prevederi noi. Astfel, în legătură cu reforma agrară, se stabileau categoriile de proprietăți funciare ce urmau să fie supuse confiscării și cele exceptate, se aveau în vedere constituirea rezervelor de stat, crearea centrelor de închiriat mașini agricole etc. În privința politicii externe a țării, Programul sublinia importanța stabilirii unor relații strînse cu U.R.S.S. și statele vecine, cu toate țările democratice, pentru ca „România să devină... un membru egal în marea familie a țărilor democratice, asigurînd astfel independența, suveranitatea, securitatea și propășirea economică a statului român".

Zid în jurul F.N.D.

Adoptarea și publicarea *Programului de guvernare al F.N.D.* au dus la declanșarea ofensivei hotărîtoare a maselor populare pentru cucerirea puterii politice și înfăptuirea reformei agrare. Șirul marilor confruntări și manifestații politice care au precedat și pregătit schimbarea de la 6 Martie a fost strălucit deschis de o puternică demonstrație muncitorească, desfășurată la București, în ziua de 30 ianuarie 1945, cu prilejul încheierii lucrărilor Congresului General al Sindicatelor. Între 1 și 24 februarie 1945, cum rezultă din informațiile publicate în presă, în întreaga țară au avut loc peste 150 mitinguri și demonstrații, din care peste 80 în orașe și centre muncitorești. La una din aceste manifestații din București, organizată la 13 februarie 1945 și la care au participat peste 500 000 cetățeni, Gh. Gheorghiu-Dej, în cuvîntarea rostită în fața mulțimii, arăta: „Domnul general Rădescu... încearcă să apară ca un împăciuitor față de conflictele dintre partidele și grupările politice din țara noastră și să apară ca un arbitru, ca unul care nu părtinește nici un partid politic, dar în fond atacă forțele care

6 martie 1945: 800 000 cetățeni din Capitală și județele învecinate salută cu entuziasm formarea primului guvern muncitoresc-țărănesc

alcătuiesc F.N.D. și pe reprezentanții săi în guvern. Această neutralitate suspectă a d-lui prim-ministru, care, sub pretext că în țară trebuie să domnească liniștea și ordinea, a încercat să provoace populația Capitalei noastre, făcînd-o să vadă circulînd pe străzi detașamente de jandarmi, ne amintește de timpurile acelea de teroare împotriva poporului".

Ampla mișcare revoluționară a cuprins deopotrivă orașele și satele. În strînsă colaborare cu Frontul Plugarilor, la 10 februarie 1945, Partidul Comunist Român a dat cuvînt de ordine să se treacă la ocuparea prin forță a tuturor moșiilor expropriabile[1]. Sprijinul direct dat de muncitori înfăptuirii reformei agrare, organizării vieții satelor și a producției agricole, a contribuit la radicalizarea țărănimii, la închegarea alianței muncitorești-țărănești, făurindu-se, astfel, o uriașă forță social-politică, temelia noii puteri de stat revoluționar-democratice. Concomitent cu realizarea practică a reformei agrare, în strînsă coordonare s-au desfășurat uriașe mitinguri și demonstrații de stradă, a avut loc cucerirea prefecturilor și primăriilor. Pînă la începutul lunii martie 1945, aproape în toate județele au fost instalați prefecți reprezentînd Frontul Național Democratic, comunele trecînd și ele, una după alta, sub conducerea unor primari desemnați de masele populare.

Primul ministru al guvernului instaurat la 6 Martie 1945, dr. Petru Groza

În scopul stăvilirii valului revoluționar, cercurile reacționare ale burgheziei și moșierimii, folosind ca om forte pe generalul Nicolae Rădescu, au recurs la ultima soluție — represiunea. La 24 februarie 1945, la București, Craiova, Caracal și în alte localități, au avut loc evenimente sîngeroase, s-a tras asupra manifestanților; au căzut morți și răniți. Dar toate încercările reacțiunii de a opri împărțirea moșiilor și schimbarea primarilor și prefecților au fost zădărnicite.

În condițiile încleștării decisive pentru putere populară, intelectualitatea română, consecventă tradițiilor sale democratice, antifasciste, s-a situat de partea maselor populare, a muncitorilor și țăranilor. O ilustrare a acestei

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1974.

atitudini a constituit-o apelul dat publicității la jumătatea lui februarie 1945 de un grup de aproape 80 savanți și profesori de frunte ai școlii românești, care cereau instalarea unui guvern al Frontului Național Democratic. Într-o telegramă trimisă regelui, după evenimentele grave din 24 februarie 1945, de membri ai Academiei române și profesori universitari, printre care M. Sadoveanu, C.I. Parhon, Mitiță Constantinescu, Tr. Săvulescu, S. Stoilow, N.Gh. Lupu, prof. N. Hortolomei, se scria: „Considerăm că atari acțiuni de reprimare a liberei exprimări a voinței naționale, determinarea conflictelor interne de natură a duce la război civil, precum și îndrumarea oștirii la acte contrare sufletului și menirii sale, sînt incompatibile cu interesele naționale și cu un regim de adevărată democrație".

Amploarea și dinamismul acțiunilor revoluționare au accentuat convulsiile din rîndurile partidelor burgheze și procesul de izolare a conducerilor retrograde ale acestora. Numeroși membri de rînd sau simpatizanți ai P.N.Ț. și P.N.L., exponenți politici de vază ai acestor partide și chiar organizații locale întregi și-au manifestat fățiș nemulțumirea față de vîrfurile conducătoare și au cerut, uneori ultimativ, colaborarea cu partidele unite în F.N.D. Unele fracțiuni și grupări care s-au desprins din P.N.Ț., avînd o orientare democratică și fiind convinse de superioritatea forțelor populare, s-au alăturat F.N.D. Astfel, gruparea național-țărănistă condusă de Anton Alexandrescu a aderat la F.N.D., iar cea național-liberală a lui Gheorghe Tătărescu a încheiat un acord de colaborare cu acesta.

Vom ridica poporul

O însemnătate excepțională pentru evoluția evenimentelor în sensul instaurării puterii revoluționar-democratice pe calea acțiunilor politice, și a mișcărilor de masă au avut-o legăturile strînse dintre armată și popor, legături cu o lungă și strălucită tradiție în istoria patriei noastre, tradiții ridicate pe o treaptă superioară prin participarea întregii armate române, alături de gărzile muncitorești înarmate, la înfăptuirea revoluției din august 1944 și, apoi, prin mobilizarea tuturor resurselor și energiilor naționale, în războiul antihitlerist.

Solidaritatea forțelor muncitorești, țărănești, a maselor de militari proveniți din rîndurile acestora, menținerea și întărirea detașamentelor muncitorești înarmate, ale căror efective erau, la începutul lunii martie, de peste 70 000 oameni, au pus cercurile reacționare în situația de a nu putea să riposteze cu forța armelor și să declanșeze războiul civil, așa cum ar fi dorit.

În această privință sînt edificatoare două ședințe ale Consiliului de Miniștri. Prima, ținută la 16 februarie 1945, cînd primul ministru, împotrivindu-se acțiunilor de reformă agrară și de înlocuire a prefecților și primarilor prin acțiuni de masă, a formulat amenințarea: „În situația pe care o am, mă voi opune din toate puterile; dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul". Miniștrii comuniști și social-democrați au ripostat cu fermitate: „Nu vrem să fim tîrîți pe panta războiului civil — a replicat Gh. Gheorghiu-Dej. Vom împiedica prin toate mijloacele de a transforma lupta din interior în război civil". Soluția nu constă în reprimarea acțiunilor politice ale maselor — spunea Lotar Rădăceanu, adresîndu-se miniștrilor burghezi —, ci în „rezolvarea acestor probleme, adică reforma agrară, schimbarea și reformarea administrației imediat, fiindcă pulsul țării arată că este nevoie de acest lucru..." Cealaltă ședință a Consiliului de Miniștri de care aminteam a avut loc la 21 februarie 1945. La ordinea de zi erau 19 puncte, dar nici unul n-a mai fost luat în dezbatere. La deschidere, primul a cerut cuvîntul dr. Petru Groza, vice-președintele guvernului, care a arătat: „Guvernul s-a constituit la 6 decembrie 1944 cu membrii recrutați din diferite grupări și partide, care s-au hotărît să colaboreze. Deunăzi, ieri sau alaltăieri, a văzut lumina tiparului un jurnal al Consiliului de Miniștri prin care se desființează trei subsecretariate de stat. Întrucît din cele trei subsecretariate de stat desființate, unul cădea, conform acordului nostru care sta la baza constituirii guvernului, în lotul F.N.D., desigur că noi nu putem admite acest lucru... Această procedură arată că am ajuns la o adîncire în căderea noastră pe panta acestor complicațiuni politice de unde nu se mai poate trece mai departe și este cel mai firesc și cel mai natural lucru pe care-l așteptăm, ca regulă elementară, ca domnul prim-ministru, ca domnul președinte al consiliului nostru să tragă toate consecințele. Noi denunțăm acordul și cerem domnului prim-ministru, care a constituit acest guvern pe baza unui acord cu partidele liberal, național-țărănesc și F.N.D., să prezinte demisia cabinetului". Miniștrii F.N.D. — Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ștefan Voitec, Gh. Vlădescu-Răcoasa și Gheorghe Nicolau — au susținut cu noi argumente necesitatea demisiei guvernului.

Rădescu a refuzat să demisioneze, fiind sprijinit de reprezentanții P.N.Ț. și P.N.L. Față de această situație, Gheorghe Gheorghiu-Dej, adresîndu-se primului ministru, a remarcat: „Nimeni nu se poate crampona la guvern atîta vreme cît țara se găsește în primejdie. Soluția este demisia dv. și noi o vom obține. Vom ridica poporul și vă vom arăta noi ce înseamnă voința poporului. Vă spunem împreună cu țara: plecați!"

După această ședință din 21 februarie, guvernul nu s-a mai întrunit, încetîndu-și de

fapt activitatea ca organ colectiv.

Instaurarea puterii revoluționar-democratice muncitorești-țărănești în România a fost influențată și de împrejurările externe care, prin mutațiile intervenite în raportul de forțe pe plan mondial (creșterea prestigiului mișcării comuniste și muncitorești, a mișcării de rezistență antifascistă), favorizau promovarea unei politici înnoitoare, democratice, naționale. Cursul evenimentelor din România, ca și din alte state europene, mici și mijlocii, a fost influențat, atît de creșterea considerabilă a prestigiului U.R.S.S., ca urmare a rolului ei decisiv în războiul antihitlerist, cît și de raporturile dintre marile puteri aliate, de hotărîrile și măsurile stabilite de ele în problemele organizării lumii postbelice, măsuri ce consemnau dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernămînt, necesitatea restaurării drepturilor suverane și de autoguvernare ale națiunilor ce fuseseră private de aceste drepturi prin acte de agresiune ale statelor fasciste.

O mare victorie a maselor

Din analiza contextului internațional al momentului respectiv se impune însă concluzia clară că *procesul democratizării țării și cucerirea puterii politice de către masele populare au fost hotărîte de forțele interne, de acțiunea revoluționară a maselor populare din țară, conduse de Partidul Comunist Român.*

Sub presiunea luptei forțelor revoluționare, la 28 februarie, regele a fost nevoit să-l destituie pe generalul Rădescu; la 2 martie 1945 a încredințat mandatul de constituire a noului guvern doctorului Petru Groza. La început, monarhul refuzase investirea guvernului cerut de popor, încercînd să impună în continuare un rol preponderent în cadrul acestuia reprezentanților P.N.Ț. și P.N.L. Condu-

cerile acestor partide au refuzat însă oferta de participare la guvern. Șovăiala regelui a durat pînă la 6 martie 1945, cînd a fost semnat decretul de constituire a noului guvern, în componența propusă de dr. Petru Groza, în numele Frontului Național Democratic.

Din guvernul format la 6 martie făceau parte reprezentanții clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ai celorlalte pături mijlocii, precum și ai unei părți a burgheziei. Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Confederația Generală a Muncii, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Țărănesc, gruparea liberală (Tătărescu) și reprezentanți ai armatei asigurau componența noului cabinet. Deși regimul politic instaurat la 6 martie exprima și o alianță vremelnică cu partidele burgheze de orientare democratică, cele două partide burgheze principale — P.N.Ț. și P.N.L. — au rămas în afara operei de guvernare și au trecut în opoziție. Prin aceasta, burghezia pierdea pentru totdeauna pozițiile dominante în viața de stat.

Principala preocupare a guvernului instaurat la 6 martie a fost mobilizarea largă a forțelor și energiilor întregului popor în lupta pentru zdrobirea definitivă a fascismului. Dînd viață chemării P.C.R. — „Totul pentru front, totul pentru victorie!" —, guvernul dr. Petru Groza a desfășurat o intensă activitate de organizare și unire a tuturor eforturilor în vederea sprijinirii frontului antihitlerist, în care, cu eroism și grele jertfe, s-au angajat ostașii noștri, alături de trupele sovietice, pentru eliberarea Transilvaniei de sub ocupația hitleristo-horthyistă — fapt împlinit la sfîrșitul lunii octombrie 1944 — iar, mai apoi, pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la victoria finală asupra fascismului. La puține zile după instaurarea sa, noul guvern a reușit să reinstaureze autoritatea românească asupra întregului teritoriu al Transilvaniei — străvechi pămînt românesc pentru a cărui unire cu patria-mumă, în 1918, dr. Petru Groza acționase cu toată energia, numele său figurînd printre cele ale deputaților Marelui Sfat Național constituit cu prilejul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Instaurarea regimului politic de la 6 Martie 1945 consfințea o mare victorie a maselor populare, a forțelor politice grupate în jurul Partidului Comunist Român, un moment decisiv al procesului revoluționar început la 23 August 1944, și care avea să ducă la lichidarea vechii puteri burghezo-moșierești și edificarea noii orînduiri sociale în patria noastră.

În cei patruzeci de ani ce s-au scurs de la istorica izbîndă a forțelor revoluționare din 6 Martie 1945, cu deosebire în ultimele două decenii intrate în istorie ca Epoca Ceaușescu, poporul român a înfăptuit cea mai profundă revoluție din întreaga sa existență. Opera de edificare a socialismului în patria noastră a pus în lumină înaltele virtuți creatoare ale poporului, unitatea de monolit a națiunii noastre. Clasa muncitoare — clasa conducătoare a societății — țărănimea, intelectualitatea, toți cetățenii patriei, producători și beneficiari în același timp, au fost antrenați direct în complexa operă de conducere a statului, România socialistă de astăzi oferind un model de democrație reală, izvorîtă din înseși cerințele vitale ale vieții sociale. Înscrisă ferm pe magistralele civilizației și progresului, pe care înfăptuirea directivelor și orientărilor Congresului XIII va însemna o etapă de excepțională importanță, România socialistă și-a cîștigat un imens prestigiu internațional prin politica sa realistă și constructivă de pace și colaborare cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor socială, politică exprimată cu cea mai deplină autoritate de președintele Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a lumii contemporane.

Timp de 8 luni circa 500 000 de ostaşi ai armatei române au luptat cu eroism şi au contribuit, cu grele jertfe de sînge, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostaşi români morţi, răniţi sau dispăruţi în crîncenele lupte purtate împotriva maşinii de război hitleriste, uriaşa mobilizare a întregului popor, care a făcut totul pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului.

NICOLAE CEAUŞESCU

Contribuţia României la înfrîngerea fascismului

„SLOVE DE TEMEI ÎN ISTORIA ŞI VIITORUL ŢĂRII"

GHEORGHE ZAHARIA, ION CUPŞA

● Zile de ofensivă neîntreruptă pe pămîntul Cehoslovaciei ● Cele două părţi ale barierei muntoase ● Bătălia pentru Banska Bystrica ● Moscova salută vitezele trupe române ● Vînătorii de munte formează avangarda ● Greşeli ale comandamentului hitlerist

În numărul trecut al revistei, am evocat cîteva momente din timpul luptelor purtate de ostaşii români, alături de trupele sovietice, pentru alungarea hitleriştilor din Cehoslovacia. Desfăşurate în condiţii deosebit de grele — teren accidentat şi pe timp de iarnă —, aceste prime confruntări au avut ca rezultat eliberarea unui important teritoriu din Cehoslovacia şi a mai multor localităţi, între care oraşele Rožňava, Plešivec, Dobšina, Tisovec şi Brezno; prin cucerirea părţii estice şi a crestei principale a Munţilor Metalici, unui din importanţii piloni ai apărării inamice din această zonă fusese lichidat.

Dar să urmărim în continuare alte secvenţe din aspre confruntări la care au participat trupele române pe teritoriul Cehoslovaciei.

În cadrul ofensivei de la începutul anului 1945, Armatei 27 sovietice — în compunerea căreia se afla şi Corpul 4 armată român — îi revenea misiunea să nimicească gruparea inamicului din zona Lučenec şi să-şi dezvolte apoi ofensiva spre Munţii Javorina. Comandantul Armatei 27 a hotărît să angajeze frontal inamicul cu o parte din forţe şi să-i învăluie flancul drept cu corpul român.

Ofensiva s-a dezlănţuit în ziua de 12 ianuarie, după o intensă pregătire de artilerie. Vînătorii noştri, folosind cu măiestrie efectele focului artileriei, au pătruns în poziţia germană pe care au rupt-o în mai multe sectoare. Ei au continuat cu aceeaşi vigoare atacurile şi, în zilele următoare, au depăşit pe la vest gruparea inamică de la Lučenec, ameninţîndu-i flancul şi uşurînd loviturile frontale ale trupelor sovietice, care, în ziua

de 14 ianuarie. au intrat în interiorul marelui oraş. La 24 ianuarie, Corpului 4 armată i s-a alăturat (la stînga) Corpul 7 armată român, care, în afara celor trei divizii ce luptaseră la Budapesta, avea acum în compunere şi Divizia 10 infanterie. Ambele corpuri au fost subordonate Armatei 1 române, care redevenea comandament operativ. Sosirea de noi forţe şi loviturile neîntrerupte pe care acestea i le-au dat inamicului, l-au determinat să se retragă pe un nou aliniament, la poalele Munţilor Javorina, unde trupele noastre au luat contact, la începutul lunii februarie, cu noile lui poziţii.

În cursul lunii ianuarie 1945, forţele sovietice pătrunseseră adînc pe direcţia strategică Varşovia-Berlin. În Cehoslovacia, trupele sovietice şi române înaintaseră mai puţin datorită rezistenţei înverşunate a inamicului, terenului muntos şi condiţiilor aspre de iarnă. Aici aliniamentul frontului prezenta un mare ieşind la est de cursul mijlociu al Hronului, sprijinit pe Munţii Tatra Mică, creasta vestică a Munţilor Metalici şi Munţii Javorina. Rîul Hron, începînd de la izvoare, are o orientare est-vest pînă la Banska-Bystrica, unde coteşte brusc spre sud, trece prin oraşul Zvolen, unde primeşte apele afluentului său Slatina, şi se rostogoleşte apoi tot spre sud, pînă în Dunăre.

Bariera muntoasă amintită are două porţi de pătrundere: una mai îngustă, în lungul cursului superior al Hronului, alta mai largă, în lungul rîului Slatina. La sfîrşitul ofensivei din luna ianuarie, Armata 4 română fusese oprită în faţa primei porţi, iar Armata 40 sovietică în faţa celei de a doua. Generalul Jmacenko a hotărît să lichideze ieşindul inamic amintit, pătrunzînd cu Armata 4 română pe direcţia Brezno-Banska Bystrica şi cu Armata 40 sovietică spre Zvolen, în lungul rîului Slatina.

Armata 4 română avea în faţă o divizie germană şi una ungară şi numeroase alte unităţi şi formaţiuni, între care artilerie grea de 210 mm şi autotunuri de 150 mm. Raportul de forţe asigura trupelor noastre o uşoară superioritate, dar inamicul beneficia de avantajele terenului muntos şi de lucrările genistice, completate pe direcţiile principale cu cazemate din prefabricate de beton pe care le amenajase din timp.

Comandantul Armatei 4 române a hotărît să dea lovitura principală cu Corpul 2 armată, în lungul cursului superior al Hronului, pe direcţia Brezno-Banska Bystrica, su-

Secvenţe înregistrate de aparatul de filmat în timpul luptelor din primăvara anului 1945:

- *Infanterişti români atacă prin surprindere inamicul, eliberînd o mică localitate din Slovacia*
- *Subunităţi româneşti traversează Morava, în urmărirea trupelor hitleriste*
- *Înverşunate lupte purtate de tanchiştii români în localitatea Hohenruppersdorf (Austria)*
- *Căi ferate austriece distruse de hitlerişti în retragere*

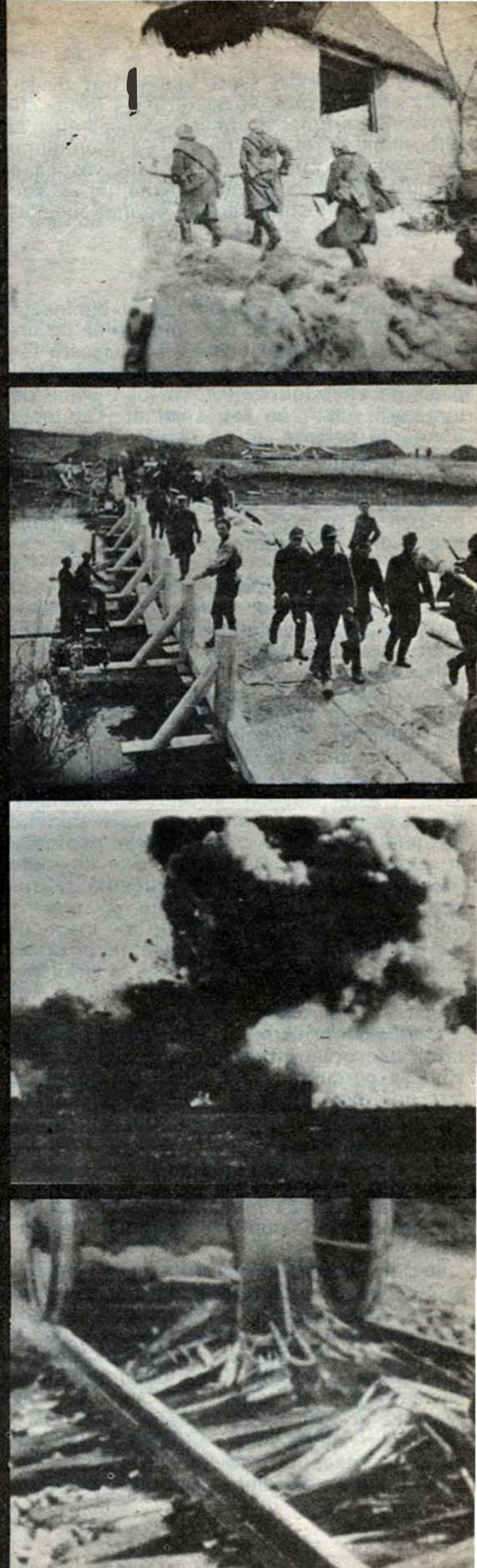

bordonînd acestei mari unități trei divizii, toată artileria grea și Sectorul 54 fortificații sovietic. Corpului 6 armată, căruia i-au fost subordonate tot trei divizii, i-a încredințat misiunea să cucerească creasta vestică a Munților Metalici și să învăluie pe la sud gruparea inamicului care se opunea înaintării Corpului 2 armată.

Ofensiva a fost dezlănțuită în dimineața de 10 februarie 1945. Deși pregătirea de artilerie fusese impresionantă, rămăseseră totuși nedistruse numeroase arme automate și piese de artilerie inamice, care au primit pe luptătorii noștri cu foc susținut. Cu toate pierderile suferite, ei au răzbătut însă prin focul apărătorilor și au angajat violente lupte corp la corp. În acest timp, un detașament din Divizia 9 infanterie înainta cu greu, călăuzit de partizanii cehoslovaci, pe pantele sudice ale Munților Tatra Mică și, căzînd în flancul de nord al inamicului, l-a obligat să-și părăsească prima poziție. În ziua de 13 februarie, ostașii noștri au eliberat, prin atacuri susținute și manevre învăluitoare, localitatea Myto, făcînd o breșă în poziția adversarilor. Ofensiva a continuat și pe timpul nopții, iar a doua zi luptătorii români au zdrobit un alt bastion al apărării inamicului, eliberînd localitatea Bystra.

În acest timp, trupele Corpului 6 armată duceau lupte la fel de violente pentru cucerirea crestei vestice a Munților Metalici. Eforturile lor erau îndreptate spre punctul cu cota 1240, de a cărui cucerire depindea succesul acțiunii. După două zile de lupte înverșunate, înălțimea a fost cucerită de trupele Diviziei 1 cavalerie, care au respins apoi nenumărate contraatacuri ale inamicului, reușind nu numai să-și mențină pozițiile, ci și să pătrundă spre nord pînă la vîrful Vepor cu cota 1259, unde s-au întîlnit cu o unitate de partizani cehoslovaci.

Concomitent, Armata 40 sovietică înainta prin lupte grele în lungul rîului Slatina, reușind să parcurgă 10-12 km și să ajungă în fața unui nou și puternic aliniament de apărare inamic, care acoperea spre est orașul Zvolen. În cadrul Armatei 40, pe axul de efort al acesteia, acționau și diviziile 18 și 21 infanterie române. Încă de la 10 februarie trupele Diviziei 21 infanterie au eliberat localitatea Krivan, puternic fortificată de inamic.

În 11 zile de ofensivă armatele 4 română și 40 sovietică obținuseră oarecari succese, dar nu reușiseră să-și atingă obiectivele propuse; apărarea germano-ungară nu putea fi înfrîntă concomitent pe mai multe direcții. Ca urmare, comandantul grupului de armate sovieto-român a lărgit spre sud fîșia de ofensivă a Armatei 4 române, luînd și o parte din depresiunea văii Slatina. Intenția sa era să execute o lovitură masivă cu forțele principale ale ambelor armate spre Zvo-

Reporter de război

Dorul de-acasă

La începutul lunii aprilie, după reîntoarcerea mea în zona de operații a Armatei 1, printr-o iscusită manevră, o parte din unitățile acesteia au trecut Hronul, manevrînd pe la sud Munții Nitra și în seara de 2 aprilie au ieșit pe rîul cu același nume, pentru ca trei zile mai tîrziu să elibereze orașul Bánovce. Corpul 7 armată, în cadrul căruia acționa și Divizia 9 cavalerie pe care o urmăream îndeosebi, depășise creasta masivului muntos Inovec și ieșise în valea rîului Váh. Cînd plecam din această zonă, Corpul 7 se pregătea să atace frontal rezistențele inamice din Munții Carpații Albi. Pînă la sfîrșitul lunii aprilie, cînd întreg efectivul Armatei 1 a trecut la vest de rîul Morava, lupte aprige s-au desfășurat în masivul împădurit Mandet și pentru cucerirea orașului Uherský Ostroh.

Începînd din 7 aprilie, trupele române își făcuseră simțită prezența și în Austria. Vestea aceasta m-a umplut de bucurie.

Am sosit în Austria, pe urmele Regimentului 2 care de luptă român. Sprijinind infanteria sovietică, această unitate trecuse granița austro-cehoslovacă, înaintînd pe direcția Viena. În ziua de 9 aprilie tanchiștii noștri au sprijinit operațiile de alungare a inamicului din localitatea Marchegg, continuîndu-și înaintarea. Două zile mai tîrziu, Divizia 4 sovietică, aflată în localitatea Hohenruppersdorf, a cerut insistent intervenția tanchiștilor români pentru a putea face față unui contraatac inamic cu tancuri. Ajuns în localitate, regimentul românesc a fost silit să se opună cu înverșunare atacurilor date de inamic din trei direcții și printr-un contraatac crîncen l-a silit pe adversar să cedeze teren. Supuși unui puternic tir de artilerie și bombardamentelor de aviație, dar folosind cu măiestrie terenul, tanchiștii noștri au reușit să se mențină pe poziție, în ciuda faptului că infanteria fusese obligată să se retragă. Printr-o totală dăruire în luptă, regimentul a reușit să evite încercuirea și lansînd un nou contraatac surprinzător, care a antrenat și infanteria sovietică, localitatea a fost complet eliberată. Luptele din zona orașului Hohenruppersdorf au fost dintre cele mai îndîrjite, tanchiștii noștri făcînd dovada unei înalte pregătiri.

Nu mă gîndeam însă, atunci, în focul acelor încleștări, că ceasul victoriei era totuși atît de aproape. La 18 aprilie, Regimentul 2 care de luptă a revenit pe teritoriul cehoslovac, ajungînd prin lupte pînă aproape de Brno

...În ultimele zile ale lunii aprilie cele două armate române au fost angajate în luptele din cadrul operației „Praga". Acțiunile s-au încheiat abia la 12 mai, cînd trupele noastre au ajuns pînă la circa 80 km de Praga.

În ziua de 7 mai 1945 am trecut, împreună cu ostașii Regimentului 26 infanterie, prin localitatea Slavkov. Cineva mi-a spus că acolo era de fapt celebrul Austerlitz! Iată că acum soarele victoriei strălucea pentru noi.

...Nu mai știu precis prin ce împrejurări, în ziua de 10 mai eram la Dobrič, unde ne-au prins din urmă și alte trupe. Aici m-am reîntîlnit și cu corpul de comandă al Regimentului 2 care de luptă. Împreună cu ofițerii tanchiști am ajuns pînă la Praga, unde am rămas cîteva zile.

Ochii mi se împăienjeniseră de lacrimi și cînd mi-am dat seama că bătăliile se terminaseră, că lumea respira cu frenezie aerul mult rîvnit al PĂCII, mi-am strîns în grabă bagajele și cu prima ocazie am pornit-o spre țară. În acele clipe cel mai puternic sentiment care îmi încerca sufletul era dorul de-acasă. Nici un drum nu mi s-a părut atît de lung

Căpitan în rezervă
Traian POPESCU-TRACIPONE,
veteran din războiul antihitlerist

len; ulterior, tot printr-un efort unitar, să elibereze zona industrială Banska Bystrică. În acest scop, Armata 4 română a deplasat de la flancul său drept la cel stîng două din diviziile Corpului 2 armată, astfel că în valea Slatinei, alături de diviziile sovietice, erau acum patru divizii române.

În dimineața de 25 februarie, ofensiva a fost reluată potrivit noii concepții pe întregul front. Corpul 2 armată, rămas doar cu o divizie, și Sectorul 54 fortificații sovietic au atacat cu îndrăzneală, reușind să elibereze succesiv Podbrezova și Valaska, importante localități industriale pe cursul superior al Hronului. Cele mai grele lupte și mai bogate în rezultate s-au dat în acest timp în valea rîului Slatina, unde apărarea inamicului gravita în jurul unor localități amenajate în noduri de apărare capabile să susțină lupte în încercuire. Trupele noastre au cucerit succesiv localitatea Viglas și castelul din apropiere, apoi orășelul Zvol-Slatina, deschizîndu-și drum spre Zvolen. Divizia 21 infanterie s-a remarcat în mod deosebit în cursul acestor lupte, fiind evidențiată de generalul Imacenko, comandantul grupului de armate, iar comandantul marii unități, generalul de brigadă Petre Antonescu, își elogia vitejii astfel: „Mulțumirile comandamentului aliat trebuie să umple de mîndrie sufletul fiecăruia din vitejii Diviziei 21 infanterie, care, deși puțini la număr, au săpat adînc slove de temei în istoria și viitorul țării noastre. Urmașii voștri, viteji ofițeri, subofițeri și ostași ai Diviziei 21 infanterie, vor fi pătrunși de mîndrie cînd li se va povesti despre Krivan, Viglas, Zvol-Slatina".

În ziua de 14 martie 1945 Divizia 21 infanterie a cucerit înălțimile care domină dinspre nord orașul Zvolen și a obligat pe inamic să-l părăsească, ușurînd astfel pătrunderea trupelor sovietice în acest mare centru urban. Pentru succesele remarcabile pe care le-au obținut ostașii săi, Divizia 21 infanterie a fost evidențiată din nou de comandantul grupului de armate sovieto-român.

Eliberarea orașului Zvolen a marcat încheierea primei și celei mai grele etape a operației. Ulterior, prin lovituri convergente, a fost nimicită și gruparea inamică din zona orașului Banska Bystrica. În acest scop, spre oraș au fost îndreptate două divizii și un sector fortificat sovietic și șapte divizii române. Timp de 11 zile, ele au măcinat apărarea inamicului și, la 23 martie, au ajuns în apropierea marelui oraș, eliberat prin luptele date în cursul nopții de 24/25 și în ziua de 25 martie de unitățile diviziilor 42 și 232 sovietice și ale Diviziei 9 română. Pentru contribuția dată de Armata 4 română la obținerea acestui succes, ea a fost evidențiată de Comandamentul suprem sovietic, fiind salutată și ea la Moscova prin salve de artilerie: *„Astăzi, 26 martie, ora 21, capitala patriei noastre, Moscova, salută prin 12 salve de artilerie trase din 124 de tunuri, vitezele trupe ale Frontului 2 ucrainean, precum și trupele armatei române de sub comanda generalului de corp de armată Dăscălescu, care au cucerit orașul Banska Bystrica"*.

În timp ce Armata 4 ducea lupte grele în zona Zvolen-Banska Bystrica, Armata 1 română era angajată cu toate forțele pentru cucerirea Munților Javorina, alt umăr pe care se sprijinea capul de pod deținut de trupele hitleriste la est de cursul mijlociu al Hronului. În fața Armatei 1, inamicul amenajase mai multe poziții, cu lucrări genistice de campanie, completate cu elemente de fortificații permanente. Ca peste tot în Cehoslovacia, la baza sistemului de apărare stăteau localitățile și înălțimile puternic întărite, cum era, de exemplu, zona Oremov Laz, unde inamicul incluse în sistemul lui de apărare și cazematele poligonului de tragere al artileriei cehoslovace din timp de pace. Mai la sud, înălțimea cu cota 777 și localitatea Senohrad erau de asemenea puternic întărite cu lucrări circulare.

Armata 1 română, împreună cu Armata 53 sovietică, vecina din stînga, formau un grup de armate aflat sub comanda generalului I.M. Managarov. Ea a primit misiunea să treacă la ofensivă cu începere de la 10 februarie 1945 pe direcția generală Oremov Laz — Ostra Luka, să cucerească într-o primă etapă Munții Javorina, să dezvolte apoi succesul și să iasă pe rîul Hron, la sud-vest de Zvolen. Ofensiva ei urma să se desfășoare în strînsă legătură cu armatele sovietice vecine (40 și 53). Comandantul armatei a hotărît să dea lovitura principală la flancul său stîng, cu Corpul 7 și o lovitură ajutătoare, cu Corpul 4, la dreapta sa. O mare cantitate de artilerie, inclusiv toată artileria grea a armatei, urma să sprijine lovitura principală. Ofensiva s-a declanșat în dimineața de 10 februarie, inițial cu Corpul 4 armată, fără pregătire de artilerie. Se conta pe surprinderea inamicului din acel sector și pe faptul că acest atac îi va atrage aici rezervele, ușurînd, astfel, lovitura principală. După aproximativ o oră, a început pregătirea de artilerie pe direcția Corpului 7 ale cărui trupe au pornit și ele la atac. Timp de șase zile trupele Corpului 7 au desfășurat lupte violente, cucerind prin asalt mai multe cazemate inamice, dar rezultatele obținute nu au fost pe măsura eforturilor și sacrificiilor făcute, ele nereușind să cucerească zona Oremov Laz.

În schimb, Corpul 4, deşi a pornit la atac fără pregătire de artilerie, a surprins adversarul, a pătruns din prima zi în poziţia acestuia şi pînă la 15 februarie a cucerit localităţile Tisovnik, Turie Poľe, Hrabca, apropiindu-se de vîrful principal al Munţilor Javorina şi depăşind zona Oremov Laz. S-au creat astfel condiţii favorabile pentru învăluirea pe la nord a acestui principal bastion de rezistenţă al inamicului. Comandantul Armatei 1 a mutat atunci efortul în sectorul Corpului 4, spre a învălui pe la nord fortificaţiile de la Oremov Laz, în timp ce trupele Corpului 7 urmau să atace frontal şi să le învăluie pe la sud. O divizie şi toată artileria grea a armatei au fost mutate în sectorul Corpului 4, pentru a sprijini atacurile şi manevrele acestuia.

La 16 februarie, ofensiva a fost reluată. Vînătorii Diviziei 3 munte au cucerit a doua zi vîrful Javornik cu cota 1 044, punctul dominant al masivului muntos, în timp ce unităţile Diviziei 2 munte au ieşit pe pantele vestice ale acestuia. Succesele Corpului 4 au influenţat întreaga situaţie; gruparea inamică de la Oremov Laz fiind ameninţată cu încercuirea, s-a retras şi regiunea respectivă a intrat în stăpînirea trupelor noastre, în ziua de 18 februarie. Inamicul s-a repliat pe un aliniament jalonat de vîrful cu cota 1 024 şi puternicele centre de rezistenţă de la cota 777 şi de la Senohrad, consolidîndu-şi apărarea cu rezerve aduse din alte sectoare ale frontului. Pînă la 21 februarie, cînd generalul de corp de armată Vasile Atanasiu, comandantul Armatei 1 române, a ordonat trupelor sale să treacă temporar la apărare, pe acest aliniament s-au desfăşurat lupte cu caracter local.

În acest timp, Armata 53 sovietică ducea lupte tot aşa de grele în partea vestică a Munţilor Javorina, realizînd pătrunderi mici cu sacrificii însemnate, datorită rezistenţei foarte puternice a inamicului. Privind situaţia în ansamblu, generalul Managarov a hotărît să profite de succesele trupelor de la aripa dreaptă a Armatei 1 române şi să mute efortul grupului de armate în acel sector al frontului. În acest scop, Corpul 4 armată român a primit în subordine încă patru divizii, toată artileria grea a armatei şi importante întăriri sovietice de la grupul de armate: trei brigăzi de artilerie, patru regimente de aruncătoare, o brigadă antitanc, un regiment de tancuri şi două divizii de aviaţie. Armata 1 română realiza astfel cea mai puternică grupare de forţe din toată durata participării ei la războiul antihitlerist.

Perioada 21-24 februarie a fost folosită pentru pregătirea noii ofensive, declanşată în dimineaţa zilei de 25 februarie şi continuată în cursul nopţii, pentru ca în ziua următoare apărarea inamicului să se prăbuşească în întregul sector. Divizia 3 munte a cucerit, prin lupte corp la corp, vîrful cu cota 1 024, în timp ce unităţile Diviziei 19 infanterie au pus stăpînire pe centrele de rezistenţă ale trupelor germane de la cota 777 şi de la Senohrad.

Inamicul s-a retras spre o nouă poziţie de apărare, dar ostaşii noştri au continuat ofensiva cu aceeaşi vigoare; în ziua de 3 martie au eliberat oraşul Pliešovce, şi, în cooperare cu tovarăşii de arme sovietici, oraşul Krupina, desăvîrşind astfel cucerirea Munţilor Javorina şi încheind, cu un succes deplin, prima etapă a acestei grele şi îndelungate operaţii.

Trupele sovietice vecine din stînga au rupt, de asemenea, apărarea inamicului şi au pătruns adînc spre nord. Comandamentul hitlerist şi-a retras forţele înfrînte pe aliniamentul general jalonat de oraşele Dobra Niva, Ban. Štiavnica.

Oraşul Dobra Niva se află într-o depresiune mărginită de înălţimi împădurite, din care se deschid două direcţii de pătrundere, respectiv spre Zvolen şi spre Ostra Luka. Pădurile de la est şi de la vest de Dobra Niva, lipsite de comunicaţii şi acoperite de un strat gros de zăpadă în curs de topire erau considerate de comandamentul hitlerist ca inaccesibile. Comandamentul Armatei 1 române a profitat cu iscusinţă de greşelile săvîrşite de adversar şi şi-a axat majoritatea forţelor tocmai prin masivii pădureşi amintiţi, lăsînd în faţa oraşului fortificat forţe mai puţine, care să angajeze pe inamic prin atacuri frontale, înlesnind astfel manevra forţelor principale. Învingînd greutăţi excepţional de mari, trupele române au pătruns prin pădurile amintite, ameninţînd cu încercuirea trupele germane care apărau localitatea. Pentru a le sustrage de la o nimicire totală, comandamentul german le-a retras din Dobra Niva, localitatea fiind preluată de unităţi din Divizia 2 infanterie română.

Cu toată evidenta sa înfrîngere, inamicul s-a agăţat de ultimele localităţi de pe malul sudic al Hronului — Koželnik, Bacúrov, Breziny —, încercînd să oprească aici înaintarea trupelor noastre. Luptele grele ce s-au dat aici în zilele de 13 şi 14 martie s-au soldat cu noi victorii, localităţile respective fiind eliberate, iar forţele principale ale Armatei 1 române ieşind, în seara de 18 martie, pe cursul mijlociu al Hronului.

Cercetările arheologice desfășurate după cel de-al doilea război mondial în ținuturile locuite de geți au dus la descoperirea a numeroase vestigii reprezentative pentru civilizația acestora. Între acestea se numără cîteva morminte princiare din perioada imediat anterioară sau contemporană domniei regelui Dromichaites. Cele mai bogate sînt cele de la Agighiol[1] (jud. Tulcea), de la Peretu (jud. Teleorman)[2]. O impresionantă serie de tezaure de aur și argint, cuprinzînd vase de cult, piese de armură și podoabe de harnașament, atestă nivelul înalt al civilizației materiale geto-dacice și oferă prețioase documente pentru cunoașterea priceperii artistice și a conținutului de idei cărora meșterii geți erau puși să le dea formă artistică.

Săpăturile arheologice efectuate de colegii bulgari începînd din anul 1982, în cadrul unui amplu program destinat cunoașterii civilizației getice din regiunile de la sudul Dunării, aflate pe teritoriul R.P. Bulgaria, au dus la descoperirea unui nou și important mormînt princiar, de o bogăție decorativă excepțională. Echipa de arheologi de sub conducerea dr. Maria Cicikova și a dr. Theophil Ivanov de la Institutul de arheologie din Sofia a avut ca obiectiv excavarea unuia din tumulii necropolei getice din preajma localității Sveștari, regiunea Razgrad, în apropierea granței cu țara noastră.

MORMÎNTUL PRINCIAR GETIC DE LA SVEȘTARI

PETRE ALEXANDRESCU

Sub mantaua (învelișul de pămînt de deasupra) tumulului s-a găsit o construcție funerară de plan dreptunghiular (7,20 m adîncime, 6,23 m lățime și 2,15 înălțime), compusă din două încăperi și un coridor, acoperite de bolți semicirculare. Maria Cicikova, care a publicat o scurtă dare de seamă asupra descoperirii în revista *Izkustvo*, nr. 4/1983, consideră că acest tip arhitectural este pentru prima oară întîlnit în Tracia și că și-ar avea model în tipul de mormînt macedonean din a doua jumătate a veacului IV î.e.n.[3] sau în cel întîlnit la necropolele din orașele grecești de pe coasta apuseană a Mării Negre, la Odessos (Varna) sau Callatis (Mangalia).

Camera centrală, care adăpostea mormîntul principal (jefuit încă din antichitate), este somptuos decorată. Constructorii au combinat mai multe categorii de mijloace plastice — arhitectură, relief, stucatură, pictură — pentru a sugera pe pereții încăperii curtea

În imagine: detaliu din pictura de pe peretele central al mormîntului getic de la Sveștari.

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 9, 10/1983; 2/1979

interioară, cu portic de coloane, a unui sanctuar de tip *héroon*. Acest tip de sanctuar este o construcție de cult sub cerul liber, înconjurată de ziduri mici și de portice, menite a adăposti desfășurarea ceremoniilor religioase în jurul unui altar central neacoperit.

Patru jumătăți de coloane în stil corintic, încastrate în zid, susțin un antablament de tip corintic (arhitrave suprapuse de triglife și metope). Elementul cu totul excepțional îl constituie însă cele zece figuri feminine (patru pe peretele din fund și cîte trei pe cei laterali), care susțin, ca niște cariatide, cu mîinile lor ridicate, antablamentul corintic. Aceste statui de 1.20 m înălțime, poartă un veșmînt lung pînă la pămînt, fără mîneci. Statuile păstrează urmă de culoare: ocru, galben, albastru, roșu și liliachiu.

Care era semnificația acestor statui-cariatide? Evident, nu este vorba de o valoare pur funcțională, ci de cult. Motivul figurii feminine cu trupul terminat în șarpe ieșind dintr-un caliciu (potir) de acant sau de floare era binecunoscut în lumea est-mediteraneană. La sciți, zeița-șarpe în caliciu era de asemenea larg răspîndită. Reprezentarea de la Sveștari, care din punct de vedere iconografic se apropie de arta greacă, în special de cea macedoneană îmbracă însă un conținut de idei propriu spiritualității getice. Deși textele literare antice nu sînt prea darnice cu privire la divinitățile feminine getice, reprezentările de pe tezaurele getice din a doua jumătate a veacului IV î.e.n. și primele decenii ale celui următor înfățișează cîteva divinități feminine ale pantheonului getic, pe care — deocamdată — nu le putem identifica cu precizie.

Partea principală din decorația mormîntului de la Sveștari este pictată în partea superioară a peretelui central, deasupra antablamentului corintic. Pe întreaga suprafață este redată o scenă cu valoare simbolică, semnificînd ridicarea mortului îngropat în acest mormînt la rangul unui personaj divin *(héros)*. Cel decedat este înfățișat călare, purtînd o haină scurtă și o hlamidă, cu mîna dreaptă întinsă către un personaj feminin în picioare, care îi oferă o coroană auritâ. Personajul feminin, așezat pe un soclu, reprezintă o divinitate (o zeiță) care, prin acest gest, conferă călărețului rangul de *héros*. Femeia este dispusă chiar în axul vertical al cîmpului și poate fi considerată ca figura centrală a scenei. Cele două figuri, călărețul și zeița, sînt, însoțite fiecare, de cîteva personaje secundare, care le oferă daruri-ofrande: patru femei în spatele zeiței și doi bărbați în spatele călărețului.

Scena pictată pe mormîntul de la Sveștari readuce în atenția specialiștilor problema actului *heroizării* prin care, după moartea sa, un dinast get era ridicat la rangul de divinitate, ceea ce denotă caracterul sacru al regalității la daco-geți.

Problemele istorice pe care le ridică

această descoperire sînt de cea mai mare importanță pentru cunoașterea istoriei, civilizației și spiritualității getice, în perioada lui Dromichaites. Datarea mormîntului în prima jumătate a veacului III î.e.n. deci într-un moment în care puterea politică a geților atinsese un punct foarte înalt, permite o serie de considerații cu privire la structura organizării lor statale. „Descoperirile getice — arată dr. Maria Cicikova în studiul publicat asupra monumentului — nu sînt un fenomen izolat în raionul Sveștari. În apropierea satului în care a fost găsit acest obiectiv se află cîteva necropole sub formă de movilă, iar în vecinătatea lor urme ale unor sate getice ce erau puternic întărite; într-unul din acestea trebuie să căutăm capitala stăpînului înmormîntat la Sveștari. Avem toate temeiurile să localizăm aici un nou centru politic și cultural important al geților, centru care a fost în strînse legături cu lumea elenistică". Mormîntul de la Sveștari, aparținînd unui principe local, face parte dintr-o necropolă tumulară din preajma unei așezări fortificate. Avem deci de-a face cu un important centru politic, care, împreună cu altele cunoscute pînă acum din aceeași vreme, compunea mozaicul de structuri politice ce alcătuia puterea getică: Dacă Agighiol este necropola princiară a unei formațiuni getice din nord-estul Dobrogei, Sveștari reprezintă un asemenea centru în colțul de sud-vest al ținutului dintre Dunăre și mare, după cum cetatea de la Albești cu necropola sa (Peretu) domina centrul Teleormanului, iar cea de la Coțofenii-din-Dos cursul mijlociu al Jiului. Datorită unor asemenea descoperiri structura social-politică a civilizației getice din sec. IV-III î.e.n. începe să-și dezvăluie forma sa specifică.

Alături de valoarea pur artistică, motivele decorative și iconografice reprezentate la Sveștari deschid o fereastră către cunoașterea ideologiei getice legate de instituțiile dinastice. Izvoarele istorice antice ne-au făcut cunoscute anumite manifestări legate de caracterul sacru al regalității tracice în general și al celei getice în special. Cultul lui Zalmoxis, cu un vădit caracter inițiatic, era strîns legat — după mărturia lui Herodot și, mai tîrziu, a lui Strabo — de aristocrația tribală și de regalitate. Unele morminte princiare getice mai vechi, ca de pildă cele din cuprinsul necropolei cetății Histria, denotau anumite forme de cult a mormîntului, devenit loc sacru prin înmormîntarea unui personaj princiar. La Sveștari o serie de elemente ale decorației camerei funerare, amenajarea ei ca sanctuar al unui *héros*, reprezentarea principelui mort în actul însuși al ridicării sale la rangul de personaj divin, vin să întărească și să lărgească ideea sugerată de izvoarele antice. Sîntem, astfel, în posesia unui monument nou și plin de semnificații pentru cunoașterea caracterului specific al spiritualității — încă atît de puțin cunoscute — a strămoșilor noștri.

Horaţiu despre profilul moral al strămoşilor noştri

În lucrarea Oameni care au fost, **N. Iorga, inspirat de comemorarea, în 1935, a 2 000 ani de la naşterea lui Horaţiu, îi dedică poetului latin cîteva pagini intitulate** Horaţiu al Romei şi Horaţiu al lumii. **„Horaţiu este al tuturora — scrie Iorga — fiindcă orice a găsit o expresie la dînsul, harpă răsunătoare melodios". Cînd istoricul român îl caracteriza astfel pe poet, el avea în vedere, desigur, şi versurile din opera lui Horaţiu privitoare la traci, în general, şi la geto-daci, în special.**

DACUS ASPER, RIGIDI GETAE

IOAN MICU,
profesor emerit

Numai cu cîteva decenii înainte de naşterea poetului, un trac, gladiatorul de origine nobilă Spartacus, condusese, între anii 73-71 î.e.n., una din cele mai mari răscoale de sclavi din antichitate[1], o răscoală care zguduise profund statul roman. Deşi trecuseră trei decenii de la înăbuşirea ei, cetăţenii din Peninsula Italică o păstrau încă vie în amintire, după cum reiese dintr-o epodă a poetului (XVI, 5), compusă în anul 41 î.e.n., în care este pomenit *Spartacus acer* („aprigul Spartacus"). Şi mai tîrziu chiar, la cincizeci de ani după înfrîngerea tracului de către armatele lui L. Licinius Crassus, Horaţiu se adresează astfel sclavului său, de data aceasta într-o oda (III, 13, 17-20): „Du-te, băiete, şi caută parfumuri şi urciorul de vin, dacă a mai scăpat vreunul de Spartacus pe cînd cutreiera Italia". Cît despre simţămintele lui Horaţiu faţă de geto-daci, înainte de a le analiza din punct de vedere istoric, să ne amintim de felul în care ele au fost evocate de Vasile Alecsandri în drama istorică *Fîntîna Blanduziei*. În această piesă, scriitorul român — bun cunoscător al operei confratelui latin — a căutat să redea preţuirea lui Horaţiu pentru aceşti, foarte îndepărtaţi pentru el, oameni de la Dunăre, care erau geto-dacii. Personajul plin de farmec, *Geta* e simbolul acestei preţuiri.

Luptători geto-daci. Ilustraţie din lucrarea L'Antiquité expliquée et représentée en figures, *apărută la Paris, în 1719. (În imaginea de-sus): un presupus chip al lui Horaţiu, pe un basorelief expus la Muzeul de arte frumoase din Boston*

Printre cei ce trăiau alături de Horaţiu în gospodăria lui de burlac era şi un anume *Davus*, adică „dacul", al cărui nume aminteşte de aşezările strămoşilor noştri atît de nu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1972

meroase pe teritoriul patriei, cunoscute sub numele de *davae*[1]: Capidava, Singidava, Sucidava, ca să le menţionăm doar pe cele de pe malul dobrogean al Dunării, ca o dovadă a existenţei acestora şi pe pămîntul Dobrogei[2], străvechi spaţiu geto-dac. *Davus* apare de două ori în una din satirele horaţiene (II, 7, 2, 100), de fiecare dată subliniindu-se caracterul lui deosebit. Astfel, lăsînd la o parte sfiala servilă şi profitînd de libertatea Saturnaliilor (sărbătoare de la sfîrşitul lunii decembrie, cînd, la romani, sclavii se bucurau de unele „libertăţi" în faţa stăpînilor), Davus poartă cu poetul o discuţie, pe picior de egalitate, cu privire la deosebirea dintre ei doi, *servus* şi *dominus*. Din cele spuse, rezultă că unul nu valorează mai mult decît celălalt, ba dimpotrivă, stăpînul dovedindu-se a fi rob, uneori, viciilor, exceselor de tot felul, desfrîului, cu toate laudele aduse moravurilor antice ale plebei.

Dacul întîlnit în odele şi satirele lui Horaţiu este, în primul rînd, *Dacus asper*, „dacul aspru", în sensul de „om care face faţă, plin de curaj, duşmanului", pus în contrast cu *profugi Scythae*, „Sciţii nomazi care au în faţa lor imensele stepe pentru a scăpa, cu fuga, de primejdii". Asprimea dacului, trăsătură subliniată de Horaţiu, are un sens pozitiv, calitativ superior, de curaj şi vitejie deosebită.

Horaţiu face o distincţie personală între *daci* şi *geţi;* primii locuind mai în interior, la nordul Dunării, iar ceilalţi în ţinuturile mărginite de Pontul Euxin. Pentru noi, dacii şi geţii sînt unul şi acelaşi popor, aşa cum sînt, în *Comentariile* lui Cezar, *galii* şi *celţii* („în limba lor se numesc celţi, iar într-a noastră gali" — I). Şi pe geţi, Horaţiu îi caracterizează cu un epitet înrudit cu cel acordat dacilor: *rigidi (Ode*, I, 35, 9), cu înţelesul de oameni „riguroşi în moravurile lor", trăsătură care implică „asprimea", acea neclintite moralã, demnă de admirat, pe care, cu bună dreptate, o sublinia poetul.

Comparaţia între romani şi geto-daci nu este în favoarea celor dintîi. În poezia intitulată *In Romanorum vitia*, „Împotriva unor defecte ale romanilor" *(Ode*, III, 24, 9-16), odă civică, în care poetul roman, pornind de la ideea că bogăţia nu-l scapă pe om de suferinţă şi moarte, afirmă că popoarele „barbare" şi sărace sînt mai fericite, întrucît sînt mai puţin corupte, Horaţiu — ca şi mai tîrziu Tacit despre germani — spune despre geţi: „Mai bine trăiesc asprii geţi *(rigidi Getae)*, care îşi strîng laolaltă recolta de pe ogoarele neîmpărţite prin semne de hotar şi, după ce le-au cultivat nu mai mult de un an, alţii le iau locul, iar sclavul însărcinat cu muncile se bucură de o soartă egală". Prin urmare, Horaţiu vedea o organizare socială superioară în comunitatea de muncă a geţilor neproprietari de pămînturi, în care toţi, pînă şi sclavii, se bucurau de o soartă egală, *aequalis sors* (V, 16), de o muncă egală şi de o egală distribuţie a bunurilor pămîntului. Aceste aprecieri se datorau, probabil, faptului că Horaţiu, înainte de a fi ajuns intimul lui Mecena şi apropiatul lui August, fusese un republican convins, ca şi marele istoric roman, Titus Livius (c. 59 î.e.n.-17 e.n.), că luptase alături de Brutus şi Cassius, pentru înlăturarea lui Cezar, că situaţia modestă de fiu de libert îl făcuse un nemulţumit faţă de starea lui socială, că în anii tinereţii, după cum mărturiseşte el însuşi: *paupertas me fecit versus scribere*, „Sărăcia m-a făcut să scriu versuri". De altfel, poetul nutrea ideea unei fericiri umane, a unor tărîmuri edenice şi insule bogate, un fel de *Utopie* ca aceea conturată acum cinci sute de ani de Thomas Morus, în care preconiza o societate ideală, capabilă să asigure dezvoltarea armonioasă a tuturor membrilor ei. „Acolo — scrie Horaţiu (V, 17-60) — femeia inocentă se poartă cu blîndeţe faţă de fiii vitregi lipsiţi de mamă, iar soţia cu zestre nu domină bărbatul, nici nu se încrede ademenitorului arătos; dotă mare este virtutea părinţilor şi castitatea bizuită pe un legămînt sigur, temătoare de un alt bărbat şi a păcătui e nepermis sau preţul e moartea". Poetul opune, în această odă, societatea romană din timpul lui, în care se manifestau „omoruri nelegiuite", „tulburare civilă", „desmăţ nepotolit", vieţii simple, aspre, riguros morale a geţilor, aflători în „barbarie".

Aceşti oameni de la Dunăre au însemnat, multa vreme, pentru Roma, un pericol ameninţător şi chiar înspăimîntător. În războiul civil, care a urmat asasinării lui Cezar (44 î.e.n.), geto-dacii au căutat să intervină, ca şi pe timpul lui Burebista, în favoarea partidei care se sprijinea pe Orient şi împotriva celei ce reprezenta Italia. La Philippi (42 î.e.n.), Brutus şi Cassius au avut în oastea lor contingente geto-dace, iar Dicomes, unul din urmaşii lui Burebista, s-a declarat gata să intervină de partea lui Antoniu, contra lui Octavian[3]. În pofida acestor alianţe sporadice, Roma se temea de o eventuală invazie: „Cît pe ce — menţiona Horaţiu în una din odele sale (III, 6, 13-16) — dacul şi etiopul (aici prin «etiop» se înţelege egiptean) erau sa darîme prin răscoale *seditionibus* [oraşul = Roma] ocupat; acesta [egipteanul], înspăimîntător prin flotă, celălalt [dacul], mai bun la aruncarea săgeţilor". Îngrijorarea era atît de mare la Roma încît, aşa cum relatează Horaţiu în *Satire* (1, 6, 53), fiecare întreba cu teamă: *Numquid de Dacis audisti?* „Ce-ai mai auzit despre daci?" Parcă şi vedeau Roma ocupată, *paene occupatam urbem*, de daci şi egipteni, unii năvălind pe uscat, victorioşi prin superioritatea armelor, alţii venind pe mare şi biruind prin forţa navală. Dar firul istoriei s-a tors altfel: înfrîngerea lui Marc Antoniu în bătălia decisivă de la Actium

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 4/1980; 8/1983; 11/1977.

(31 î.e.n.) a precipitat sfîrşitul războiului înainte ca intervenţia getă să se fi făcut simţită. Dar, bizuindu-se pe invazia bastarnilor (29 î.e.n.), cărora li s-au alăturat şi geţii, Octavian a mai făcut o încercare de a pune stăpînire pe situaţia de la Dunărea de Jos. După lupte care au durat, fără întrerupere, timp de doi ani, relatate pe larg de Cassius Dio în *Istoria romană* (LI, 23-26), armata comandată în numele lui Octavian de H. Licinius Crassus a zdrobit nu numai oştile bastarne, omorîndu-le şi regele în luptă, dar a înfrînt şi rezistenţa populaţiilor tracice din Balcani. În schimb, triburile geţilor din dreapta Dunării au avut o atitudine diferită. Una din căpeteniile lor, Roles, duşmănindu-i pe bastarni fiindcă îi încălcaseră teritoriul, se aliase cu Crassus, devenind *socius et amicus populi Romani*, „aliat şi prieten al poporului roman". Dapyx, alt şef de trib getic, care le era ostil romanilor, a fost înfrînt şi s-a sinucis[1], iar un al treilea „rege" get, Zyraxes, stăpînitor al părţii de nord a Dobrogei, a fost atacat de Crassus, care, după ce l-a asediat în cetatea Genucla, l-a silit să se refugieze dincolo de fluviu[2]. În amintita cetate — încă neidentificată, dar despre care ştim de la Cassius Dio, că era „cea mai bine întărită" (LI, 26, 5) şi că se află undeva pe Dunăre, poate la Noviodunum (după cum presupun Radu Vulpe şi Ion Barnea) —, Crassus a recuperat trofeele pierdute de romani, cu treizeci de ani înainte, în bătălia de la Histria. După asigurarea autorităţii romane pe linia Dunării pînă la mare, generalul Crassus s-a întors, în anul 27 î.e.n., la Roma, unde i s-a decretat triumful pentru supunerea acestor regiuni. Frontiera romană a fost fixată, pentru partea răsăriteană, pe Dunăre, aşa cum pentru partea apuseană se afla pe Rin. Autoritatea romanilor era însă mai mult formală, căci ei nu s-au grăbit să-şi stabilească garnizoane pe Dunăre şi nici să instituie administraţia lor în teritoriile cucerite. S-au mulţumit doar să-şi afirme suveranitatea de la distanţă, prin reprezentanţi care nu se amestecau în treburile daco-geţilor.

Într-o altă odă (III, 8), scrisă de poet în anul 29, puţin după evenimentele înfăţişate mai sus, el i se adresează lui Mecena, îmbiindu-l să poftească la un ospăţ dat în cinstea lui: „Departe fie orice larmă şi mînie. Lasă grijile civice ale oraşului! A căzut oastea dacului Cotison...". Cine era Cotison? În afară de mărturia lui Horaţiu că era dac şi conducător de oşti, să vedem ce mai putem afla despre biografia lui de la istoricii antici. Suetoniu, în biografia lui August (63, 4), vorbeşte de un rege al geţilor, Cotiso, căruia Octavian i-ar fi promis-o pe fiica sa Iulia de soţie, urmînd ca el însuşi să se însoare cu fiica regelui dac. În unele texte manuscrise, cercetătorii au remarcat, în loc de Cotison, forma *Coson*, care pare să fie nu o greşeală, ci autentică. După părerea lui H. Daicoviciu, onomasticul Coson figurează pe monedele de aur bătute de Brutus în 42 î.e.n, pentru a plăti, în ajunul bătăliei de la Philippi, contingentul de geto-daci trimis împotriva lui Octavian. Profesorul Radu Vulpe consideră — şi lucrurile, pare-se, nu au stat altfel — că „acest rege, fie că se numea Cotiso, fie Coson, a fost presupus ca moştenitor al lui Burebista în partea dacă, în munţi, prin Oltenia şi Banat, dar precizarea lui Suetoniu l-ar indica şi pentru regiunea getică de la Dunărea de Jos. Totuşi faptul că toate monedele cu Coson au fost găsite în Transilvania şi nici una în spaţiul getic ar sprijini, în eventualitatea identităţii dintre Cotiso şi Coson, mărturia lui Horaţiu, că respectivul Cotiso era dac, şi pe a lui Florus (II, 28), că provenea din munţii de care «sînt nedespărţiţi dacii», *Daci montibus inhaerent*".

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1979; 6/1975.

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

● **B.P. Hasdeu — ISTORIA CRITICĂ A ROMÂNILOR** *(ediţie îngrijită şi studiu introductiv:* **Grigore Brâncuş;** *studiu introductiv şi note:* **Manole Neagoe).**

Editura Minerva, Bucureşti, 1984, 660 pp., 48 lei: *reeditarea, la peste o sută de ani de la prima apariţie (1873-1875), a celei dintîi lucrări din istoriografia română elaborată ca o ripostă hotărîtă împotriva roeslerianismului.*

● **Ion Popescu-Puţuri — ÎNDEMN LA CREAŢIE.**

Editura politică, Bucureşti, 1984, 516 pp., 24 lei: *analiza, de la poziţiile gîndirii revoluţionare şi cu o permanentă raportare la experienţa istorică a umanităţii, a problematicii complexe a dezvoltării naţiunii române şi a lumii contemporane în care transformările, schimbările epocale ce se conturează în prezent tind să modifice radical toate dimensiunile vieţii omului şi popoarelor.*

● **N. Stoicescu, I. Hurdubeţiu — CONTINUITATEA DACO-ROMANILOR ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ ŞI STRĂINĂ.**

Editura politică, Bucureşti, 1984, 232 pp., 14 lei: *prezentare sistematică a bogatei literaturi (cca. 2 000 lucrări de istorie, arheologie, lingvistică, etnografie, geografie etc.) pe această temă.*

● **Dumitru Sultan — PRELIMINARII ALE FĂURIRII STATULUI NAŢIONAL UNITAR ROMÂN.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, 152 pp., 5.50 lei: *din cronica luptei pentru Marea Unire.*

● **Cornelia Cîrstea — ANTIOH CANTEMIR.**

Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984, 160 pp., 8,25 lei: *viaţa şi opera fiului marelui umanist român Dimitrie Cantemir.*

● **Radu Budeanu — CĂLĂTORII SUBIECTIVE.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 202 pp., 10,50 lei: *însemnări de călător cu pasionante incursiuni în istoria unor celebre locuri din Europa, America, Africa.*

● **Mihai Stoian — O ZI PENTRU NEMURIRE.**

Editura militară, Bucureşti, 1984, 544 pp., 25 lei: *roman-colaj, bazat pe o vastă documentaţie, consacrat evenimentelor din nemuritorul august 1944.*

● **Constantin Cioşcă — ATENEUL TĂTĂRAŞI DIN IAŞI — AŞEZĂMÎNT DE CULTURĂ NAŢIONALĂ.**

Editura Junimea, Iaşi, 1984, 192 pp., 12 lei: *evocarea a două decenii (1919-1940) de activitate rodnică în slujba luminării maselor.*

VOIEVODATUL

mărturie a identităţii politice româneşti

IOAN LUPAŞ

În istoriografia română contemporană, într-o vreme în care cuvîntul istoric era asociat de numele lui Nicolae Iorga, Gh. I. Brătianu, Constantin C. Giurescu, P. P. Panaitescu, profesorul universitar clujean Ioan Lupaş (1880-1967) şi-a fixat un loc eminent în opinia ştiinţifică din ţară şi de peste hotare. În rostirea istorică românească el a fost, prin excelenţă, istoricul Transilvaniei, căreia i-a consacrat în timp pagini substanţiale, pătrunse de originalitate şi luminat patriotism.

Situîndu-se în direcţia deschisă de istoriografia romantică liberală, prin Al. Papiu Ilarian şi Gh. Barițiu, a încercat de la începuturi să reconstituie fenomenul mişcării de eliberare naţională şi socială din interiorul arcului carpatic. Lucrările sale din anii tineri, consacrate Supplexului, istoriei bisericii ardelene, lui Andrei Şaguna, au contribuit, în spiritul ideii de unitate a vieţii româneşti, exprimată de Iorga în primii ani ai veacului, la definirea rosturilor Transilvaniei în istoria naţională. Ca profesor, între 1905 şi 1909, la Institutul Andrean din Sibiu, Ioan Lupaş, într-o semnificativă lecţie inaugurală, intitulată Despre originea românilor (1905), socotind „istoria conştiinţa cugetătoare a neamului omenesc", s-a ridicat împotriva teoriei imigraţioniste. Chemînd istoria în sprijinul îndreptăţirilor naţionale, prin poziţiile afirmate şi spiritul ştiinţific la care aderase prin temeinica lui pregătire de istoric şi latinist redutabil, Ioan Lupaş a colaborat, datorită unei culturi istorice întinse, la ridicarea istoriografiei ardelene româneşti la nivelul exigenţelor moderne europene. Nicolae Iorga îl socotea drept „cel mai bun scriitor istoric din tînăra generaţie ardeleană", în măsură să onoreze Academia română.

Devenit profesor la Universitatea Daciei Superioare (1919-1944), Ioan Lupaş şi-a legat definitiv numele de organizarea învăţămîntului istoric în noua instituţie. A fost, alături de Alexandru Lapedatu, organizatorul Institutului de istorie naţională din Cluj (1920), reuşind să aşeze temelia cercetărilor de istorie medievală şi modernă. Idealul profesorului şi savantului a fost reconstituirea istorică a unităţii româneşti. Prelungind firul istoriei concepute de Şcoala Ardeleană, ştiinţifică şi patriotică prin angajarea în sensul idealurilor naţionale, Ioan Lupaş a fost, timp de mai bine de jumătate de secol, un istoric al marilor mişcări obşteşti, în neistovită mobilizare.

De la catedra Universităţii din Cluj el a vorbit, în 1919, Despre factorii vieţii naţionale româneşti, pentru ca în plină maturitate creatoare, în Istoria unirii românilor (193), să reconstituie drumul inexorabil al naţiunii spre statul unitar român. „Unirea naţională-politică de la 1918 — scria I. Lupaş, care şi participase la Marea adunare naţională din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia — nu se cuvine să fie înfăţişată, nici măcar în parte, ca un dar coborît asupra neamului românesc din încrederea şi simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întîmplătoare..., deoarece Unirea românilor trebuie înfăţişată totdeauna — potrivit adevărului — ca urmare firească a unei îndelungate pregătiri istorice". Carte de căpătîi a istoriografiei naţionale, Istoria unirii românilor rămîne şi astăzi, împreună cu La formation de l'unité roumaine a lui Gh. I. Brătianu, o lucrare de referinţă.

Director al Institutului de istorie naţională din Cluj, membru al Academiei române (corespondent în 1914, titular în 1916) desfăşoară, în prelungirea problematicii începuturilor, o sistematică investigare adiacentă istoriei unităţii româneşti. Din unghiuri diferite, ca istoric al fenomenului politic sau cultural, el a abordat istoria medievală şi modernă a Transilvaniei, dar şi a Moldovei şi Ţării Româneşti. Venind în cîmpul cercetării cu o formaţie în spiritul tradiţiei şcolii critice, a sintezei istorice, I. Lupaş a dezvăluit universul problematic al trecutului Transilvaniei ca parte integrantă a spaţiului românesc. Cunoscător desăvîrşit al istoriografiei europene, stăpînind-o pe aceea a ţărilor vecine, în lucrările sale a conturat imaginea unei Transilvanii care, prin structurile ei interne sociale şi politice, a avut propria ei individualitate instituţională în raport cu regatul feudal maghiar.

Ioan Lupaş este autorul unuia dintre primele manuale de istorie care au prezentat evenimentele de la 23 August 1944. În a sa Istorie a româ-

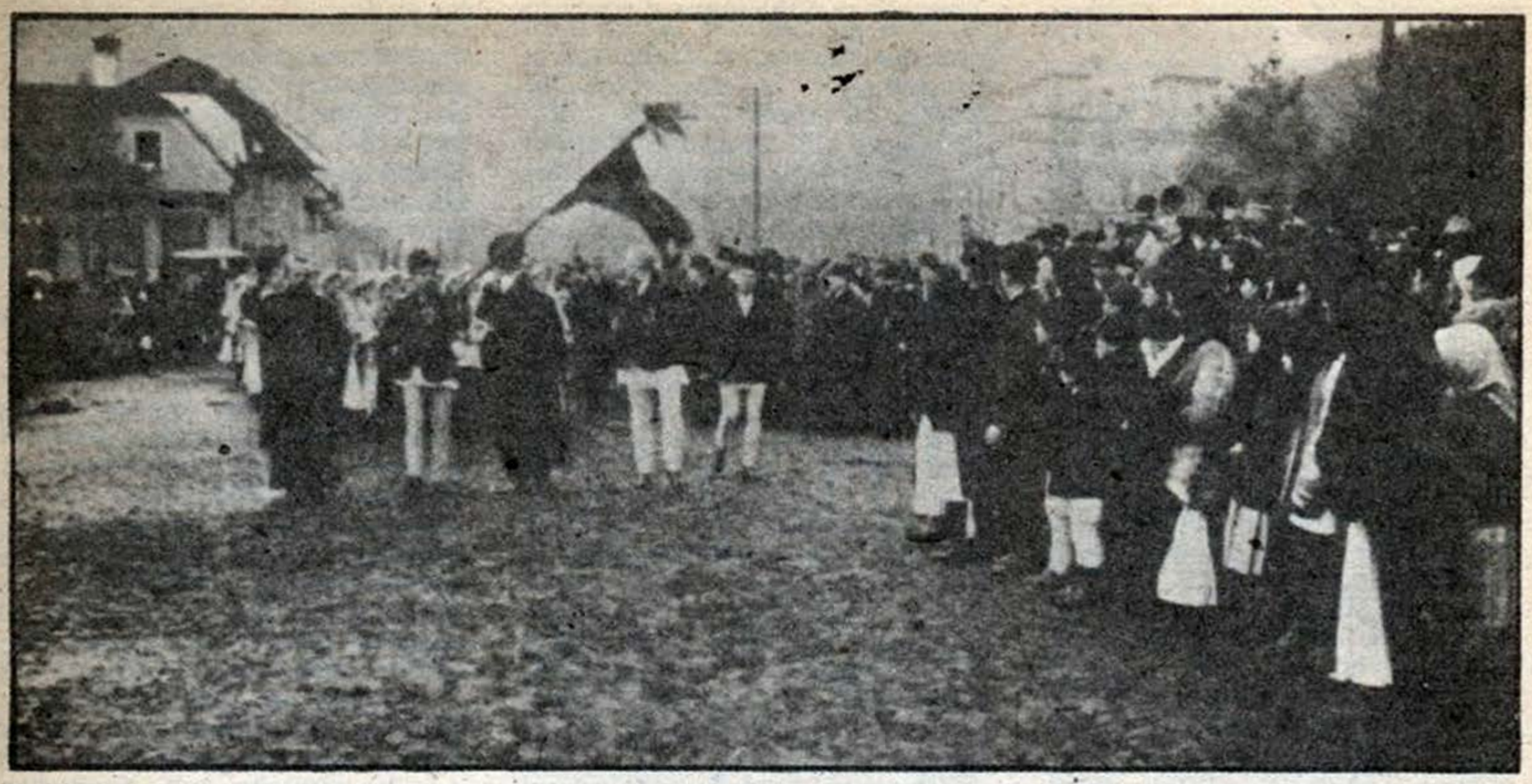

La Sălişte în decembrie 1918, cu prilejul vizitei generalului Henri Berthelot în Transilvania

nilor pentru cursul superior (Sibiu, 1944, 544 pp.), consemnează „încetarea ostilităţilor cu Naţiunile Unite", formarea unui nou guvern, citind un fragment din Proclamaţia de la 23 August 1944. El subliniia faptul că în urma actului de la 23 August — „trupele române în frăţie de arme cu cele sovietice au reuşit să dezrobească Clujul la 11 octombrie, iar cu două săptămîni mai tîrziu întreg Nordul Transilvaniei, zdrobind astfel, cu noi sacrificii de sînge, odiosul act ce-i fusese impus în mod sinic României în ziua de 30 august 1940, în palatul Belvedere din Viena".

În 1977, Editura Dacia, din Cluj-Napoca a publicat un prim volum de Scrieri alese ale lui I. Lupaş (introducere, ediţie îngrijită, note şi comentarii de acad. Ştefan Pascu şi Pompiliu Teodor):

Dintr-un ansamblu de studii şi monografii, publicate sistematic între 1919 şi 1946, pot fi remarcate trei direcţii principale de investigare: istoria voievodatului Transilvaniei, istoria răscoalelor ţărăneşti (în mod deosebit marea ridicare populară condusă de Horea) şi istoria emancipării naţionale.

Ca istoric al răscoalelor ţărăneşti, Ioan Lupaş a dedicat marii ridicări la luptă din 1784 o carte reprezentativă (1934), prin care se făcea încercarea de a încadra evenimentul de la sfîrşitul sec. XVIII seriei de mişcări şi răscoale precedente şi, deopotrivă, în mişcarea reformistă. Cercetînd istoria satelor, ne-a oferit îndemnuri fertile sub aspect metodologic. „S-a rostit şi se repetă — scria istoricul — adeseori cuvîntul că satele nu au istorie. Un cuvînt, evident, lipsit de temeiul adevărului. Îşi au şi satele istoria lor întemeiată pe nezdruncinate tradiţii străvechi, frămîntată de patimi, uneori mari, alteori mărunte, înviorată de superstiţie şi credinţă, izbită nu o dată de flacăra răzvrătirilor sîngeroase şi acoperită, prea adeseori, de valul uitării".

Ca istoric al voievodatului, plecînd de la studiile generaţiei pozitiviste, în special de la Ioan Bogdan, a conturat istoria instituţiei ca realitate autohtonă a civilizaţiei, anterioară penetraţiei maghiare. Publicarea studiului Voievodatul Transilvaniei în sec. XII-XIII (1936) a reprezentat sinteza unor îndelungi şi fructuoase cercetări, la capătul cărora s-a cristalizat ideea unui voievodat ardelean „ca instituţie prin excelenţă românească", care s-a alăturat, în cursul dezvoltării sale, formelor instituţionale similare, din Ţara Românească şi Moldova. Cu acest prilej, Ioan Lupaş a subliniat, pe bună dreptate, unitatea civilizaţiei româneşti.

Cercetările consacrate de istoric instituţiei voievodale transilvănene au oferit istoriografiei româneşti una din temele ei majore. Voievodatul Transilvaniei în sec XII-XIII şi Realităţi istorice în voievodatul Transilvaniei din sec. XII-XVI (1936-1937) sau numeroase alte studii ale sale, concentrice temei majore, au constituit puncte de sprijin ale istoriei acestei instituţii. Deşi cercetările istoricului nu s-au finalizat într-o sinteză, studiile publicate au precizat structura problematică a istoriei voievodatului pînă în sec. XVI. Pe calea deschisă de ei au continuat cercetările lui Ioan Moga şi Ştefan Pascu, care au consacrat istoriei voievodatului fundamentale studii şi, în cele din urmă, sinteza pe care a preliminat-o.

Din primul studiu publicat în Memoriile Secţiunii istorice ale Academiei române, seria III, tomul XVIII (1936-1937), reproducem cîteva fragmente semnificative pentru gîndirea istorică a autorului.

Pentru cursivitatea lecturii, am renunţat la majoritatea notelor, fără a mai preciza întreruperile din text. Am păstrat particularităţile stilistice ale autorului. Titlul, subtiturile, intervenţiile în paranteze drepte aparţin redacţiei.

Pompiliu TEODOR

Între primii demnitari

Înainte cu 34 de ani (2 aprilie 1902), răposatul Ioan Bogdan, în comunicarea sa despre *Originea voievodatului la români*,[1] stăruia să arate drept cea mai interesantă particularitate în organizarea istorică a țărilor române faptul că reprezentantul autorității politice supreme purta titlul de voievod, un titlu care în această accepțiune nu se găsește la nici unul dintre popoarele vecine. Voievodatul apare deci, în lumina cercetărilor lui, ca o instituțiune prin excelență românească, datînd dintr-o epocă anterioară cuceririi ungurești.

Este de mirare că un cercetător așa de temeinic pregătit, ca regretatul nostru coleg, a trecut cu vederea felul cum a reușit să se afirme vechea instituție românească a voievodatului în organismul regatului ungar, dînd *atenție exclusivă voievozilor mărunți*, ale căror atribuțiuni le înfățișa ca fiind egale cu ale cnejilor, și lăsînd cu totul în afară de domeniul cercetărilor sale rolul important îndeplinit de *voievozii Transilvaniei*, secole de-a rîndul, pînă la transformarea acestei provincii în *principat*, ocrotit la adăpostul suzeranității turcești, deci cu totul *independent de coroana ungară* și, timp de trei jumătăți de secol, chiar în continuă vrăjmășie cu reprezentanții ei.

Organizarea lui înfățișează tocmai aceleași note caracteristice, care se găsesc și în structura voievodatului Țării Românești și în aceea a voievodatului Moldovei. Nici în Transilvania nu era voievodul provinciei întregi un simplu comandant de oaste, ca la popoarele slave, ci era în același timp cîrmuitorul și judecătorul cetățenilor de sub ascultarea sa, din țara „ultrasilvană", concentrînd în demnitatea voievodală toate atribuțiunile militare, administrative și judecătorești, avînd deplină autoritate și putere de stăpînire asupra teritoriului său, întocmai ca și domnul Munteniei sau al Moldovei, doar cu singura deosebire că nu putea să fie, nici să se intituleze autocrat, „singur stăpînitor", ci era în mai mare măsură dependent de coroana ungară decît domnii din sudul și răsăritul Carpaților, siliți și ei uneori de împrejurări să admită acte de oportunitate politică, recunoscîndu-i o suzeranitate efemeră. Astfel, documentele istorice fac mărturie deplină că între atribuțiunile acestora și între ale voievozilor Transilvaniei *nu era nici o deosebire de esență, ci numai una de grad.*

Nicăieri, în teritoriul fostului regat ungar, nu se găsește amintirea vreunei organizațiuni teritorial-politice la fel cu cea voievodală din cuprinsul Transilvaniei, de unde rezultă că ea trebuie considerată ca un produs specific românesc, pe care penetrațiunea stăpînirii maghiare în această regiune nu a fost în stare s-o dezrădăcineze din solul natal, nici s-o împiedice în ulterioara ei dezvoltare, oricît de mult s-a străduit s-o facă, după cum apare în repetatele mărturii ale documentelor vremii. Este deci cu totul lipsită de temei afirmațiunea recentă a unei reviste de la Seghedin[2] că cel dintîi element etnic, care a organizat viața de stat în Transilvania, ar fi fost elementul maghiar.

Voievodul Transilvaniei deveni cu timpul demnitar numit de însuși regele Ungariei și locțiitor al lui. În această calitate firește era obligat să țină seamă de dispozițiile regelui, întrucît jurisdicțiunea asupra locuitorilor din întreg cuprinsul voievodatului începuse acum a o exercita sub auspiciile lui. Între demnitarii regatului ungar el ocupa loc de frunte, alături de palatinul [prim demnitar] țării și de banul Croației și al Slavoniei.

În epoca Arpadienilor s-a făcut încercarea de a înlocui pe voievod cu un „comite", „duce" sau „principe", care nu au fost însă în stare să desființeze instituțiunea tradițională a voievodatului, deoarece ea era atît de înrădăcinată în pămîntul și în trecutul Transilvaniei, încît a putut rezista pornirilor ostile, perpetuîndu-se și afirmîndu-se cu vigoare pînă la jumătatea sec. XVI, cînd cu ajutorul suzeranității turcești s-a putut ridica la rangul de principat.

Istorici maghiari cu bună faimă recunoșteau că *Transilvania nu s-a contopit niciodată deplin cu regatul Ungariei*, că a reușit să-și păstreze de-a lungul veacurilor particularismul ei politic, cultural și economic nezdruncinat. Alexandru Szilágyi afirmă lămurit că Transilvania și Ungaria „nefiind niciodată contopite deplin"[3], nu au format o singură țară, *ci două țări deosebite.*

Cauzele separațiunii trebuiesc căutate în împrejurările firești ale deosebirilor geografice, etnice și social-politice dintre aceste două țări. Ungaria începuse a fi orientată chiar din zilele întîiului rege Ștefan spre Apus, iar Transilvania a rămas cu totul îndreptată spre Răsărit. Dacă voievodatul Transilvaniei a reușit să se mențină secole de-a rîndul cu organizațiunea sa deosebită, aceasta nu s-a întîmplat prin vreo grație sau favoare specială a regilor ungari, ci tocmai dimpotrivă, în urma neputinței lor de a desființa o veche organizațiune, care se înfipsese cu rădăcini atît de rezistente în însăși configurațiunea geografică și în tradiția istorică a acestui pămînt românesc.

În schimb e mai apropiată de adevărul istoric opinia unui cercetător mai recent, care admite că organizarea deosebită a Transilvaniei, cu *voievozi puternici la cîrmă*, regii Ungariei erau siliți s-o încuviințeze sub *„presiunea stringentă a necesității"*, deoarece *„începutul independenței era aci așa de adînc înrădăcinat* încît *formațiunea, pornită odată, nu mai putea fi oprită"*[4]. Așa se explică faptul constatat și de alt scriitor maghiar că „în tot cursul evului mediu în Transilvania a fost sprijinul permanent, *aproape rezerva sigură a tuturor aspirațiunilor, revoltelor, pretențiunilor și rivalităților îndreptate contra puterii centrale a regatului ungar*"[5].

Perpetuarea acestei organizațiuni ne înfățișează același fenomen de vitalitate excepțională, pe care-l găsim în ființa și în toate manifestările elementului etnic românesc, precum și în organizațiunile sale primitive, care s-au putut strecura prin încercările feluritelor stăpîniri străine, adaptîndu-se împrejurărilor fără a-și pierde ființa și nota tradițională proprie, dimpotrivă impunînd-o aceasta și elementelor colonizate mai tîrziu în Transilvania: sașilor și secuilor, a căror „organizațiune scăunală" apare vădit influențată de a vechilor scaune de judecată, ale populației autohtone [N. Iorga].

Instituție străveche

Cronologia voievozilor transil-

---

[1] *Analele Academiei române. Memoriile Secțiunii istorice.* Seria II. Tom XXIV, 1901-1902, pp. 191-207.

[2] *Népünk és Nyelvünk*, an VIII, 1 36, p. 27.

[3] Szilágyi Sándor *Erdélyorszag története tekintettel mivelodésére* (Istoria Transilvaniei cu privire la civilizația ei) Pesta 1866.

[4] Farczády Elek *Az erdély vajdak igazsagszolgáltatási hatáskore és működese 1437-elott* (Sfera de jurisdicție și activitatea judecătorească a voievozilor transilvani dinainte de 1437) Budapesta 1912.

[5] Kos Károly *Erdély; kulturtörténeti vazlat* (Transilvania, schiță cultural-istorică), Cluj, 1929.

vani este anevoie de stabilit cu preciziune, întrucît stăpînirea lor a fost adeseori întreruptă, fie prin capriciile regilor ungari, fie prin alte împrejurări. Încercările făcute pînă acum în direcţia aceasta au izbutit să dea totuşi, pe bază documentară, începînd cu anul 1103 [corect: 1013] şi pînă în a doua jumătate a sec. XVI, o respectabilă serie de voievozi ai Transilvaniei.

Cel dintîi voievod cunoscut din documente a fost *„Mercurius, princeps Ultrasilvanus"*, amintit în trei diplome din timpul regelui Coloman Cărturarul, la începutul sec. XII. Titlul de princeps nu s-a putut menţine la urmaşii de mai tîrziu, ci a fost înlocuit cu tradiţionalul „voievod", cum se intitulează *Leustachius*, cel pomenit documentar la 1176, cînd Bela III, înrudit cu bizantinii, trimite ajutor armat împăratului Manuel Comnenul, care lupta în Asia Mică împotriva sultanului Kilis Arslan II.

La 1201 se face amintire de *voievodul Iula, fiul lui Leustachius*, semnat şi el la sfîrşitul unei diplome de reconfirmare din 1230. La 1213-1214, e amintit în calitate de *voievod al Transilvaniei şi comite de Solnoc*, aceasta fiind cea dintîi ştire documentară despre îmbinarea funcţiunii de comite cu cea de voievod. Ca urmaş al lui în demnitatea voievodală e amintit *Benedict*, fiul lui Conrad (1202-1206 şi 1208-1209), cu titlul de *dux* (Herzog), iar la 1223 cu acela de *fost voievod*.

Între 1209-1212 apare la cîrma Transilvaniei *voievodul Mihai din neamul Katiz* care, trebuind să facă loc lui Berthold de Meran-Andechs, fu numit la 1212 ban al Slavoniei, pentru ca să i se piardă urma în acelaşi an.

Dacă de la începutul sec. XII pînă la năvălirea tătarilor, ştirile documentare, cîte au putut fi salvate din viscolul acestei zdruncinări şi transmise posterităţii, nu dau lămuriri suficiente pentru o cunoaştere deplină a seriei voievozilor de la cîrma Transilvaniei şi a rolului îndeplinit de dînşii, de la 1241 înainte situaţia se schimbă.

După retragerea tătarilor, Bela IV află potrivit să încredinţeze voievodului Laurenţiu (1242-1252) misiunea dificilă de a reface regiunile devastate ale Transilvaniei. Pare a fi fost originar din Ţara Caraşului. După 1252 nu mai este amintit timp de 13 ani, cînd apare din nou ca vistiernicul regelui Ştefan V.

De la 1252-1260 se iveşte din nou o lacună în seria voievozilor Transilvaniei, iar la 1261 e amintit într-un document al coregentului Ştefan, fiul lui Bela IV, voievodul Ireneu din semnţia lui Akoş cu titlul de „fost ban al Transilvaniei".

La 1263 erau simultan doi voievozi la cîrma Transilvaniei, Ladislau conduce împreună cu voievodul Nicolae oştirea trimisă din partea lui Ştefan în ajutorul despotului bulgar Iacob Svetoslav împotriva grecilor. Nicolae a ajutat pe Ştefan şi contra tatălui său Bela.

În anul următor, voievodul Ladislau, părăsind pe Ştefan, trece de partea regelui Bela; după 1264 documentele nu-l mai amintesc în calitate de voievod al Transilvaniei. Fiul său omonim apare însă către sfîrşitul sec. XIII, izbutind să ridice în împrejurările tulburi din întîiul deceniu al secolului următor demnitatea voievodală din Transilvania la o culme neatinsă de antecesorii săi în contactul lor cu regii Ungariei.

Între 1270-1272 e pomenit *Matei din familia Csák* pentru prima oară, urmînd ca şi între 1274-1275 să aibă pentru a doua oară demnitatea de voievod al Transilvaniei, iar la 1275-1277 pentru a treia oară, alternîndu-se cu *Ladislau II din familia Borşa* (1275) şi cu *Ugrin din familia Csák* (1276).

O altă coroană

La sfîrşitul sec. XIII şi începutul celui următor, Ladislau din familia Borşa izbuti să întemeieze la cîrma Transilvaniei o stăpînire voievodală cu durată de aproape un sfert de secol.

După stingerea dinastiei arpadiene, regatul Ungariei a fost prada unor îndelungate certe şi frămîntări între partizanii diferiţilor pretendenţi la tron, care împinseseră ţara aceasta spre pragul dezmembrării.

Pentru scurtă vreme reuşi să urce tronul vacant nevîrstnicul Venceslau, fiul regelui omonim al Boemiei şi Poloniei, dar nu se putu menţine. Tatăl său, văzînd situaţia lui prea dificilă, veni în capitala Ungariei (1304) şi-l duse acasă.

După renunţarea lui Venceslau mulţi sprijineau pe Carol Robert din familia de Anjou, care fusese încoronat încă din 1301, dar nu cu „sacra coroană". Alţii se grupară pe lîngă pretendentul *Otto Bavarul* (din familia de Wittelsbach). Acesta cu ajutorul elementelor germane din vestul Ungariei izbuti să fie încoronat cu „sacra coroană" la sfîrşitul anului 1305. Dar partizănul lui Carol, mitropolitul primat de la Strigoniu (Toma) excomunică pe Otto; la fel procedează arhiepiscopul de la Kalocsa (Vincenţiu) faţă de voievodul Ladislau, care nu se găsea nici el printre partizanii lui Carol Robert. Excomunicarea nu l-a înspăimîntat însă pe Ladislau, dimpotrivă, drept răspuns el a cuprins o moşie din Almaş (Banat) a arhiepiscopului.

Împrejurările anarhice din primul deceniu al secolului al XIV-lea erau deci potrivite pentru ambiţiile voievodului Ladislau, care ştia să profite de ele, spre a-şi spori cît mai mult puterea şi veniturile. Astfel izbuti să devină „cel mai puternic dinast al Ungariei", puternicul oligarh, care avu, după stingerea Arpadienilor, *rol determinant* şi aruncă în închisoare pe pretendentul Otto Bavarul.

Acesta, în speranţa de a găsi la voievodul Ladislau un sprijin, vine în Transilvania la începutul anului 1307, intrînd în tratative matrimoniale cu familia voievodului, spre a se căsători cu fiica lui. Ladislau îl poartă un timp cu vorbe amăgitoare pînă reuşeşte a-i lua „sacra coroană", pe care Otto, de frica rivalului său Carol, o aduse cu sine. Pe fiica sa, al cărei nume nu e arătat în izvoare, o mărită voievodul Ladislau după Ştefan Uroş, fiul regelui sîrbesc Ştefan Milutin (1308). La 1321 ajungînd Ştefan Uroş rege al Serbiei, soţia sa — ardeleancă de origine — devine mama vestitului ţar sîrbesc Ştefan Duşan.

Ladislau înţelegea deci să facă din măritişul fiicei sale o problemă de ordin politic, legîndu-i soarta de curtea regilor sîrbi din sudul Dunării, de care se simţea şi el apropiat printr-o comunitate de interese politice: prin vrăjmăşia şi lupta sa contra regelui ungar Carol Robert.

Cu toată vrăjmăşia împotriva acestuia, un serviciu i-a făcut voievodul Ladislau, poate fără să vrea, prinzînd pe rivalul Otto şi îndepărtîndu-l din calea ascensiunii lui spre tronul Ungariei. La sfîrşitul anului 1308, Carol Robert e proclamat rege, chiar în Dieta Ungariei. Nu poate fi însă încoronat cu „sacra coroană", care se afla în posesiunea voievodului Ladislau. Se ţinu deci în primăvara anului următor (mai 1309) un conciliu la Buda, sfătuindu-se împreună cu *Fra Gentile*, legatul papal sosit aci cu mandat de a sprijini candidatura lui Carol. Se luară măsuri să pregătească altă coroană în locul celei deţinute de Ladislau, declarînd-o pe aceasta lipsită de valoare şi ameninţînd cu excomunicarea pe cei ce ar încerca să se încoroneze cu ea pe nedrept.

Dăinuire multiseculară

Din cele arătate pînă aci rezultă că instituțiunea voievodatului nu putea să aibă în trecutul Transilvaniei decît aceeași origine, pe care Ioan Bogdan o lămurise deplin în studiul său cu privire la trecutul Țării Românești și al Moldovei, lăsînd-o însă necercetată în partea relativă la dăinuirea ei seculară ca *organizațiune de stat în regiunile dintre Carpați și Tisa*. În nici un caz nu se poate dovedi că voievodatul Transilvaniei ar fi fost o creațiune a regatului ungar, ceea ce nici istoriografia maghiară serioasă nu a cutezat să afirme pînă acum. În timpul din urmă s-a făcut însă încercarea de a căuta legături între organizațiunea politică deosebită a Transilvaniei și între aceea pe care, afirmativ, ar fi reușit s-o impună Ungariei cel dintîi rege Ștefan, după model apusean, franco-german. Orientîndu-se după acest model, ar fi organizat și regele Ștefan anume *comitate de graniță*, ale căror căpetenii poartă chiar în textul legilor votate în timpul regelui Ladislau numirea de *comites confiniorum*. Adevărat că regii Ungariei din epoca arpadiană au încercat să introducă și în cuprinsul Transilvaniei organizațiunea comitatensă, copiată după modelul german în restul regatului lor. Întîmpinînd însă numeroase piedici tocmai din partea tradiționalei organizațiuni voievodale a acestei provincii, nu au fost în stare să-și ducă la îndeplinire proiectul decît în parte, reușind să organizeze pînă la jumătatea sec. XIII un comitat unguresc la periferia apuseană a Transilvaniei, sub cîrma comitelui de Solnoc, unul secuiesc la cea răsăriteană în frunte cu un „comes Siculorum" și altul săsesc la cea de miazăzi, avînd conducător pe „comes Saxonum". Dar și în strădania lor de a organiza aceste comitate, s-au izbit de rezistența tenace și continuă a voievozilor, rezistență pe care n-au izbutit s-o frîngă nicjodată deplin în „țara ultrasilvană", spre a-și putea întemeia aci o stăpînire nestingherită.

După cum elementele de colonizațiune apuseană — cu ajutorul cărora au năzuit regii arpadieni să pătrundă în Transilvania și să-și asigure aci o domnie, care să nu rămînă pur nominală — nu au fost în stare să desființeze vechea organizare chenezială a populațiunii de baștină, ci sub presiunea împrejurărilor din noile așezări s-au simțit îndemnate a o adopta ca temelie a viitoarei lor „organizațiuni scăunale" (Stuhlverfassung), la fel s-au petrecut lucrurile și cu voievodatul, sîntem în drept să zicem, cu marele voievodat al Transilvaniei: regatul Ungariei neputîndu-l desființa, a căzut la învoială și, vrînd nevrînd, l-a adoptat în organismul său, fără a fi reușit să-l contopească și să-l asimileze vreodată complet.

Dacă nu ar mai fi alte dovezi despre vechimea elementului etnic românesc în Transilvania, singur faptul rezistenței și dăinuirii multiseculare aci, a unei organizațiuni politice identice cu cea din Țara Românească și din Moldova, ar fi de ajuns spre a demonstra — oricui poate și vrea să descifreze din evoluția instituțiunilor un adevăr istoric, — de o parte însăși vechimea și tenacitatea triumfătoare a elementului românesc, de alta zădărnicia tuturor opintirilor regatului ungar de a-i smulge așezămintele tradiționale, spre a le înlocui cu cele de import străin.

Știrile documentare puține, cîte s-au păstrat din epoca anterioară invaziunii tătarilor, ne dau putința să cunoaștem chiar numele unor voievozi ai Transilvaniei cel puțin cu un secol și jumătate înainte de data cînd începea a se face amintire precisă de astfel de voievozi și în sudul Carpaților. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că ei nu ar fi existat cu mult înainte de a li se fi pomenit și păstrat numele în textul documentelor, după cum desigur au existat și în Transilvania înainte de începutul secolului al XII-lea — fapt care ne îndreptățește să-i socotim ca urmași ai „ducilor" pomeniți în cronica lui Anonymus Belae regis notarius. Daca organizațiunea aceasta voievodală nu a putut fi nici micșorata, nici înlăturată din istoria Transilvaniei, dimpotrivă în anume împrejurări, create mai ales de necesitatea apărării contra turcilor, i-a fost dat prilejul să se afirme cu mai multă tărie și cu mai mare folos pentru creștinătate, decît aceea a regatului ungar, — cum a fost cazul în timpul gloriosului voievod Ioan Huniade — este o nouă dovadă, că nu numai identitatea etnică, de limbă și de credință, ci în certă măsură și aceea de organizațiune politică, administrativă și judecatorească a format în trecut garanția nezdruncinată a legăturilor de unitate între Transilvania, Muntenia și Moldova.

Concursul HOREA 200

RĂSPUNSURILE LA ÎNTREBĂRI

PRIMA SERIE

1. 31 octombrie 1784-28 februarie 1785
2. Simbolul renașterii Daciei
3. Revoluția franceză
4. Război și societate în Europa Centrală și de Est, 1740-1920
5. Lumea Nouă
6. Un vestit iobag
7. Kovacs Istok și Simion Ferenț
8. Un apărător al poporului (defenseur du Peuple)
9. Lund
10. 1 noiembrie 1784

A DOUA SERIE

1. Nicolae Bălcescu
2. 11 noiembrie 1784
3. Mor pentru națiune
4. Horea Rex Daciae
5. 1757-1761
6. „Odată cu capul ficiori, că vine Horea cu țara"
7. Frații Magheri
8. Deputatul munților
9. David Prodan: **Răscoala lui Horea**
10. Politisches Journal din Hamburg

Dată fiind complexitatea întrebărilor 7 și 8 din seria I și 4 și 8 din seria II sînt luate în considerare și alte variante de răspunsuri provenind din aceeași bibliografie.

POȘTA CONCURSULUI

Acum, cînd aveți în față aceste rînduri, stimați cititori, prima parte a concursului Horea 200 **s-a încheiat, odată cu expirarea termenului ultim de trimitere a scrisorilor cu răspunsuri, termen care a fost prelungit, la cererea a mii și mii de cititori, după cum am anunțat în nr. 2/1985 al revistei, pînă la 20 februarie a.c. A început acum operațiunea de trier a acestor scrisori de participare.**

La fel ca și la precedentele ediții ale concursului Magazin istoric, **și actualul concurs a fost întîmpinat cu un deosebit interes de cititorii noștri. Mulți dintre aceștia ne-au trimis, odată cu cele 20 răspunsuri, și scrisori prin care își exprimă gîndurile și aprecierile lor. Iată cîteva dintre acestea.**

(Continuare în p. 63)

Kritika... pe poziţii elogioase faţă de

UN TRECUT CONDAMNAT DE ISTORIE

DINU C. GIURESCU, AL. GH. SAVU

Cui foloseşte? Este întrebarea pe care şi-o pune în mod legitim orice om de bună-credinţa atunci cînd citeşte studiul întocmit de Bibo Istvan, *Începuturile democraţiei ungare* şi publicat în revista *Kritika*, nr. 9/1984 sub îngrijirea lui Szilágyi Sándor, cu titlul *Din moştenirea lui Bibo Istvan*. Căci, în adevăr, cui foloseşte şi la ce foloseşte repunerea în circulaţie prin acest studiu a unor teze vehiculate de ideologii revizionismului şi revanşismului horthyist?

La marea şcoală a istoriei popoarelor din centrul şi sud-estul Europei am învăţat că progresul şi propăşirea fiecăruia în parte sînt condiţionate de preţuirea, cunoaşterea şi respectul reciproc, de dezvoltarea colaborării între ele.

În acest climat afirmat mai ales după cel de-al doilea război mondial, se pune întrebarea legitimă cui foloseşte efortul unor colaboratori ai revistei *Kritika* de a stoarce lacrimi pe ruinele monarhiei austro-ungare? Cui foloseşte aducerea în actualitate a unor teze şi concepţii manevrate de clasele dominante din Ungaria pentru a ataca la vremea respectivă sistemul tratatelor de pace încheiate după prima conflagraţie mondială? Fără îndoială că ele sînt menite să contribuie la menţinerea unei stări de agitaţie, de instigare a poporului ungar şi a altor popoare asupra realităţilor istorice existente astăzi în lume.

Dar cine este Bibo Istvan? Nume puţin cunoscut în România, el este „foarte apreciat", după cum afirmă Szilágyi Sándor, în sferele publicistice din Ungaria ca politolog, istoric şi jurist. Aflăm din introducerea editorului că studiul în cauză a fost scris în martie-aprilie 1946 şi este de fapt un „raport oficial" întocmit de Bibo Istvan în calitate de şef al Departamentului de administraţie publică din Ministerul de interne la cererea serviciului de pregătire a documentaţiei în vederea Conferinţei de pace de la Paris din 1946-1947.

Părerile şi judecăţile lui Bibo Istvan din acest studiu despre situaţia internă din Ungaria înainte şi după 1944, despre originea şi evoluţia democraţiei ungare, sistemul partidelor politice, regimul electoral etc., sînt lucruri care interesează, desigur, pe cititorul din Ungaria. Nu ne vom permite să emitem judecăţi faţă de această problematică. În studiul respectiv sînt însă vehiculate şi o serie de teze care denaturează grav momente importante ale istoriei poporului român, ale relaţiilor româno-ungare şi care nu ne pot lăsa nici pe departe indiferenţi. Publicarea unui material întocmit la cererea celor legaţi de mentalitatea nefastă a trecutului şi care sperau că tratatele de pace încheiate după cel de-al doilea război mondial puteau să dea cîştig de cauză Ungariei, în sensul menţinerii teritoriilor altor state cotropite de regimul horthyist în anii 1938-1941, aduse în actualitate, fără nici un comentariu şi note critice din partea editorului, nu fac decît să profereze idei revanşarde, revizioniste, să propage puncte de vedere antiromâneşti, culese din arsenalul politicii imperialiste.

Mergînd pe firul istoriei, Bibo Istvan face referiri la revoluţia din Ungaria de la 1848-1849 şi învăţămintele ei. În acest context el afirmă: „După o luptă eroică de un an şi jumătate a fost înfrîntă revoluţia ungară din 1848-1849 de cele două mari puteri reacţionare de atunci ale Europei. Dar pentru dezvoltarea democraţiei ungare nu înfrîngerea în sine a fost fatală, ci faptul că în momentul respectiv, cînd în Europa de Est ea susţinea singură ideile de libertate, democraţie şi independenţă statală, s-a găsit în mod automat în faţa locuitorilor de altă limbă ai ţării, care, datorită nedreptăţilor de limbă suferite în cadrul statului ungar, s-au aliat cu Austria şi Rusia reprezentînd cauza reacţiunii contra naţiunii ungare care se identifica cu cauza democraţiei... Visul cel mai mare al mişcării democratice ungare a fost un stat independent, democratic, în cadrul Ungariei istorice". Fără a nega caracterul social progresist al revoluţiei ungare împotriva aristocraţiei feudale habsburgice, apare în concluziile lui Bibo Istvan o incompatibilitate clară între „democraţie" şi menţinerea „Ungariei istorice", incompatibilitate pe care autorul, ca şi editorul său, în mod deliberat, o trec sub tăcere. Ce democraţie putea să existe pentru naţiunile care erau încătuşate în graniţele „Ungariei istorice"? Iată ce spunea Marx despre acest fel de „democraţie" la 1848: „Cînd a izbucnit revoluţia din februarie 1848, ungurii au crezut că a sosit momentul de a întemeia pe ruinele celorlalte naţionalităţi marea patrie ungară, puternica şi viguroasa naţiune ungară" (K. Marx, *Însemnări despre români* [manuscrise inedite], Bucureşti, 1964). În adevăr, „democraţii" de la Budapesta au adoptat o Constituţie care hotăra în articolul 7 anexarea Transilvaniei la Ungaria, bineînţeles nu numai fără consultarea românilor — naţiunea majoritară — dar şi împotriva voinţei lor. Este ştiut că în mai 1848, la Blaj, naţiunea română din Transilvania, pe temeiul principiilor libertăţii, egalităţii şi frăţietăţii, a cerut independenţa sa naţională şi „unirea cu ţara". „Cauza naţională cîştigă teren", nota K. Marx; el caracteriza lupta românilor din regatul Ungariei, în 1848, drept un „război naţional".

Dar Bibo Istvan este de altă părere, şi anume aceea că în 1848-1849 „Ungaria a fost în avangarda luptelor democratice pentru libertate"! Pentru cine libertate şi ce fel de libertate? — sînt întrebări la care nu aflăm răspuns nici de la autor, nici de la editorul studiului său.

În realitate, programul de la 1848 preconiza înglobarea în cea mai mare parte a unor teritorii străine, locuite de naţiuni mai numeroase decît naţiunea ungară, şi care în cadrul „regatului apostolic" urmau să fie ţinute cu forţa şi deznaţionalizate sub un nou regim opresor instaurat în locul celui habsburgic. Tocmai această concepţie politică a determinat creşterea extraordinară a rezistenţei şi luptei de eliberare naţională a românilor, cehilor, slovacilor şi a multor naţiuni din cu-

prinsul imperiului multinațional. Acest fapt i-a împins pe promotorii și susținătorii „Ungariei mari", prea slabi pentru a realiza prin forțe proprii acest „ideal", la înjghebarea în 1867 a dualismului austro-ungar, „acel compromis — cum îl denumește Bibo Istvan — esența căruia a fost o independență parțială, o democrație parțială, dar menținea un cadru statal al Ungariei istorice".

La începutul secolului al XX-lea, lupta de eliberare națională a românilor din dubla monarhie, ca și a celorlalte națiuni oprimate a atins apogeul în anul 1918, cînd, pe ruinele Imperiului austro-ungar, s-au constituit sau și-au desăvîrșit unitatea națională state suverane, independente și unitare. Așa cum arătase V.I. Lenin, în 1916, monarhia austro-ungară nu era o „organizație politică a unui stat burghez, ci doar o uniune șubredă a cîtorva clici de paraziți sociali", iar „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istorice te decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare" (V.I. Lenin *Opere complete*, vol. 30, București, 1964, p. 8).

Așadar, la sfîrșitul anului 1918, victoria principiului naționalităților și a dreptului la autodeterminare al popoarelor era o realitate ireversibilă, victorie obținută de națiunile asuprite însele la capătul unei îndelungate lupte contra tuturor forțelor interne și externe interesate în păstrarea vechilor stări de lucruri. Această nouă realitate nu mai putea fi schimbată prin decizii de cabinet sau „înțelegeri" la masa tratativelor.

Conferința de pace de la Paris din 1919-1920, ținînd seama de realitățile istorice, de voința popoarelor, de procesele ireversibile ce avuseseră loc, a recunoscut și a consacrat pe plan juridic internațional statele naționale întregite sau constituite în granițele lor etnice. Astfel, Tratatul de pace cu Ungaria, semnat la Trianon, în iunie 1920, a recunoscut revenirea Transilvaniei la patria-mamă — România, în hotarele ei firești, așa cum hotărîse poporul român, în virtutea dreptului de autodeterminare, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918.

Bibo Istvan, mergînd pe linia de acțiune a claselor stăpînitoare din monarhia austro-ungară, făcînd jocul aristocrației și marilor latifundiari unguri care trăiau nostalgia pozițiilor ocupate în fostul imperiu bicefal, afirmă că: „Tratatul de pace de la Trianon nu s-a plasat pe bazele ferme ale principiilor etnice și de autodeterminare capabile să înlocuiască principiul istoric, ci în cursul divizării Ungariei istorice a redus Ungaria, în mai multe puncte, la un teritoriu mai îngust decît propriile ei frontiere etnice".

Ne aflăm de fapt în prezența unei teze de bază a revizionismului horthyist, care trîmbița în mod zgomotos concepția depășită a refacerii Ungariei istorice, falsificînd realitatea, răstălmăcind datele cu privire la structura etnică a fostului imperiu austro-ungar. Este cunoscută politica dusă de guvernanții de la Budapesta în timpul dualismului austro-ungar pentru maghiarizarea forțată a românilor din Transilvania ca și a celorlalte naționalități. Merită să aducem în atenție opiniile cunoscutului geograf francez Jacques Ancel, care indignat de asaltul organizat al aristocrației ungare contra culturii românești în Transilvania scria: „se maghiarizează școlile primare, inclusiv grădinițele de copii; din anul 1879 copiii români de la 3 la 6 ani sînt obligați să meargă în grădinițe unde se vorbește numai ungurește. Școlile nemaghiare au scăzut de la 58% la 14%. Din 40 596 elevi în școlile secundare în perioada 1880-1890, erau 72% maghiari și 6% români. Din cei 58 profesori de la Universitatea din Cluj, nu este nici un român, iar la Cluj este singura universitate transilvană; studenții maghiari sînt 72,6% și studenții români 11,6%... Se maghiarizează denumirile geografice, se maghiarizează chiar și numele de familie!" (Jacques Ancel, *Les frontiéres roumaines. Géographie politique*, 1934). Dar cu toată această politică de deznaționalizare forțata, recensămintele oficiale efectuate chiar de autoritățile ungare nu puteau să nu recunoască prezența majoritară a românilor în Transilvania. Așa, de exemplu, recensămintele pun în relief următoarele date:

	1880	1890	1900	1910
Români	2 290 424	2 556 444	2 763 674	2 909 260
în %	47,4	47,98	47,20	46,20
Maghiari	916 628	1 146 990	1 394 647	1 617 231
în %	18.94	21,50	23,80	25,70

(Cifrele au fost calculate luîndu-se ca bază recensămîntul din 1910, *Magyar Korona országaibank 1910 éninépszambalasa* II, rész., Budapest, 1912).

Pe ansamblul monarhiei bicefale situația era mult mai disproporționată. Pe bună dreptate, încă în secolul trecut, Fr. Engels, referindu-se la imperiul habsburgic, aprecia că „acest complex pestriț rezultat din moșteniri și furtișaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întîmplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii, începe în sfîrșit să se destrame" (K. Marx, Fr. Engels — *Opere*, vol. 4, București, 1958, p. 511).

Iată, astfel arătau așa-zisele „principii etnice" și „frontiere etnice" pe care le invocă Bibo Istvan în plîngerea lui.

Aceste adevăruri ar trebui să se spună poporului ungar, acesta să știe că niciodată Transilvania nu a fost pămînt unguresc, ci teritoriu cucerit de regatul ungar. Este adevărat că pe teritoriul Transilvaniei s-a stabilit în ultimul mileniu și populație de origine maghiară. Aceasta și-a legat soarta de destinul poporului român, contribuind la făurirea bunurilor materiale și spirituale, luptînd împreună cu românii în momentele decisive ale istoriei pentru libertate și dreptate socială.

După 1918 reacțiunea ungară, clasele exploatatoare au încercat să transforme problema națională într-un principiu politic folosit în scopul redobîndirii teritoriilor ce nu le aparțineau. Guvernanții de la Budapesta au contestat legitimitatea actelor de autodeterminare ale popoarelor din fosta monarhie; au contestat legitimitatea principiului naționalităților ca fundament al noii ordini politice și teritoriale în Europa Centrală și de Sud-Est; au contestat valabilitatea și viabilitatea sistemului tratatelor de pace de la Paris, inclusiv ale Tratatului de la Trianon. Pe această bază, arsenalul argumentelor revizioniste ungare contra ordinii stabilite de popoare în 1918 s-a îmbogățit mereu în perioada interbelică.

Bibo Istvan, în analiza făcută regimului horthyist, nu găsește nimic de criticat în politica externă agresivă a Ungariei, ci, mai mult, o justifică, arătînd că pretinsele nedreptăți ale Tratatului de la Trianon au legitimat revizionismul guvernului de la Budapesta, au „împins Ungaria pe drumul fascizării... Nedreptățile făcute ungurilor care au rămas dincolo de frontierele de la Trianon au susținut iluzia Ungariei istorice intacte".

Escamotînd legile ireversibile ale istoriei, Bibo Istvan acreditează ideea că alunecarea Ungariei spre fascism s-a datorat, chipurile, Tratatului de la Trianon. Nu Tratatul de la Trianon a determinat instaurarea fascismului în Ungaria, ci politica claselor exploatatoare, încercarea lor disperată de a-şi reface poziţiile economice şi politice avute în timpul monarhiei austro-ungare, de a continua asuprirea şi anexiunea altor popoare şi teritorii. Dovada grăitoare a acestei situaţii o constituie faptul că după încheierea păcii, survenită în urma celui de-al doilea război mondial, ca urmare a existenţei la cîrma statului ungar a clasei muncitoare, a forţelor democratice şi patriotice, Ungaria nu a mai alunecat spre fascism şi revizionism, ci a pornit pe o cale democratică, progresistă, de colaborare cu ţările vecine, cu toate statele lumii.

Este cunoscut faptul că în întreaga perioadă interbelică Ungaria horthyistă a promovat o politică de forţă şi dictat, de revizuire a tratatelor de pace, a frontierelor. Pe această bază, Ungaria horthyistă, neputînd să-şi atingă scopurile prin propriile ei forţe, s-a transformat într-o agentură a Germaniei hitleriste, pion înaintat al imperialismului nazist şi al reacţiunii internaţionale în centrul şi sud-estul Europei. Ea a întreţinut o psihoză de insecuritate în această zonă geografică, de discordie şi de înveninare a relaţiilor internaţionale, constituind o ameninţare continuă la adresa independenţei şi integrităţii statelor limitrofe. Refuzînd colaborarea în primul rînd cu popoarele vecine, avansurile prieteneşti făcute de acestea de-a lungul a două decenii, Ungaria horthyistă s-a integrat activ, în schimb, în politica agresivă, expansionistă a Axei, care o împingea spre dezastru. În 1938, sub patronajul Germaniei hitleriste, Ungaria horthyistă a cotropit părţi din teritoriul Cehoslovaciei, în 1940 a cotropit partea de nord-vest a României, iar în 1941 a ocupat părţi din teritoriul naţional al Iugoslaviei. Caracterul politicii de forţă şi dictat duse de Ungaria horthyistă, actele ei agresive, ca şi participarea ei nemijlocită la distrugerea păcii, securităţii şi stabilităţii internaţionale au exercitat o influenţă negativă asupra climatului european, ceea ce a situat-o incontestabil printre forţele care au pregătit şi declanşat cel-de-al doilea război mondial.

În vîltoarea celei de-a doua mari conflagraţii mondiale şi a războiului hitlerist contra Uniunii Sovietice, Ungaria horthyistă a deţinut un rol însemnat alături de puterile Axei şi în special de Reichul german. Subliniind acest aspect, istoricul ungar Gylla Kallai scrie: „Horthy sprijinea toate acţiunile puterilor fasciste ale Axei. Imediat după atacul Germaniei hitleriste asupra Uniunii Sovietice, el s-a alăturat acestui război jefuitor. Obţinerea revizuirii Tratatului de la Trianon, acesta a fost principalul argument avansat de reacţiunea ungară în fundamentarea alianţei sale cu fascismul hitlerist" [Gylla Kallai, *Mişcarea pentru independenţa Ungariei (1936-1945)*, ediţia a 5-a, Budapesta, 1965, p. 30].

Pe aceeaşi linie, şeful Marelui Stat Major al armatei ungare, H. Vert, într-un memorandum adresat guvernului argumenta că a sosit momentul să se angajeze cu întreaga forţă economică şi militară de partea Germaniei naziste în războiul contra U.R.S.S. „Dacă vom întîrzia cu intrarea în război, într-un asemenea caz vom fi nevoiţi să renunţăm, poate pentru vecie, la viitoarele pretenţii teritoriale faţă de România şi putem chiar să primejduim tot ceea ce am obţinut pînă în prezent" (*Istoria diplomaţiei*, vol. IV, sub redacţia lui A.A. Gromiko, ministrul afacerilor externe al U.R.S.S., Moscova, Editura pentru literatură politică, 1975, p. 104-105).

În examinarea evenimentelor care au marcat ultima parte a celui de-al doilea război mondial, Bibo Istvan trage concluzia falsă că dacă regimul horthyist, succesorul lui nemijlocit sau eventual aitul travestit în haine democratice ar fi reuşit să opereze scoaterea Ungariei cu un ceas mai devreme din alianţa cu Reichul, atunci poate că ar mai fi fost posibil să se păstreze cel puţin o parte din teritoriile vecinilor nedrept ocupate de Horthy. În acest sens, Bibo Istvan scrie: „Ieşirea Ungariei din cel de-al doilea război mondial a fost pregătită jalnic atît din punct de vedere tehnic, cît şi diplomatic. Prăbuşirea într-o singură după-amiază a fost deplină. Patrioţii unguri care sufereau sub dominaţia germană au aşteptat disperaţi, după 15 octombrie, să primească pe calea undelor vreo ştire care să le aducă la cunoştinţă că una din reprezentantele legitime ale guvernului ungar va alcătui, undeva pe teritoriul ungar, ocupat de armata roşie, acel guvern menit să încheie armistiţiul. Dar posturile de radio din străinătate — continuă el — anunţau doar trecerea de partea cealaltă a unor generali şi soldaţi, îndemnau la rezistenţă naţională, dar nicăieri nici o ştire despre formarea vreunui guvern. După cîteva săptămîni de aşteptare deznădăjduită, patrioţii unguri au constatat cu uimire că prăbuşirea Ungariei este mult mai gravă decît prăbuşirea Italiei, României, Bulgariei, Finlandei...".

Punînd pe acelaşi plan situaţii istoriceşte atît de diferite, autorul extinde termenul de „prăbuşire" asupra unor evenimente de anvergură naţională şi europeană, cum a fost Revoluţia de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă din România, spre a-şi crea tacit eşafodaj pentru ideile pe care vrea să le acrediteze. Din premise false, el ajunge la concluzia la fel de falsă că Ungaria ar fi avut şansa să salveze ceva din „zestrea" cuceririlor lui Horthy dacă ar fi reuşit să facă şi ea în timp util o „cotitură" de felul aceleia care a avut loc la 23 August 1944 în România: „Opinia publică ungară — scrie în acest sens Bibo Istvan, — priveşte cu amărăciune de faptul că românii, care au participat în război în număr mult mai mare alături de germani, prin organizarea politică mai abilă a ieşirii lor din război au dobîndit multe avantaje care nu pot fi o răsplată numai pentru faptul că au fost mai abili". Această afirmaţie aberantă denotă din partea autorului o răstălmăcire voită, tendenţioasă a adevărului privind momente cruciale din istoria partidului şi poporului nostru, din lupta sa pentru libertate şi unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria ţară.

Este cunoscut faptul că Partidul Comunist Român a militat de la început, cu toată consecvenţa, pentru o politică de pace şi colaborare, unind forţele naţionale împotriva politicii agresive a fascismului şi războiului. Cercurile progresiste, masele largi populare, în frunte cu comuniştii, au luat poziţie hotărîtă faţă de acţiunile cotropitoare ale Germaniei lui Hitler, faţă de agresiunea dezlănţuită de aceasta împotriva Uniunii Sovietice, condamnînd cu tărie angajarea României în acest război, contrar intereselor poporului român. Partidul Comunist Român a mobilizat şi unit cele mai diverse pături ale populaţiei împotriva războiului hitlerist, organizînd lupta formaţiunilor de partizani şi a detaşamentelor patriotice pentru sabotarea maşinii de război hitleriste, realizînd rezistenţa naţională a poporului român care a permis

răsturnarea dictaturii militare-tasciste și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

În substanța lui, mobilul real și principal al întregului păienjeniș de falsuri comis de Bibo Istvan cu bună știință este să acrediteze teza că anularea Diktatului fascist de la Viena, revenirea părții de nord a Transilvaniei la patria-mamă — România —, recunoașterea acestei realități de către puterile coaliției Națiunilor Unite, de toate statele lumii, nu au constituit fapte necesare și firești de justiție și echitate, în acord cu drepturile imprescriptibile ale poporului român, ci s-au datorat hazardului, românii devansînd în „abilitate" pe vecinii lor de la vest și obținînd, ca pe un trofeu ce ar fi putut tot atît de bine să fie și al celorlalți, pămîntul aflat în dispută. „Prima și cea mai importantă sarcină în ce privește problema în sine a unui tratat de pace — arată Bibo Istvan — ar fi să se tragă învățămintele efectelor psihologice ale Tratatului de la Trianon, încheindu-se un tratat de pace care să respecte principiile ferme pe baza cărora a fost elaborat", amenințînd că fără obținerea unor teritorii, psihoza inoculată poporului ungar de Tratatul de la Trianon se va menține.

Se știe că fascismul german, puterile Axei, împreună cu Ungaria, și-au pus ca program răsturnarea granițelor, înrobirea Europei, a popoarelor lumii. Împotriva acestor forțe ultrareacționare și a acestui program nimicitor s-au ridicat la luptă popoarele lumii, toate forțele antihitleriste dînd uriașe jertfe materiale și umane pentru cauza libertății, pentru distrugerea fascismului, acest flagel al omenirii. Ca urmare, aceste forțe au reușit să înfrîngă fascismul, să-i distrugă pretențiile oarbe. Cum își putea închipui Bibo Istvan că era posibil, după această înfrîngere, ca popoarele eliberate, coaliția Națiunilor Unite să restabilească și să consfințească amputările teritoriale făcute de fascism și revizionism? Numai niște oameni depășiți de realități, fără logică elementară mai puteau spera la o răsturnare a realelor raporturi de dreptate și libertate. Granițele statornicite după al doilea război mondial nu reprezintă o chestiune de psihologie, cum afirmă Bibo Istvan. Acestea reprezintă o realitate, o dreptate istorică, dobîndită prin voința și lupta popoarelor, iar unirea Transilvaniei cu patria-mamă — România — a fost un proces ireversibil, pe care nici un nou tratat nu-l mai putea schimba.

A pune astăzi în circulație problema unui nou tratat, indiferent cine l-a formulat și cînd, înseamnă a promova un spirit revanșard, a face jocul cercurilor reacționare imperialiste.

Să ne adresăm din nou faptelor, pentru a restabili adevărul în aceste probleme. Și adevărul este că în decursul celui de-al doilea război mondial — exceptînd regimul lui Horthy și cele două puteri fasciste în slujba cărora acesta s-a aflat — toate statele și toate popoarele din tabăra antihitleristă au continuat să aprecieze nul și neavenit Diktatul fascist de la Viena și să considere că partea de nord a Transilvaniei aparținea României, că nu era vorba de „abilitate" sau „iuțeală politică", ci era vorba de un drept istoric, de un teritoriu românesc. Anularea Diktatului de la Viena a avut loc între 30 august și 25 octombrie 1944, cînd, dînd expresie voinței întregului popor român, armata română, în cooperare cu armata sovietică, a zdrobit trupele de ocupație hitleristo-horthyiste din nord-vestul țării și a reunit partea de nord a Transilvaniei la patria-mamă.

România nu „a cîștigat" așadar un teritoriu — partea de nord a Transilvaniei —, căci nimeni nu „cîștigă" ceea ce-i aparține de jure și de facto — ci a reintrat în posesia acelei părți a pămîntului strămoșesc ce-i fusese răpită de regimul horthyist; Ungaria nu „a pierdut" un teritoriu al ei, ci a fost silită cu forța armelor să părăsească acest pămînt românesc invadat în urmă cu patru ani, prin Diktatul fascist de la Viena.

Prezentarea deformată a actului istoric din august 1944, al întoarcerii armelor de către România ca o chestiune de „abilitate", într-un fel de competiție cu Ungaria, este o jignire la adresa forțelor democratice, antifasciste din țara noastră și, totodată, o profanare a memoriei sutelor de mii de militari și patrioți români care au luptat și și-au jertfit viața în luptele pentru eliberarea pămîntului strămoșesc, ca și al Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la obținerea victoriei finale asupra fascismului.

Conferința de pace de la Paris din 1946-1947 a anulat Diktatul fascist de la Viena, restabilind drepturile firești ale României, a declarat nule și neavenite toate cuceririle teritoriale obținute de agresorii fasciști și revizioniști. Statele participante la Conferința de pace au condamnat unanim revizionismul horthyist și au respins ferm toate tentativele delegației ungare de a se tîrgui cu națiunile care făcuseră supreme jertfe materiale și umane pentru înfrîngerea fascismului în scopul smulgerii din nou a unor părți din teritoriile statelor vecine. Iată de ce apare stranie inițiativa revistei *Kritika* de a difuza prin intermediul studiului lui Bibo Istvan falsuri istorice prin care se încearcă revitalizarea politicii revizioniste și revanșarde.

Indiferent de motivele și substratul care au putut ghida redacția revistei *Kritika* atunci cînd s-a decis să publice studiul lui Bibo Istvan, această inițiativă nu poate decît să trezească legitima întrebare: Cui prodest? Căci în mod evident, prin acest studiu sînt relansate teze nocive, revizioniste și antiromânești în flagrantă contradicție nu numai cu adevărul istoric, dar și cu principiile relațiilor și normelor internaționale stabilite între state și națiuni după cel de-al doilea război mondial.

Publicarea unor asemenea teze false, reacționare, revanșiste nu slujește scopurilor nobile ale adevărului, justiției istorice, nu poate să ducă decît la încordarea între două state vecine, fiind în contradicție cu interesele popoarelor noastre de a trăi în pace. Oamenii muncii, comuniștii, orice om cinstit, patriot, atît din România cît și din Ungaria, trebuie să militeze ferm pentru a pune capăt politicii de învrăjbire promovată de clasele exploatatoare în trecut și să acționeze pentru apropierea popoarelor noastre, pentru întărirea prieteniei și colaborării dintre ele.

Prin politica sa, Partidul Comunist Român a asigurat condiții pentru ca toți cetățenii patriei noastre să se bucure de deplina egalitate în drepturi, de cuceririle civilizației, să se afirme nestingheriți în toate domeniile de activitate. Această politică a fost urmată cu consecvență și va fi continuată în scopul înfloririi patriei noastre, al cauzei păcii și apropierii între popoare.

În acest spirit, presa din țările noastre să-și facă un titlu de onoare de a acționa împotriva stărilor de lucruri din trecut, de a milita pentru dezvoltarea continuă a raporturilor de conlucrare și bunăvecinătate, de a promova tot ceea ce unește popoarele noastre pe drumul progresului și civilizației, al edificării societății socialiste și comuniste.

Septembrie 1532. Din Bucureşti, Vlad Vodă (fiul lui Vlăduţ, domn al Ţării Româneşti între 1510 şi 1512) pornea cu întreg alaiul domnesc „la Popeşti, den jos de Bucureşti în primblare". Plimbarea a fost însă de scurtă durată, căci trebuind să treacă riul Dimboviţa şi fiind domnitorul după o petrecere „acolo s-au înecat în Dimboviţa". În acest fel sfîrşea, după numai doi ani de domnie, acest Vlad (al VI-lea cu acest nume pe tronul Ţării Româneşti), lăsînd în analele ţării doar numele (Vlad) şi cognomenul ce amintea tragica sa moarte (Înecatul).

Erau vremuri grele pentru ţările române. Sub autoritara mînă a sultanului Soliman Magnificul (1521–1566), otomanii îşi îndreptau atenţia tot mai stăruitor spre centrul Europei, năzuind să aducă sub autoritatea Semilunei noi teritorii. Poarta viza şi ţările române, al căror statut de autonomie era minat atît de ambiţiile din afară ale celor ce năzuiau să le transforme în paşalic, cît mai ales de lupta dintre facţiunile boiereşti interne: de-o parte boierimea oltean㠄, în frunte cu puternicii Craioveşti, de cealaltă boierii buzoieni, nu mai puţin avuţi şi ambiţioşi.

În această situaţie, „sfîrşindu-să" Vlad volevod Înecatul, „boierii — relatează Constantin Căpitanul Filipescul în cronica sa — sfătuindu-să pentru domn pre cine ar pune, au găsit cu socoteala lor să puie pe Vintilă, judeţul de la Slatina, şi s-au dus cu toţii de l-au luat şi l-au pus domn".

O domnie puţin cunoscută

VLAD-VINTILĂ DE LA SLATINA

Prof. DUMITRU BOTAR

Din nou, după ani de imixtiune în treburile interne ale ţării, cînd domnii fuseseră impuşi fie de viziri, fie de intrigile beilor de la Dunăre (între care se distingea Mahamet beg — paşa de Nicopole), ţara uza de dreptul său de a-şi alege singură domnii, aşa cum de altfel îl statuau Capitulaţiile încheiate cu Poarta otomană. Încă din debutul său, rioua domnie se înscria, aşadar, pe linia păstrării statutului de autonomie a ţării, a exercitării prerogativelor interne şi externe ale domniei.

Cine era noul domn?

Imediat după înscăunare, Vintilă vodă şi-a luat numele dinastic de Vlad, frecvent la Basarabi, pentru a-şi sublinia în felul acesta apartenenţa la familia domnitoare. În documente îşi spunea fiu al lui Radu cel Mare (fiu natural, de bună seamă), iar într-un hrisov datat 29 decembrie 1532 şi redactat de „Coresi scriitorul" menţiona „zilele bunicului domniei mele, Vlad vodă Călugărul". De altfel, evocarea vechilor Basarabi şi cu deosebire a lui Mircea cel Bătrîn apare frecvent în documentele emanate din cancelaria lui Vintilă: într-un act, din 18 aprilie 1533, aminteşte pe „strămoşii noştri, Io Mircea marele voievod", ca şi într-un hrisov de danie către Cozia — „pe care a ridicat-o şi a înfrumuseţat-o sfînt răposatul Mircea voevod cel Bătrîn" (27 decembrie 1534).

Dacă originea basarabească a apărut certă (şi necontestată de nimeni), mult discutată şi disputată a fost localitatea de proveniență a lui Vlad-Vintilă.

Constantin Căpitanul Filipescu arată — după cum am văzut — că Vintilă ar fi fost „judeţ la Slatina", opinie însuşită de A.D. Xenopol, Nicolae Iorga şi de G. Poboran, autorul unei *Istorii a oraşului Slatina*, în care scrie că „după moartea lui Vlad al VII-lea [numărătoare eronată], alegătorii prinţilor, ca să înceteze neunirea ce domnea între ei, deteră tronul acelui boier din Slatina".

În absenţa unor documente certe care să probeze totuşi că locul de naştere al voievo-

În imagine: portretul lui Vlad-Vintilă aşa cum apare pe steagul său — primul steag al Ţării Româneşti care s-a păstrat.

dului era orașul Slatina, încă din 1862 Primăria din localitate s-a adresat starețului mănăstirii Menedic (azi Vintilă vodă, din județul Buzău), zidită de voievod, în speranța că în arhiva acesteia s-ar găsi dovezile locului de baștină al domnitorului. Dar la 12 mai 1862, egumenul răspundea că „în această mănăstire nu se găsesc niște asemenea hrisoave... pentru motivul că pe timpul lui Matei Basarab s-au călcat de hoți egumenul acestei monastiri... și între celelalte ce i s-au luat au fost și toate hrisoavele și orice hîrtii ale monastirii, care crez și eu ca dv. că întrînsele vor fi fost asemenea hîrtii atingătoare de aceea chestiune, însă este oare și care bănuială [nedumerire] că istoria zice pentru Vintilă vodă că este din Slatina, căci în condica monastirii ce este făcută de alți domni după omorîrea egumenului se găsește locul nașterii sale, în comuna Jurești, ce astăzi se numește Izvorul Dulce. Încă vă mai pot arăta ceva: este acum un an cînd a venit la mine un bătrîn ce au fost trăitor în Vrancea, arătîndu-mi că el a văzut hrisoave de la Vintilă vodă la unii din locuitorii vrînceni, care, pe mine neinteresîndu-mă, nu am făcut nici o mișcare pentru dovedirea lor".

Iată, așadar, că, după orașul Slatina, zona buzoiană revendica și ea dreptul de a fi locul de origine al lui Vlad-Vintilă, bazîndu-se nu numai pe existența unor ctitorii ce ar fi fost zidite de el, ci și pe documente, ce-i drept, alcătuite la mai bine de un secol după moartea voievodului. Potrivit unor cercetări mai recente (I.I. Georgescu, I. Donat), Vlad-Vintilă ar fi trăit înainte de a fi ales domn în părțile Buzăului, numele „de la Slatina" fiind în legătură cu Sărata-Monteoru, unde Vintilă va fi avut moșii.

În absența unor mărturii edificatoare, problema rămîne neelucidată, pe de o parte pentru că atît Sărata cît și Monteoru (Munteoru) apar în documentele vremii cu aceste toponime (deci nu sub numele de Slatine); pe de altă parte, importanța localităților buzoiene era prea mică pentru a justifica conducerea lor de către un „județ", care să fie în același timp mare boier.

Esențial ni se pare însă nu locul de naștere al voievodului, ci activitatea sa, linia politică internă și externă pe care a urmat-o. În această privință trebuie spus că, originar sau nu de pe meleagurile oltene, Vlad-Vintilă s-a arătat un adversar al Craioveștilor, cel puțin în prima parte a scurtei sale domnii: pînă în martie 1534, dregătoria de mare-ban (ereditară în familia Craioveștilor, sau Pîrvuleștilor cum li se mai spunea, după Pîrvu Craiovescu, primul mare ban) a fost încredințată lui Hamza, dintr-o încrengătură colaterală a familiei; abia de la 17 martie 1534 s-a produs o împăcare, dregătoria fiind atribuită lui Barbu III Craiovescul.

De altfel, voievodul a avut mereu de înfruntat opoziția cînd a unui grup de boieri, cînd a altuia; în consecință, a fost nevoit să adopte măsuri forte față de ei, fapt ce i-a atras calificativul de „tiran și vărsători de sînge" (C. Poboran în *Istoria orașului Slatina*).

Intervalul stăpînirii lui Vlad-Vintilă — 1532-1535 — a fost prea scurt pentru a ne face o imagine completă asupra liniei politice interne urmată de el. Se cuvine subliniat că a acordat atenție culturii (vădită prin grija ce a purtat-o unor locașuri religioase, precum Cozia). De altminteri, a avut el însuși cunoștințe în domeniul culturii. Este primul voievod a cărui semnătură ni s-a păstrat pe hrisoavele emise din cancelaria sa. A fost, de asemenea, un sprijinitor al popoarelor balcanice: la 27 aprilie 1534 îl întîlnim în calitate de donator către mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos, căreia îi dăruiește 10 000 aspri anual, dintre care 800 pentru „bolnița [spitalul] care va fi pentru trebuința bolnavilor". Marea Lavră de la Muntele Athos s-a bucurat, de asemenea, de ajutorul voievodului, cum reiese dintr-un hrisov, în care este amintit și fiul său, Mircea. Mănăstirea Cutlumuz, din același loc, adăpostește și ea două remarcabile broderii realizate de doamna Rada, soția lui Vlad-Vintilă. Una din aceste broderii, steagul domnului (se numără printre cele mai remarcabile opere de artă feudală) îl înfățișează pe voievod (cu plete negre, ochi rotunzi, sprîncene scurte, mustață și pe cap cu o coroană cu cinci ramuri), alături de doamna Rada și de copii, care însă aici se numește Drăghici. Încă o enigmă a acestei destul de puțin cunoscute domnii.

Solia din toiul nopții

Înscăunat fără asentimentul Porții, Vlad-Vintilă trebuia, ca o primă măsură de politică, să-și reglementeze relațiile cu Imperiul otoman. Reglementare care, în condițiile date, nu putea însemna decît recunoașterea suzeranității sultanului. În chip expres, domnul trebuia să dovedească buna sa credință și bunele intenții față de Poartă. Prilejul i s-a oferit chiar la începutul anului 1533, la reîntoarcerea de la Istanbul a solului polon Petre Opalinski, castelanul de Lodz. La 2 octombrie 1532, acesta mersese la Poartă pentru a încheia o „pace perpetuă" între regatul polon și Imperiul otoman. La reîntoarcere (în ianuarie 1533), Vlad i-a trimis în întîmpinare la Nicopole pe Petre pitarul, cu misiunea de a-l însoți pînă la reședința voievodală și apoi mai departe pînă în Polonia, unde urma să-l asigure pe regele Poloniei de devotamentul lui Vlad-Vintilă și de ralierea sa la politica polono-otomană din acel moment.

În capitală (București sau Tîrgoviște, nu putem ști), Vintilă vodă a avut, în afara recepției oficiale, și o întrevedere secretă cu solul. Iat-o, de altfel, în versiunea lui Opalinski: „Din Nicopole — scrie el — am mers de-a

dreptul la palatul Țării Românești, Vlad voievodul, cu care am tratat multe lucruri, după săvîrșirea cărora a trimis la mine dorind să se poată întîlni noaptea cu mine sau la el, sau la locul meu de găzduire. Eu m-am arătat gata să merg la el și am fost în taină în ora a treia a nopții... Am venit pe întuneric, fără luminare, în cămăruța sa, unde l-am găsit — fiind doar noi doi — șezînd cu buzduganul și sabia înaintea sa și [cu] doi ciini [alături]".

„Regizată" astfel, întîlnirea trebuia să-l impresioneze pe sol, dînd și mai multă greutate destăinuirilor. Și acestea erau cu adevărat senzaționale. Vlad-Vintilă i-a mărturisit lui Opalinski — arătîndu-i „spre întărire" și trei scrisori (care fiind în slavonă n-au putut fi deslușite de emisarul polon) — că Petru vodă Rareș, domnul Moldovei, l-ar fi îndemnat pe Vlad să-l suprime pe sol, pentru ca astfel tratatul turco-polon să fie anulat. În ceea ce îl privește însă — a continuat Vlad-Vintilă destăinuirile —, nu numai că nu urmează sfatul lui Petru, dar, iată, se arată chiar gata să-i dea oameni pentru protecție, ajutîndu-l să ajungă nevătămat în țara sa. Și, într-adevăr, conchide Opalinski „sub paza strălucitului domn Vlad voievodul am străbătut în siguranță Țara Românească".

Stratagema dovedește o deosebită iscusință diplomatică din partea lui Vlad-Vintilă. La data respectivă, Petru Rareș avea tot interesul să împiedice încheierea unui tratat, care nu numai că se făcea peste capul Moldovei, dar și în dauna intereselor ei. Este însă puțin probabil că Rareș ar fi recurs, pentru aceasta, la sprijinul lui Vlad-Vintilă. Urmîndu-i lui Vlad Înecatul (care fusese ginerele lui Petru Rareș), era firesc ca noul domn să fie privit cu suspiciune de voievodul Moldovei, mai ales că existau unele zvonuri că înecarea lui Vlad n-ar fi fost tocmai un accident; Petru Rareș nu ar fi facut în nici un caz imprudența de a-i adresa lui Vintilă vodă scrisori atît de compromițătoare. Pe de altă parte, dacă scrisorile ar fi fost reale, iar Vlad-Vintilă ar fi „trădat" scopurile urmărite de domnul Moldovei, atunci

Petru Rareș, aliatul lui Vlad-Vintilă

bunele relații constatate în perioada următoare între cele două țări ar fi greu de înțeles. Cea mai plauzibilă dintre ipoteze este așadar aceea că, în chip deliberat, Vintilă vodă a creat o stare de falsă primejdie pentru solul polon, ca acesta la rîndul lui să-și convingă suzeranul (și prin intermediul lui pe aliații acestora — otomanii) de buna credință a voievodului Țării Românești.

Front comun al țărilor române

De altfel, foarte curînd cei doi voievozi și, împreună cu ei, transilvănenii aveau să-și dea mîna pentru înlăturarea unei primejdii mult mai reale și grave care amenința existența țărilor române. La baza ei stăteau planurile de mărire ale lui Aloisio Gritti.

Descendent din dogii venețieni, acesta se stabilise de mai multă vreme la Istanbul, unde acumulase o avere uriașă și își făurise relații dintre cele mai sus-puse, căpătînd favorurile marelui vizir Ibrahim pașa și pe ale însuși sultanului Soliman Magnificul.

Însoțind oștile sultanului în bătălia de la Mohács (1526), Gritti a obținut ulterior numirea sa în postul de guvernator al Ungariei, fiind unul din factorii cei mai activi ai luptelor ce s-au dezlănțuit între gruparea ferdinandistă (sprijinitori ai lui Ferdinand de Habsburg) și cea turcofilă (adepții lui Ioan Zápolya).

Dar ambițiile lui Gritti erau departe de a se mărgini doar la rolul de „arbitru" în acest conflict. Intenția sa — cum rezultă dintr-o serie de izvoare contemporane — era de a reuni cele trei țări române sub sceptrul său, creînd un regat al Daciei sub egidă otomană; în cadrul acestui sistem politic preconizat de el, Moldova și Țara Românească urmau să fie guvernate de fiii lui Gritti, firește sub autoritatea părintelui lor.

Petru Rareș a sesizat primejdia ce se ivise în acel moment pentru țările române. Prevenit de Czibak, episcopul de Oradea, asupra planurilor lui Gritti, el i-a comunicat și lui Vlad-Vintilă intențiile venețianului renegat, cei doi voievozi hotărînd să se opună și să dejoace aceste scopuri. *Este momentul în care între cele două principate românești se conturează o alianță de luptă comună, ce se înscria astfel pe linia firească de colaborare a acestora împotriva primejdiei externe.*

Existența acestei alianțe (asupra căreia nu ni s-au păstrat indicii directe) este confirmată de un document datînd dirr intervalul noiembrie 1534-mai 1535, prin care Vlad-Vintilă dăruiește mănăstirii Humor cîteva sălașe de țigani. *Este cea dintîi danie* (în lumină actualelor stiri documentare) *a unui domnitor*

muntean către un lăcaş moldovenesc şi de bună seamă că ea a fost făcută cu prilejul perfectării tratativelor dintre Petru Rareş şi Vlad-Vintilă.

Din păcate însă, gruparea boierească ostilă lui Vlad-Vintilă a făcut cauză comună cu forţele otomane de sub conducerea lui Gritti. La 4 august 1534, senatul cetăţii Sibiu înştiinţa pe Nicolae Gherendi, episcopul Transilvaniei: „Noutăţile ce vi le putem scrie... sînt următoarele... că dl. Ţibak [Czibăk — adversar al lui Gritti] a ocupat cetatea Hunedoara şi că Ludovic Gritti, plecînd din Turcia, se află acum în Ţara Românească, aşezîndu-şi tabăra la Piteşti.

La el s-au refugiat cîţiva boieri necredincioşi voievodului Ţării Româneşti, vrînd să facă voievod pe un altul. Pe aceşti boieri necredincioşi, voievodul actual al Ţării Româneşti pe la spate i-a luat prizonieri şi la 75 le-a tăiat buzele şi nasul, iar pe cinci mai de frunte i-a dus prizonieri la Cetatea Poienari şi nu ştim ce se va mai întîmpla cu ei".

Într-adevăr, încă la intrarea lui Gritti în Ţara Românească, care se purta aici ca un adevărat stăpîn (dispunînd, între altele, executarea boierului Elia, care nu se îngrijise de numărul corespunzător de luntrii pentru trecerea Dunării), un grup de boieri, în frunte cu Vîlsan, marele logofăt, şi cu Dragomir, spătarul, i se alăturase. Vintilă vodă nu a intervenit din prima clipă, lăsîndu-l pe Gritti să ajungă la Piteşti. Aici, potrivit relatării lui Tranquillo Andronico, secretar al lui Gritti, Vlad voievod i-a înconjurat cu oastea sa tabăra, cerînd extrădarea boierilor hicleni: „Czibăk — spune Andronico — a stăruit prin dese solii la Vlad, voievodul Ţării Româneşti, şi l-a determinat să se arunce în faţiunea sa [habsburgică], căci îi strecurase teama în suflet să nu fie lipsit de domnie, născocind că guvernatorul umblă să-şi facă fiul domn al Ţării Româneşti şi că acest lucru l-ar duce la împlinire mai mulţi nobili (ei îşi zic boieri) pentru că l-ar duşmăni pe voievod. Din care cauză s-a întîmplat că atunci cînd veneau ai noştri [adică oastea lui Gritti] prin Ţara Românească le-a ieşit înainte însuşi voievodul cu foarte mare oaste şi ne-a împresurat ziua şi noaptea în tabăra noastră".

Tranquillo Andronico prezintă acuzaţiile lui Czibăk drept „născociri", dar în mod cert ele constituiau realităţi, dovadă că Vintilă vodă a găsit boierii hicleni în tabăra lui Gritti — avînd astfel dovada peremptorie a trădării lor. Măsurile nu au întîrziat: atît Vîlsan, marele logofăt, cît şi Dragomir spătarul, au fost executaţi (aşa cum precizează două documente, din 11 ianuarie 1535 şi, respectiv, 7 mai 1535). După prinderea boierilor, Gritti a fost lăsat să-şi continue drumul în Transilvania, dar practic soarta lui era pecetluită, deoarece în felul acesta a fost izolat de ajutorul ce l-ar fi putut primi din partea otomanilor prin sudul Dunării. Atacat de oştile lui Petru Rareş şi de partida ferdinandistă, Gritti se găsea într-o situaţie extrem de dificilă. Acelaşi Tranquillo Andronico relatează că la întrebarea lui Gritti „ce să fac?", secretarul i-ar fi răspuns să fugă la Dunăre, căci „moldoveanul [Petru Rareş] în care te încredeai cel mai mult a trimis mari oşti împotriva ta şi îndeamnă pe unguri prin dese solii să ducă la capăt cele începute. *Cel din Ţara Românească* [Vlad-Vintilă] *îţi este ţie duşman declarat* [s.n.]".

Pînă la urmă, fuga lui Gritti n-a mai fost posibilă. Asediat la Mediaş, la 28 septembrie 1534, el a fost ucis, iar fiii lui Gritti au fost predaţi lui Petru Rareş.

O vînătoare dramatică

Misiunea lui Vlad-Vintilă în cadrul acestui plan fusese de a opri ajutoarele otomane ce ar fi venit în sprijinul lui Gritti. Un document tîrziu, din 3 august 1579, din vremea lui Mihnea II, evocă împrejurările legate de acest moment: „Apoi, cînd a fost în zilele răposatului Ventilă voevod... într-aceasta s-au întîmplat atunci... greu şi nevoie de către Begu Oglu, de au fost venit cu oaste pîn Ţara Românească, să treacă la Ţara Ungurească [Transilvania], apoi Pîrvuleştii... au mers spre întîmpinarea lui Begu Oglu, pentru că a fost cu Beg Oglu un domn, dar în taină. Şi... [Vintilă] voevod a luat pă acel domn din măinile lui Beg Oglu şi pă toţi boierii carii au fost hicleni şi le-a tăiat capetele lor pentru faptele lor... Iar Beg Oglu a zis că va să pîrească pă Ventilă voevod la cinstita Poartă. De aceia, Ventilă voevod a trimis pă Fîrtat dvornicul la cinstita Poartă şi a venit cu slujbă bună şi dreaptă. Iar Fîrtat dvornic a cerut carte, ca să-i fie lui satul Islazul [în litigiu, în document] în pace şi moştenire precum i-au fost moştenire şi miluit şi de Vlad voevod".

Aşadar, cu grele sacrificii Vlad-Vintilă reuşise pe rînd să înlăture şi gruparea boierilor alăturaţi lui Gritti şi pe Craioveştii care, cu ajutorul lui Oglu-bei, voiau să înscăuneze un nou domn. Cu toate acestea, numărul adversarilor săi era în creştere, aceştia aşteptînd momentul potrivit pentru a-l suprima. Acest moment s-a petrecut la începutul verii anului 1535, cînd, în pădurea Leamna de lîngă Bucovăţul Craiovei, Vlad-Vintilă a organizat o vînătoare de cerbi, vînătoarea fiind una din pasiunile sale: „Iar cînd au fostu al treilea an din domnia lui — se scrie în *Letopiseţul Ţării Româneşti* — s-au dus la Craiova să vîneze cerbi pe Jiu şi s-au sfătuit în taină cu oamenii lui să tae pre cumnatu-său şi pre alţi boieri. Iar cumnatu-său prinzîndu-i de veste, se sfătui cu boierii ca să omoare pre Vintilă vodă şi învăţă doao slugi ale lui, unul arvat şi altul ungurean, cînd vor merge ei cu Vintilă pe malul Jiului vorbind, iar ei să se repezească cu caii şi să-l ia în suliţe, să-l omoare şi aşa păziră ei acea

vreme. Şi mergînd Vintilă vodă împreună cu toţi boierii, iar slugile acele începură a repezii caii şi într-o parte şi într-alta şi căutînd Vintilă înapoi zise: «cine aleargă cu caii?» Iar cumnatu-său zice: «cei nebuni ai mei ungureni». Şi aşa-i păru că vor să treacă pre lîngă dînsul înainte, iar ei se alăturară şi-l înjunghiară cu suliţele şi muri".

Astfel s-a sfîrşit această vînătoare la care, potrivit expresiei regretatului istoric al culturii Al. Alexianu, prada a constituit-o „marele cerb cu panaş în frunte", doborît în „pădurea întunecoasă a rivalităţilor pierzătoare de ţară". În locul lui Vintilă, domn deveni Petru de la Argeş, care şi-a luat numele domnesc de Radu, iar poporul i l-a adăugat pe cel de călugărie, Paisie. Un domn slab, pe placul boierilor. Cîţiva ani mai tîrziu, cronicarul sas şi, în acelaşi timp, organistul Hyeronimus Östermayer, venit la curtea acestui Radu Paisie pentru a susţine concerte timp de cîteva luni (dovadă a vieţii artistice ce se desfăşura odinioară la curţile domneşti), avea să noteze: „În această vreme domnea în Ţara Românească Vlad vodă... După acest Vlad vodă a devenit domn Vintilă, *un bărbat viteaz* [s.n.]. Pentru că-şi pedepsise pe boieri pentru nedreptăţile săvîrşite, aceştia au corupt cu bani pe un «cavaler» care a străpuns cu o lance (Copy) pe vodă în timpul unei vînători".

Ca şi domnia lui Radu de la Afumaţi[1], cu care se aseamănă în multe privinţe (atitudinea general antiotomană, opoziţia faţă de tendinţele centrifuge ale marilor boieri), domnia lui Vlad-Vintilă de la Slatina a luat sfîrşit în mod tragic. În pofida intervalului scurt (nici trei ani), ea se impune ca un moment important în prima jumătate a sec. XVI, atît prin afirmarea autonomiei interne a Ţării Româneşti, cît şi prin frontul comun pe care l-a realizat cu celelalte două principate în apărarea statutului aparte pe care ţările române îl aveau.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

Prof. univ. dr. ROBERT ETIENNE:

Istoria — păstrătoarea experienţelor umane

Activitatea şi lucrările din domeniul istoriografiei ale prof. univ. dr. Robert Etienne (cunoscut cititorilor noştri datorită articolului Ultimele ore ale oraşului Pompei, **publicat în nr. 12/1979) îi recomandă ca o autoritate a vieţii ştiinţifice internaţionale. Membru al unor prestigioase instituţii din Franţa şi din străinătate, autor a numeroase lucrări, dintre care,** Viaţa cotidiană la Pompei, **scrisă în 1966, a fost tradusă, pînă acum, în nouă limbi, inclusiv în româneşte, prof. R. Etienne a participat, în 1980, la lucrările celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, care a avut loc la Bucureşti. Am profitat de prezenţa sa în capitala României pentru a-i adresa cîteva întrebări.**

— Vă rugăm să vă referiţi, pe scurt, la interesul cititorului francez faţă de istorie.

— În a doua jumătate a secolului XX a avut loc o dezvoltare considerabilă a ştiinţelor istorice, urmată de o pasiune nestăvilită a publicului faţă de lucrările de popularizare a istoriei şi arheologiei. În Franţa, ca şi în România după cîte mi-am dat seama, această tendinţă este ilustrată şi de interesul cu care sînt întîmpinate revistele istorice de mare tiraj, ca **L'histoire** în Franţa, sau **Magazin istoric** în România.

— Există preferinţe pentru o anumită perioadă?

— Nu există nici un fel de antagonism — din acest punct de vedere — între diversele epoci ale istoriei. În căutarea adevărului, fiecare cercetător trebuie să-şi facă vocea auzită.

— Deşi specialist în istoria antichităţii romane, sînteţi interesat, în aceeaşi măsură, de trecut, ca şi de prezent sau viitor?

— Atît prezentul cît şi viitorul nu se pot concepe fără a ţine seama de faptul că istoria este păstrătoarea experienţelor umane. Fiecare dintre acestea este preţioasă dacă este bine pusă în lumină prin contextul epocii în care s-a petrecut. Antichitatea, de pildă, a cunoscut toate formele de stat, toate sistemele de distribuţie economică, toate concepţiile de religie şi de cultură.

— Ce îndemnuri ne transmite istoria veche?

— Ştiinţa istoriei, în ansamblu, presupune, întotdeauna, o anumită etică. Departe de a perpetua cultul războiului, ea ajută, dimpotrivă, la cunoaşterea condiţiilor care favorizau pacea între oameni, conducînd omenirea pe calea către o bună vieţuire universală.

— Cum s-au reflectat aceste probleme în lucrările Congresului de la Bucureşti?

— Reuniunea mondială de la Bucureşti a marcat un progres al reflecţiei istorice.

Studierea unor aspecte ale păcii, ale condiţiei femeii în societate — pentru a da numai două exemple — integrează, şi mai pregnant, cercetarea adevărului istoric într-un umanism necesar; şi aici lumile antice oferă soluţii şi invită la o oarecare detaşare faţă de concepţia liniară a progresului uman. Ar fi zadarnic să atribuim lumii contemporane virtuţi nerecunoscute lumii antice.

— Ce credeţi despre şcoala istorică românească?

— Istoricii din România oferă un exemplu impresionant: reevaluarea şi îmbogăţirea continuă a cunoştinţelor arheologice şi istorice din trecutul lor cel mai îndepărtat sînt remarcabile. Savanţi de notorietate internaţională, colegii noştri români, au ştiut să-şi regăsească rădăcinile patriei lor atît la daco-geţi cît şi la daco-romani, şi au intuit cît de fecundă este calea întrepătrunderilor dintre culturi şi civilizaţii — fenomen care face ca un latin ca mine, de pildă, să se simtă minunat în mijlocul lor, şi să aducă, în gîndul lui, un prinos de admiraţie faţă de suma cunoştinţelor oferite de istoria românească, istoriei universale; astfel ei participă din plin la ceea ce rămîne, cum afirma istoricul grec Tucidide, „un bun pentru eternitate".

Interviu consemnat de
Ana Maria ŞERBĂNESCU

PE URMELE STRĂMOŞILOR (II)

ION POPESCU-PUŢURI

În numărul de faţă prezentăm în continuare, după lucrarea *Mémoires sur la chronologie et l'iconographie des rois Parthes Arsacides* (Memorii asupra cronologiei şi iconografiei regilor parţi ai arsacizilor), de Adrien de Longpérier (1816-1882), numismat şi restaurator la Muzeul Luvru, Paris, 1853-1882, cîteva imagini ale altor regi arsacizi ai înfloritorului stat part care a dăinuit în ultimele secole înaintea erei noastre şi în primele secole din era noastră în teritoriile Asiei Centrale şi de Sud.

Bazîndu-se pe lucrarea monumentală, în 2 volume, a savantului francez Saint Martin, intitulată *Istoria arsacizilor*, Adrien de Longpérier face o prezentare cronologică, cu unele adaosuri, a tuturor regilor parţi.

Printre imaginile acestor regi se află şi aceea a regelui Vologese sau Volăges I, care a domnit 22 ani, începînd cu 52 e.n., considerat şi unul dintre legislatorii Armeniei, care făcea parte din imperiul parţilor. Volăges a avut contacte directe cu Imperiul roman.

Numele lui, aşa cum apreciază Saint Martin, se scria diferit la armeni, perşi, greci şi romani. La perşi se scria de Balas, Balasch, Palasch sau Valasch; la armeni Valarsch, Vaghaïrsch, Valarsace şi Vagarschag, iar autorii bizantini şi romani îl scriau Balas, Blase, Bologèsès, Bolagesis şi Vologès.

Se pare că această denumire păstra numele trunchiului pelasgo-vlah, din care s-au descins parţii cu milenii în urmă.

Semnificativ este faptul că vlahii, blahii şi numele lor s-au păstrat în Asia multă vreme. Marco Polo, în lucrarea despre călătoriile sale, *Le Livre de Marco Polo*, pe care *Petit Larousse* o apreciază ca fiind „un document preţios", pomeneşte de existenţa populaţiei vlahe, blahi în partea apuseană a Asiei şi aceasta în secolul al XIII-lea. Consemnarea a fost contestată pe nedrept de către unii cercetători, care considerau că denumirea de vlahi sau blahi nu o poartă decît populaţia romanizată din peninsula balcanică, venită în contact cu germanii.

Învăţatul român Bogdan Petriceicu Hasdeu, analizînd sensul dat noţiunii de *vlah* de către seminţiile germane, punînd egalitate între termenul de v + l + h şi romanus sau latinus, aprecia că la acestea sensul era de *a stăpîni* de *a domni*, iar la slavi pe lîngă cea de imperiu, „s-a mai brodit acea de colosalitate".

Semnalăm, de asemenea, că pe reversul monedei regelui part Camnascires sînt gravate aceleaşi semne din alfabetul dacic descoperit de Torma Zsófia şi publicat în *Anuarul societăţii de istorie şi arheologie din judeţul Hunedoara* în anul 1882 (vezi *Anale de istorie*, nr. 6/1982, pp. 138-141).

PLANSELE NOASTRE

①④ Prezenţi pe frontul de luptă împotriva hitlerismului, artiştii plastici ne-au lăsat numeroase mărturii despre vitejia şi eroismul ostaşilor români, din care o parte au apărut în numerele trecute ale revistei. Iată în continuare cîteva din aceste imagini artistice inedite: a) P. Suţeanu: **Grup de piloţi,** b) Al. Ciucurencu: **Avioane româneşti în acţiune,** c) I. Hagiu: **Observator la post,** d) Al. Ciucurencu: **Convoi militar trecînd un pod.** Schiţele respective ne-au fost încredinţate din colecţiile Muzeului militar central (**Contribuţia României la înfrîngerea fascismului,** p. 8)

②③ În continuarea articolului **Pe urmele strămoşilor** şi a imaginilor publicate în numărul trecut al revistei noastre, prezentăm noi efigii monetare, înfăţişînd chipurile unor regi parţi din dinastia Arsacizilor, după seriile monetare realizate de savantul francez Adrien de Longpérier, reluate în lucrări de largă circulaţie, între care şi **La Grande Encyclopédie** în 31 volume, 1895-1901, Paris, vol. 26. Imaginile reprezintă monede emise de regii: 1) Phriapatios (191-176 î.e.n.), 2) Phraates I (176-171 î.e.n.), 3) Mithradates I (171-138 î.e.n.), 4) Phraates II (138-128 î.e.n.), 5) Artaban I (127-124 î.e.n.), 6) Mithradates II (124-88 î.e.n.), 7) Mnaskiras şi Artaban II (88-76 î.e.n.), 8) Sanatrokes I (76-69 î.e.n.), 9) Phraates III (69-58 î.e.n.), 10) Mithradates III (58-57 î.e.n.), 11) Orodes II (57-38 î.e.n.), 12) Pacorus I (38-37 î.e.n.), 13) Phraates IV (37-30; 29-28; 26-2 î.e.n.), 14) Tiridates II (30-29; 28-26 î.e.n.), 15) Phraataces (2 î.e.n.- 4 e.n.), 16) Orodes III (4-7 e.n.), 17) Venones I (7-12 e.n.), 18) Artaban III (12-38 e.n.), 19) Vardanes I (39-47 e.n.), 20) Vologeses I (51-76 e.n.), 21) Vologeses II (77-78; 89-90 e.n.), 22) Pacorus II (77-86; 92-95; 113-114 e.n.), 23) Vologeses IV (148-190 e.n.), 24) Vologeses V (190-206 e.n.)

a

b

1

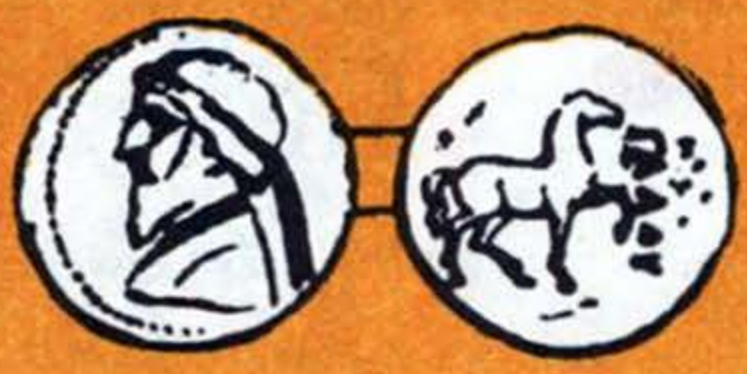

2

3

7

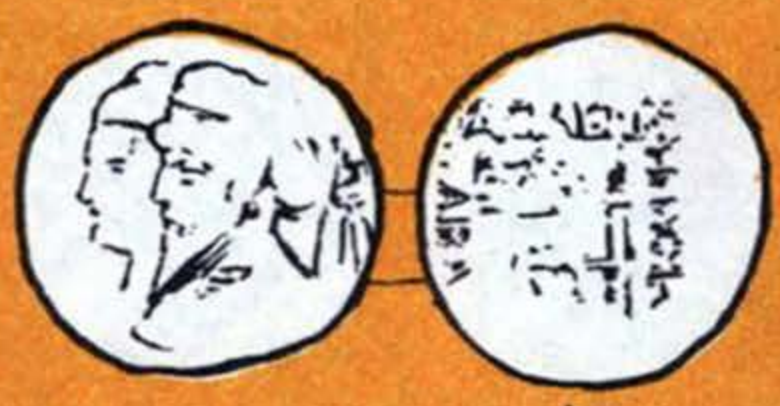

8

9

13

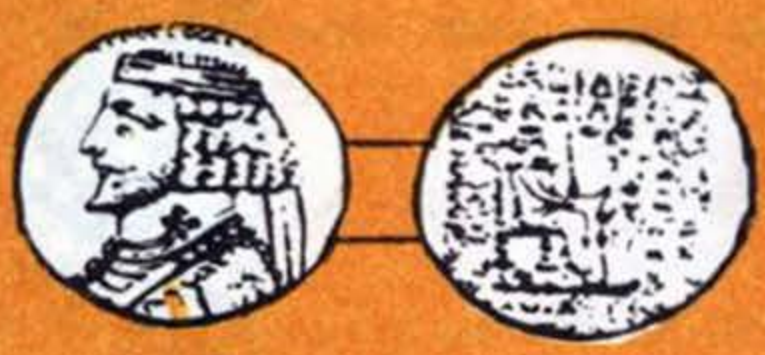

14

15

19

20

21

4

5

6

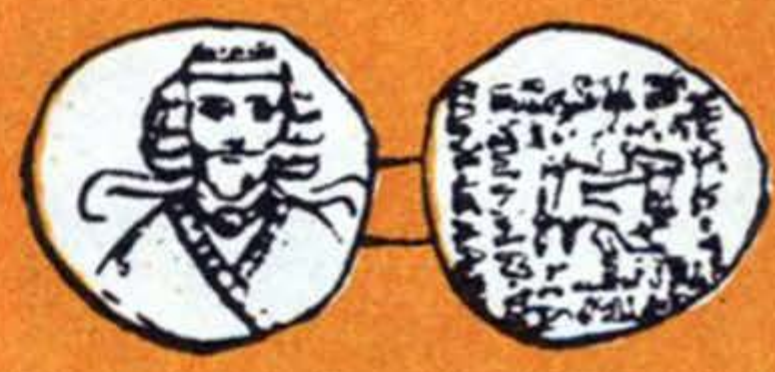

10

11

12

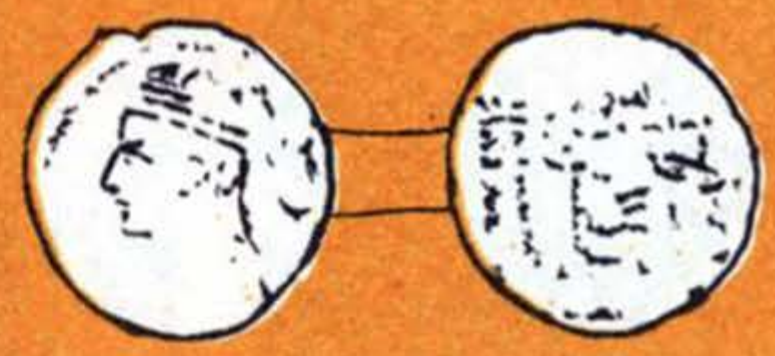

16

17

18

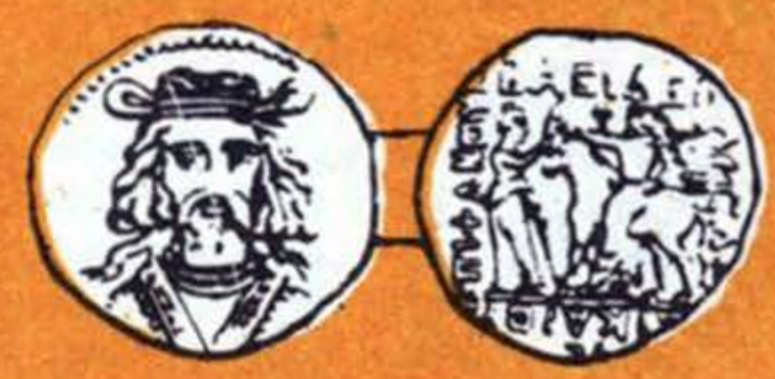

22

23

24

ACADEMIA
BIBLIOTECA

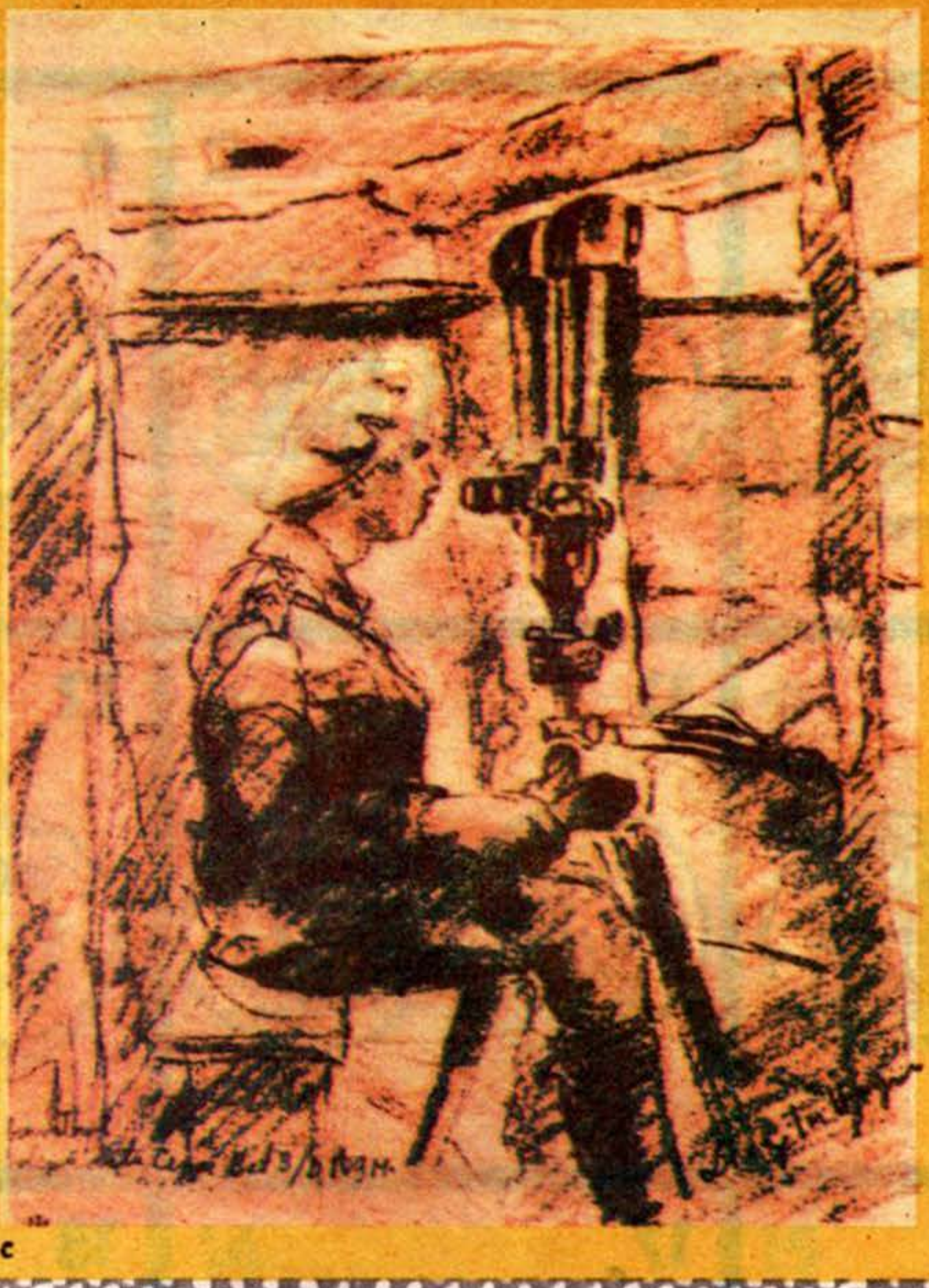

c

d

Potrivit unei tradiţii instituite încă de la înfiinţarea sa, la 1 aprilie 1866, Academia română a acordat cinstirea cuvenită — primindu-i în rîndurile sale — multor savanţi şi cărturari care, într-un domeniu sau altul, au dat strălucire vieţii ştiinţifice şi culturale româneşti, au adus o contribuţie de seamă la promovarea ştiinţei şi culturii naţionale, la afirmarea ei în lume, la schimbul mondial de valori.

Printre aceştia s-a numărat şi Nicolae Titulescu. La 28 mai 1930, pe biroul sesiunii generale a Academiei era depusă „propunerea pentru alegerea de membru onorar a d-lui N. Titulescu, distinsul jurisconsult şi ministrul României la Londra". Propunerea era subscrisă de 17 din cei 23 membri titulari şi a fost prezentată plenului academic, reunit la 31 mai 1930, de Andrei Rădulescu. Întrunind toate cele 23 voturi, Titulescu a fost proclamat „în unanimitate membru onorar".

NICOLAE TITULESCU LA ACADEMIA ROMÂNĂ

ALEXANDRU DOBRE

Nu era doar un simplu gest de cinstire şi recunoaştere a activităţii marelui diplomat, ci şi unul prin care înaltul for de cultură al ţării se declara solidar cu ceea ce întreprindea Nicolae Titulescu pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român, ale unităţii sale naţional-statale. Pentru Titulescu, care va păstra tot timpul vieţii sale sentimente de aleasă preţuire pentru Academia română, alegerea a constituit o încurajare în aprigele confruntări pe care le-a avut în acei ani.

Pentru triumful ideii de pace

Prin încetarea din viaţă, la 22 septembrie 1934, a reputatului istoric al artei vechi româneşti, Gheorghe Balş, a devenit vacant un loc de membru titular la Secţiunea istorică. Secţiunea respectivă, a cărei alcătuire în acel moment era următoarea: I. Lupaş (preşedinte), Al. Lapedatu (vicepreşedinte), N. Popescu (secretar), S. Dragomir, D. Gusti, N. Iorga, S. Mehedinţi, I. Nistor, Andrei Rădulescu, Radu R. Rosetti şi G. Vălsan, n-a reuşit să cadă de acord asupra unui candidat. În această situaţie, potrivit procedurii instituite de Statutul Academiei în vigoare la acea dată, Secţiunea istorică, împreună cu Delegaţiunea (formată din Ludovic Mrazec — preşedinte, I. Bianu, Al. Lapedatu, I. Simionescu — vicepreşedinţi şi Gh. Ţiţeica — secretar general), s-a întrunit în *Colegiu extraordinar de candidare*. În cadrul şedinţei secrete care a avut loc la 24 mai 1935 sub conducerea preşedintelui Academiei, L. Mrazec, cu participarea a 14 membri, primele două propuneri făcute de N. Iorga n-au întrunit voturile necesare. Cea de a treia propunere a fost a lui Andrei Rădulescu, indicînd drept candidat pe Nicolae Titulescu. 11 din cei 14 participanţi au votat pentru. Procesul-verbal prin care se admitea hotărîrea de a înainta această propunere plenului academic a fost semnat de L. Mrazec, A. Rădulescu[1], I. Nistor, I. Simionescu, S. Dragomir, Al. Lapedatu, Gh. Ţiţeica, G. Vălsan, R.R. Rosetti[2], D. Gusti şi N. Popescu.

Peste numai cîteva zile, pe adresa Academiei sosea din Geneva următoarea telegramă: „Exprim Secţiunii istorice adînca mea recunoştinţă pentru marea onoare ce-mi face propunîndu-mă membru activ al Academiei române şi vă trimit consimţămîntul meu odată cu mulţumirile mele".

Andrei Rădulescu a fost şi acela care, din însărcinarea Colegiului extraordinar de candidare, a prezentat plenului academic propunerea

În imagine: Nicolae Titulescu în ultimii ani ai vieţii.

1-2 *Magazin istoric*, nr. 4/1981; 3/1972, 7-8/1979.

pentru alegerea lui Titulescu ca membru activ. În baza expunerii sale motivate, plenul a decis, în şedinţa din 28 mai 1935, alegerea lui Titulescu ca membru titular, cu 28 voturi din cele 30 exprimate. Iată textul propunerii prezentată de Andrei Rădulescu plenului ącademic:

„În baza art. 3 din Statutele Academiei, din care rezultă că Secţiunea istorică cuprinde în cadrul ei şi ştiinţele sociale, unde intră — necontestat — şi dreptul, am onoarea să vă propun ca în locul de membru activ, vacant la această secţiune, să alegeţi un jurist.

Printr-o astfel de alegere vom satisface, măcar în parte, dorinţa aproape unanimă de a lua în considerare în alegerile noastre — într-o proporţie mai justă — diferitele forme de cultură şi vom face şi o operă de dreptate faţă de drept, care — în acest chip — va putea avea în Academie încă un specialist, membru activ.

În acest loc vacant vă propun să alegem pe dl. Nicolae Titulescu, membru onorar al Academiei noastre.

Personalitatea d-lui Titulescu este aşa de cunoscută şi aşa de elogios apreciată, atît în ţară cît şi în străinătate, încît cred că nu este necesar să stăruiesc asupra valorii activităţii şi lucrărilor sale.

D-sa este, fără discuţie, un mare învăţat şi unul dintre cei mai distinşi jurişti ai noştri. Încă din tinereţe, lucrarea sa *Essai sur une théorie générale des droits éventuels* l-a aşezat între cercetătorii de seamă ai chestiunilor juridice. De atunci a dezvoltat o activitate continuă şi de mare importanţă în acest domeniu. Profesor de drept civil, conferenţiar, publicist a adus contribuţii originale în specialitatea dreptului. Chemat de timpuriu la înalte demnităţi în stat, a lucrat intens în cîmpul ştiinţelor sociale. Reformele sale financiare, expunerile de motive, susţinerea lor, împreună cu feluritele sale manifestări, sînt dovezi preţioase despre concepţiile sale şi despre valoarea lor din punct de vedere ştiinţific.

Cea mai însemnată activitate însă a desfăşurat-o pe terenul dreptului internaţional, unde s-au ivit — după război — atîtea greutăţi şi probleme, de a căror cercetare şi rezolvare numele său este strîns legat.

Situaţia înaltă şi foarte măgulitoare pentru noi — pe care a avut-o la Societatea Naţiunilor, expunerile aşa de documentate în chestiunea optanţilor[1], apărarea noastră, cu o energie neîntrecută, în lupta dată pentru această chestiune şi — în genere — strălucita sa activitate, dezvoltată în acea instituţie, precum şi la atîtea conferinţe internaţionale, activitate constatată şi în publicaţiile oficiale, l-au consacrat — pe bună dreptate — ca unul din cei mai valoroşi specialişti în dreptul internaţional.

Pentru marile sale merite a fost ales membru în diferite instituţii şi organizaţii ştiinţifice din străinătate.

Pe lîngă valoarea sa ca om de ştiinţă şi activitatea-i rodnică în domeniul vieţii internaţionale, pe lîngă participarea la mari acte istorice, trebuie să menţionăm şi pasiunea cu care munceşte pentru triumful ideii de pace şi, îndeosebi, pentru apărarea drepturilor sfinte ale neamului românesc.

Socotesc — dar — că Academia Română trebuie să-l onoreze, chemîndu-l în rîndurile membrilor ei activi".

Ca un pămîntean

Dragostea de patrie a fost, cum se ştie, una din dominantele personalităţii lui Titulescu. Ea răzbate şi dintr-una din scrisorile trimise de el înaltului for academic în ultimul an al vieţii sale, consemnînd o emoţionantă profesiune de credinţă, dorind să se ştie că, „sub haina internaţională am purtat flamura românească, simţind, cugetînd şi vorbind ca un pămîntean".

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

Ni se pare deosebit de semnificativ şi faptul că, în 1941, după dispariţia, la 17 martie, a marelui patriot, deşi ţara şi poporul român trăiau anii întunecaţi ai dictaturii militaro-fasciste şi ai dominaţiei Germaniei hitleriste, în incinta Academiei române s-au rostit cuvinte de înaltă omagiere a celui care prin întreaga lui ąctivitate se opusese din răsputeri politicii de cotropire şi agresiune a celui de-al III-lea Reich.

Figura de strălucit patriot a lui Titulescu a fost evocată în două şedinţe ale înaltului for. Iată cîteva fragmente din discursurile rostite. În şedinţa din 21 martie 1941, a vorbit *Ion Petrovici:* „Oricine a avut prilejul să-l apropie, a rămas vrăjit de ceea ce ar putea să se numească o autentică strălucire intelectuală. O viteză uluitoare a procesului cugetării, o aptitudine de-a prinde îndată relaţiile ideilor cu tot ce-ar putea să şadă în legătură cu ele, o promptitudine neasemănată a replicii care se făcea cu perfecţiunea unui lucru îndelung pregătit, un dar torenţial de expresie care totuşi găsea termenul cel mai propriu — fie în formă jucăuşă, fie în formă lapidară — un glas de fanfară care străbătea departe şi dădea cadenţa pasului acelora din apropiere...

Cariera sa în ţară a sărit toate etapele, ajungînd dintr-o dată pe planul întîi al baroului şi pe acel al politicii, unde într-o vreme de selecţie mai aspră, cînd nu se făcea loc tinerilor decît cu mare zgîrcenie, iar aceştia nu dădeau brînci generaţiilor dinaintea lor, Titulescu şi-a cucerit fără zăbavă un loc de primul rang, fiind introdus în guvernul naţional din 1917, ca ministru de finanţe, la vîrsta de 34 de ani...

O precisă conştiinţă a forţelor sale excepţionale, necontenit verificate în comparaţie cu alţii, l-au făcut să dorească o scenă cît mai vastă de manifestare, care nu puteau să fie nici zidurile unei camere de lucru, nici estrada unei catedre universitare...

împrejurările, după războiul de întregire națională, i-au pus la dispoziție o arenă incomparabil mai vastă: aceea a reuniunilor internaționale, care deveniseră continui, permanente, în străduința colectivă a țărilor, mari și mici, de-a organiza continentul așa de zdruncinat de pîrjolul abia trecut și pentru a-l păzi în viitor de-o catastrofă similară.

Pe această arenă răsunătoare, unde se întruneau cu gînduri generoase și așteptări optimiste fruntași ai mai tuturor popoarelor, Titulescu, ca delegat al țării sale, a atins momente de adevărată glorie internațională...

Am avut ocaziunea să-l văd la Geneva, unde în două rînduri Societatea Națiunilor l-a ales președinte. Mi-au rămas vii în aducerea aminte cuvîntul său decisiv în situațiile cele mai încurcate, elocvența lui ascultată și așteptată cu emoțiune — ca producerea unui mare solist — și mai ales tonul său mîndru, ca între absolut egali, ceea ce era de natură să ne încînte pe toți compatrioții săi, constatînd că un reprezentant al poporului nostru poate adopta o ținută deosebită de aceea de care e plină istoria noastră și la care ne-a constrîns prea des vitregia vremurilor: aceea de concesii, de resemnări și înclinare.

Desigur, realitatea a dezmințit multe din calculele acestui om, impregnat de spiritul genevez... Aceste lucruri — asupra cărora istoria nepărtinitoare se va pronunța complet mai tîrziu — nu ne pot face să uităm strălucirea cu care am fost reprezentați neîntrerupt în aceste dezbateri și dispute internaționale... De altfel, poate un viitor mai îndepărtat va vedea în Nicolae Titulescu mai puțin stîlpul unei clădiri prăbușite, cît precursorul unei instituții care va trebui să vie. Că opera de la Geneva a fost prematură și nădejdile acelora care au crezut într-însa au trebuit să se risipească, aceasta este evident...

Aceea ce a încercat fără succes Geneva, rămîne, oricum, un țel de viitor.

O maximă a înțelepciunii antice ne înștiințează că nu trebuie să zici de nimeni că a fost fericit înainte de a muri. Vieți îndelung răsfățate de soartă pot să sfîrșească totuși cu suferințe și nenorociri. Nu se poate spune despre Nicolae Titulescu că n-a fost un răsfățat al norocului și al oamenilor, în cea mai largă parte a vieții sale, — însă totuși finalul ființării sale a fost umbrit de decepții, iar ochii i s-au închis pe o imagine cumplită: icoana țării sale mutilată de hotare, cu care sufletul nostru nu se va împăca niciodată. Ziua dreptății naționale, pentru a cărei contemplare nu există nimeni, oricît de împovărat de viață, să nu mai ceară zile de trăit, — ziua aceea nu va mai luci și în ochii lui Nicolae Titulescu.

Cu adînc respect pentru această durere supremă și pentru tot ce el a procurat ca recunoaștere și faimă, în bătălia deschisă, virtualităților spirituale ale neamului românesc, să-i întovărășim o clipă umbra pe drumul fără întoarcere, cufundîndu-ne într-un minut de pioasă tăcere".

„O vie și recunoscătoare amintire"

Al. Lapedatu, la 15 mai 1941:

„Nicolae Titulescu a încetat din viață în noaptea de 17 spre 18 martie, în străinătate, unde se afla de mai mulți ani, ținut departe de țara sa de vitregia vremurilor...

Luminat și condus de o adîncă dragoste de patrie, a dat viguroase și răsunătoare lupte în aceste adunări [internaționale] pentru apărarea drepturilor și cauzelor românești, cum a fost aceea în chestiunea optanților unguri, înfrîngînd adversari valoroși și atrăgîndu-și, prin strălucitele-i calități de mare jurist, eminent diplomat și strălucit orator, nu numai stima Adunării de la Geneva, dar și voturile ei unanime la alegerea, în două rînduri, ca președinte al acelei adunări.

Aceeași dragoste de patrie unită cu grija — din care nu vor fi lipsit și previziuni funeste — de a-i păstra intacte granițele întregite, l-au hotărît să militeze pentru o pace europeană prin înfrățirea popoarelor și pentru menținerea sau formarea unor «antante» politice, pe care neînduplecatele realități de mai tîrziu aveau să le dovedească iluzorii sau în orice caz premature.

În Academia română, unde mult regretatul coleg a fost ales ca jurist de mare reputație, mai întîi, la 1930, ca membru de onoare, iar în urmă, la 1935, ca membru activ, discursul său de recepțiune n-a ajuns, din nefericire, să răsune în incinta ei. Totuși dorința sa cea mai vie din ultimii ani ai vieții a fost ca, revenind în patrie, să se dedice cît mai mult lucrărilor culturale ale instituțiunii noastre. Căci «pînă în ziua cînd voi putea colabora cu colegii mei la lucrările lor, — ne scria dînsul în mai 1939 — moment ce simt mai apropiat decît aparențele ar permite-o să se creadă, compensez în sufletul meu absența mea cu o prețuire atît de adîncă a Academiei române și a cinstei de a fi unul din membrii ei, încît înțelegerea misiunii acestei instituțiuni și respectul ce-i port înlocuiesc provizoriu acțiunea ce sînt nerăbdător a pune în slujba ei».

Academia română îi va păstra o vie și recunoscătoare amintire".

Cuvintele rostite atunci la adresa lui Nicolae Titulescu pot fi considerate veritabile acte de protest antifascist ale intelectualității românești, ale Academiei române care, în spiritul unor vechi și luminoase tradiții, și-a făcut un titlu de glorie din apărarea intereselor fundamentale ale poporului român, a libertății și independenței sale. Ele prevesteau acțiunile pline de demnitate și patriotism ale intelectualității române care, răspunzînd apelurilor Partidului Comunist Român, s-a încadrat activ în largul front al rezistenței antihitleriste din anii celui de-al doilea război mondial.

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (II)

La 19 octombrie 1943, la Moscova s-au deschis lucrările Conferinței miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, Viaceslav M. Molotov, Cordell Hull și Anthony Eden. Guvernele coaliției antihitleriste au importante și acute probleme de discutat: scurtarea războiului, grăbirea înfrîngerii Germaniei și, prin aceasta, salvarea a numeroase vieți omenești, deschiderea celui de-al doilea front etc., etc. Cei trei miniștri urmează să pregătească întîlnirea la nivel înalt între I.V. Stalin, F.D. Roosevelt, W. Churchill, care va avea loc peste o lună, la Teheran, ale cărei documente Magazin istoric **le-a publicat în nr. 6-8, 10, 11/1968.**

În numărul trecut al revistei, am prezentat primele două ședințe ale Conferinței de la Moscova; în cel de față, continuăm publicarea — pe baza documentelor apărute în U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie — a conținutului tratativelor reuniunilor din următoarele trei zile ale conferinței.

Ședința a treia

21 octombrie (orele 16.15-20.05)

Molotov mulțumește lui Hull și Eden pentru transmiterea textelor informărilor prezentate de generalii Ismay și Deane și își rezervă dreptul să revină asupra lor, dacă vor mai apărea neclarități sau probleme după studierea lor.

El anunță acordul de principiu al guvernului sovietic cu propunerile formulate de generalul Deane privind stabilirea unor baze pentru avioanele de bombardament americane pe teritoriul sovietic, îmbunătățirea schimbului de informații meteorologice și a liniilor de comunicație aeriană între U.R.S.S. și S.U.A.[1].

[1] În protocolul secret de importanță deosebită se consemnează acest acord de principiu, ca și asentimentul sovietic de a începe tratative între experții militari pentru traducerea în viață a acestor propuneri. După mai multe schimburi de scrisori și demersuri diplomatice, inclusiv un mesaj al lui Roosevelt în timpul Conferinței de la Teheran, tratativele au început, în februarie 1944.

Urmează o nouă discuție scurtă asupra propunerilor sovietice privind scurtarea războiului, care se încheie cu următorul dialog:

Molotov. Propun să ne oprim și să nu dezvoltăm această problemă.

Eden. Dacă domnul Molotov este mulțumit cu răspunsul primit.

Molotov. În general, această problemă mi-a rămas neclară. Mai sînt alte întrebări în legătură cu aceste probleme? Nu.

S-a trecut la discutarea Declarației cu privire la securitatea generală, propusă de S.U.A. Participanții s-au declarat de acord cu principiile generale ale proiectului american, care și-au găsit expresia în următoarele prevederi principale ale documentului final, semnat la sfîrșitul conferinței:

— acceptarea principiului capitulării necondiționate, ca unicul principiu admisibil pentru încheierea războiului împotriva Germaniei, Japoniei și aliaților lor;

— hotărîrea puterilor semnatare ca acțiunea lor unită din timpul războiului să fie continuată pentru organizarea și menținerea păcii și securității;

— recunoașterea necesității instituirii în termenul cel mai scurt posibil a unei organizații internaționale universale, pentru menținerea păcii și securității internaționale, bazate pe principiul egalității suverane a tuturor statelor iubitoare de pace, al cărei membri pot fi toate statele de acest fel, mari și mici.

Unele puncte ale proiectului american au stîrnit discuții.

Punctul 6 al proiectului american prevedea crearea unei comisii tehnice a semnatarilor Declarației, menite să facă recomandări în problemele militare care apar, inclusiv privind componența și efectivele forțelor armate de care se va putea dispune în cazul apariției unei amenințări la adresa păcii.

În legătură cu aceasta, V.M. Molotov a spus:

Molotov. Aș dori să mă opresc asupra acestei probleme. De fapt, aici există, după cum mi se pare, încă un argument în sprijinul ideii ca această Declarație să fie o Declarație a celor trei, iar nu

După-amiaza zilei de 19 octombrie 1943: Cordell Hull și Anthony Eden, sosind în clădirea de pe strada Spiridonovka, unde avea loc conferința, la care participau împreună cu V.M. Molotov (de la stînga la dreapta)

a celor patru state[1]. Cînd aliații noștri îi bat pe japonezii care i-au atacat, noi, oamenii sovietici, ca să vă spun un secret, salutăm acest lucru. Dar dacă va participa China într-o asemenea comisie tehnică, aceasta va oferi prilejul pentru obiecții față de Uniunea Sovietică din partea Japoniei[2]. De aceea, ar fi mai bine să nu dăm un asemenea prilej. Eu propun să nu adoptăm acum o hotărîre definitivă la acest punct.

Hull. Eu propun să excludem cu totul punctul 6, din respect personal față de președinte.

Molotov. Vă sînt foarte recunoscător. Care este atitudinea d-lui Eden în această privință?

Eden. Nu am obiecțiuni.

Molotov. Deci, excludem acest punct. Trecem la următorul. Sînt observații la el?

(Punctul următor din proiectul american se referea la înfăptuirea unui acord general cu privire la reglementarea înarmărilor după război).

Eden. Nu am un mare entuziasm față de acest punct. Am mari temeri că, atunci cînd se va sfîrși războiul, iar ne vom cufunda într-o conferință mondială de dezarmare. Mă tem de acest lucru. Sper că vom avea suficiente forțe pentru a-l evita.

Hull. Care este părerea d-lui președinte?

Molotov. Nu cred că acest punct ar dăuna, dacă îl lăsăm pe agendă. Este vorba de o înțelegere generală în privința reglementării înarmărilor. Oamenii care vor trăi în această perioadă vor avea suficiente puteri să discute și această problemă, alături de celelalte probleme complicate. Există, fără îndoială, mulți oameni în toate țările pentru care dezarmarea este o cauză apropiată și care nutresc speranțe că povara înarmărilor va fi diminuată.

Eden. Eu mi-am expus considerentele, cu toate acestea sînt de acord să menținem acest punct.

Molotov. Ce crede dl Hull? Eu sînt pentru păstrarea acestui punct.

Hull. De acord.

Punctul a fost păstrat. Definitivarea declarației a fost amînată pentru o ședință ulterioară, ca urmare a cererii lui Eden, care avea nevoie și de asentimentul dominioanelor britanice.

Extrase din convorbirea lui I.V. Stalin cu A. Eden

21 octombrie

La Kremlin, în ziua de 21 octombrie 1943, a avut loc o primă convorbire Stalin-Eden[1], cu prilejul primirii ministrului de externe britanic de către șeful gu-

---

[1] S.U.A. a insistat în mod deosebit pentru atragerea Chinei la semnarea Declarației. U.R.S.S. a avut rezerve mai ales de ordin juridic și procedural și și-a dat acordul numai după insistențe deosebite din partea lui Hull. Marea Britanie, deși a sprijinit poziția S.U.A., a făcut-o fără entuziasm. Averell Harriman relatează: „Admiterea Chinei în rîndurile marilor puteri dobîndise o importanță copleșitoare în gîndirea lui Hull, ca și a lui Roosevelt. Guvernul britanic nu împărtășea acest angajament sentimental față de China lui Ciang-Kai-Și (Jiang Jie Shi). «În ce privește China, nu pot să consider că guvernul de la Chungking (Chongqing) reprezintă o mare putere mondială — scrisese Churchill într-o minută adresată lui Eden, datată 21 octombrie 1942. Cu siguranță, ea va vota mecanic de partea Statelor Unite, în orice încercare de lichidare a imperiului britanic de peste mări!» Totuși Eden l-a sprijinit pe Hull ca un aliat loial".

[2] Participarea U.R.S.S. la o comisie militară din care făcea parte și China, care nu era în război decît cu Japonia, putea fi interpretată ca incompatibilă cu relațiile diplomatice normale care existau încă între U.R.S.S. și Japonia.

[1] La convorbire au fost de față V.M. Molotov și ambasadorul A.C. Kerr.

vernului sovietic[1]. Convorbirea a fost consacrată problemei convoalelor britanice, care aveau ca misiune transportarea furniturilor anglo-americane pentru U.R.S.S., prin Oceanul Înghețat de Nord (principala cale prin care livrările aliaților occidentali puteau ajunge în U.R.S.S.) și care au creat, mai ales în perioada 1942-1943, perioade de tensiune în relațiile sovieto-britanice.

În primul rînd, suspendarea repetată a convoalelor britanice (întîi din cauza pierderilor prea mari, apoi din cauza concentrării forțelor navale britanice pentru operațiile din Africa de Nord și Italia) au stîrnit nemulțumirea sovietică.

În al doilea rînd, au apărut fricțiuni în legătură cu numărul și tratamentul personalului militar britanic care, la cererea britanică, a fost dislocat în porturile nordice sovietice.

Inițial, cererea britanică a fost întemeiată pe necesitatea de a asigura personal, în special pentru navigație și telecomunicații, în vederea protejării convoalelor cu furnituri pentru U.R.S.S. Ulterior, a reieșit că Amiralitatea britanică avea nevoie de acest personal mai ales pentru pregătirea unor operații împotriva flotei germane, care opera în apele din nordul Europei. Inițial, britanicii dispuneau de aproximativ 330 militari (200 din marină și 130 din aviație). Partea britanică a mai solicitat 400-500 aviatori pentru operațiile unor escadre de protecție a convoalelor. Autoritățile sovietice au ridicat obiecții față de cererile britanice și chiar față de prezența britanică, în general[2].

În momentul întrevederii Stalin-Eden, convoalele erau suspendate, iar problema numărului și a regimului personalului britanic din porturile nordice ale U.R.S.S. era în suspensie. Un ultim mesaj al lui Stalin fusese considerat de Churchill ca ofensator, fiind înapoiat ambasadorului sovietic la Londra.

Eden a fost însărcinat de socrul său să caute o soluție printr-o întrevedere personală cu Stalin. Ca urmare a acestei întrevederi, s-a ajuns, ulterior, în tratativele Eden-Molotov, la o formulă reciproc acceptabilă.

După ce expune dificultățile concrete pe care le ridică pregătirile și mai ales protecția convoalelor, Eden arată că:

Eden. Churchill nu dorește să dea promisiuni în privința convoaielor, pentru a nu-l dezamăgi apoi pe mareșalul Stalin. Guvernul britanic va depune însă toate eforturile pentru a înfăptui expedierea convoaielor. El, Eden, roagă să fie crezut că guvernul britanic are intenții serioase. El este pe deplin conștient de greutăți, însă are intenții ferme.

Stalin răspunde că disputa dintre el și primul ministru nu s-a referit la faptul dacă se poate efectua necondiționat expedierea transporturilor. Disputa se referea la faptul că Marea Britanie nu și-a îndeplinit angajamentele și nu promite că le va îndeplini, ci face numai declarații. „Noi am înțeles aceasta — spune Stalin — în sensul că englezii se consideră liberi de obligațiile asumate în baza acordului stabilit cu noi, iar trimiterea transporturilor o consideră drept un dar sau o pomană. Noi nu acceptăm așa ceva. Nu vrem nici daruri, nici pomeni, rugăm numai să se îndeplinească angajamentele, pe măsura posibilităților". Cea de-a doua latură a disputei constă în faptul că Churchill s-a supărat și nu a acceptat mesajul. El, Stalin, a înțeles aceasta, în sensul că Churchill nu mai vrea să corespondeze cu el[3].

Eden declară că lucrurile nu stau așa. Churchill i-a telegrafiat că va fi mai bine ca el, Eden, să se ocupe de această chestiune la Moscova. El a trecut pe umerii mei toată răspunderea în această problemă. Churchill nu s-a supărat, mai curînd a fost iritat. Mareșalul Stalin — spune Eden — știe să dea lovituri puternice cînd vrea.

Stalin observă: „Dacă și astea sînt lovituri..." și arată că nu a avut o asemenea intenție.

Eden spune că, în orice caz, guvernul britanic nu ar dori ca intențiile sale de a trimite convoaie să fie privite drept un cadou. Guvernul britanic consideră aceste convoaie un ajutor acordat unui aliat. Dar trebuie reținut motivul pentru care guvernul britanic nu a dorit să facă promisiuni, și anume că expedierea convoaielor necesită scoaterea unor distrugătoare din Oceanul Atlantic. Cu toate acestea, dacă mareșalul Stalin dă crezare guvernului britanic, acesta va face totul pentru reluarea convoaielor.

Stalin răspunde că el crede și nu are îndoieli în acest sens.

Eden declară că guvernul britanic ar dori să înceapă expedierea convoaielor cît mai curînd, folosindu-se de scoaterea din luptă a navei Tirpitz[4]. Dar guvernul britanic are nevoie de un anumit număr de personal pentru deservirea convoaielor. Aceste nevoi nu sînt mari; ele se cifrează la 320 oameni, inclusiv

---

[1] „Cabinetul lui Stalin — scrie Berejkov în lucrarea sa *Pagini de istorie diplomatică* — avea un aer de lucru. Pe birou, așezat în partea opusă ușii de la intrare, se aflau mai multe telefoane, divers colorate. Lipite de el — o măsuță și două fotolii adînci, tapisate cu piele maro închis. În lungul peretelui, pe care era fixat un dulap mare, cu hărți pe el, care se pliau ca jaluzelele, se afla și o masă lungă de ședințe, acoperită cu postav verde. În jurul ei — multe scaune pentru participanți. De obicei, la masa asta Stalin își primea oaspeții străini. Deasupra biroului, atîrna o fotografie mărită a lui Lenin, citind *Pravda*. Pe ceilalți pereți — portretele unor străluciți comandanți de oști ruși: Suvorov, Kutuzov, Nahimov".

Bohlen a văzut în cabinet și un portret al lui Marx.

[2] În întrevederea Stalin-Eden, potrivit istoricului britanic Llewellyn Woodward, Stalin ar fi spus: „Dacă britanicii ar trata pe ruși ca egali, britanicii ar putea să trimită oricîți militari ar dori".

Ambasadorul britanic, referindu-se în general la aprecierile sovietice, care se plîngeau că Marea Britanie tratează U.R.S.S. ca pe niște rude sărace, scria, potrivit relatărilor aceluiași istoric: „Am protestat împotriva unor asemenea aprecieri, dar în sufletul meu simțeam că au dreptate. Îmi dădeam seama că îi ținem pe acești oameni la distanță".

[3] În memoriile sale, Eden adaugă încă o frază a lui Stalin: „Dacă așa stau lucrurile, așa să fie" și Eden comentează: „Stalin vorbea cu figura întunecată, ca și cum noi nu vroiam să ducem războiul ca aliați".

[4] Cuirasatul german Tirpitz, cea mai puternică navă angajată în al doilea război mondial, a fost scufundat, în toamna anului 1942, de către britanici, ajutați de membri ai mișcării de rezistență norvegiană, în fiordul Tromso, din nordul Norvegiei (*Magazin istoric*, nr. 11-12/1974).

cei ce se află deja în Uniunea Sovietică. Se poate considera că acțiunile noastre sînt acceptabile mareșalului Stalin pe baza propusă? În caz afirmativ, el îl poate împuternici pe Molotov să poarte convorbiri mai amănunțite cu el, Eden. Guvernul britanic nu vrea să condamne oamenii la inactivitate. Ei sînt necesari guvernului britanic în alte locuri. Dacă mareșalul Stalin are îndoieli în privința efectivului de personal aflat în nordul Uniunii Sovietice, necesar pentru deservirea convoaielor, Eden este gata să dea lămuririle corespunzătoare.

Stalin declară că are îndoieli dacă va fi posibil să fie sporit numărul acestui personal. Am putea și noi — spune el — să asigurăm deservirea convoaielor. Dar această chestiune trebuie, desigur, să fie discutată cu Molotov.

Eden observă că sporirea personalului este nesemnificativă, cu numai 70 oameni.

Molotov remarcă faptul că și în prezent mulți dintre englezii aflați în nord nu au nimic de făcut.

Eden spune că acum, cînd vor începe să sosească convoaiele, acești oameni vor avea ce face. Dacă el, Eden, va explica ce nevoi de personal are guvernul britanic, se va putea stabili unde sîntem și unde nu sîntem de acord.

Stalin răspunde că Eden poate discuta aceste probleme cu Molotov.

Ședința a patra

22 octombrie (orele 16.09-19.23)

La începutul ședinței, a fost numită o comisie de redactare a documentelor conferinței.

Eden a prezentat — supunînd conferinței și un document scris — propunerile sale cu privire la crearea aparatului politico-diplomatic pentru examinarea problemelor care necesită o colaborare permanentă între aliați, sugerînd, în esență, două organe: Comisia consultativă pentru Europa, pentru toate problemele europene rezultate din desfășurarea războiului, cu excepția aspectelor pur militare, și un organ separat pentru supravegherea armistițiului cu Italia.

Discuția asupra propunerilor lui Eden a fost amînată pentru o ședință ulterioară.

S-a trecut la examinarea situației din Italia și Balcani, schimbul de vederi concentrîndu-se, în această ședință, asupra situației politice din Italia, prima țară care a capitulat, pe teritoriul ei apărînd probleme noi în domeniul colaborării între aliați. Discuția va fi continuată în ședințele următoare. Înregistrăm aici următorul episod: La un moment dat, cînd discuția s-a concentrat asupra atitudinii care trebuie avută față de conducătorii fasciști și față de perspectiva instaurării unor regimuri democratice în țările Axei și în Japonia, secretarul de stat al S.U.A. a spus:

Hull. În privința faptului cît de departe vor merge aliații pe linia creării în aceste teritorii a unor guverne de genul pe care l-am dori instaurat acolo, lucrurile nu sînt încă prea clare. Nu este o treabă ușoară și ea va reclama eforturi imense și o mare organizare. Dacă aș putea face ceea ce doresc, atunci aș deferi asemenea oameni ca Hitler, Mussolini și Tojo[1] curții marțiale, iar în dimineața următoare s-ar petrece un eveniment istoric[2].

[1] Generalul japonez Hideki Tojo (1884-1948), atașat militar în Germania, ministru de război, apoi prim-ministru (din 16 oct. 1941), a promovat o politică de ample cuceriri teritoriale, în timpul mandatului său Japonia declanșînd atacul de la Pearl Harbor, care a marcat începutul cuceririi de către japonezi a Asiei Orientale. Obligat să demisioneze, în iulie 1944, în urma înfrîngerilor suferite de țara sa, Tojo a fost arestat de către americani, care l-au considerat criminal de război. Tradus în fața unui tribunal aliat, el a fost condamnat la moarte și spînzurat (*Magazin istoric*, nr. 2-12/1983).

[2] Cordell Hull își amintește, în memoriile sale: „De îndată ce a fost făcută traducerea (cuvintelor mele), Molotov și întreaga sa delegație au izbucnit în aclamații zgomotoase de aprobare și, pentru un minut, liniștea conferinței a fost tulburată". Hull opune punctul său de vedere celui al lui Eden, care argumenta că „toate formele legale trebuie respectate". „Nu vreau totuși adaugă Hull, să fiu înțeles ca ostil procesului de la Nürnberg. Am sprijinit din toată inima această formulă cînd ea a fost, ulterior, adoptată. Gîndul meu avea în vedere numai unele diferențe în procedura procesului... dar nu vroiam ca acest proces să tulbure rezolvarea promptă a situației acestor șefi de bandă".

Ședința a cincea

23 octombrie (orele 16.10-18.21)

Discuția s-a concentrat, în prima parte a ședinței, asupra situației din Balcani. S-a început cu o expunere a lui Eden. Intervenția lui Eden la acest punct conține prima referire la România din cadrul conferinței.

Eden arată că România a abordat, recent, guvernul britanic în legătură cu posibilitatea unei păci separate, dar el sugerează ca această chestiune să fie luată în considerație în cadrul discuției privind sondajele de pace.

Generalul Deane a prezentat, în linii mari, acțiunile pe care Oficiul serviciilor strategice americane (O.S.S., precursorul C.I.A.) le execută în Balcani, unde, după părerea Statului major american, „existau mari posibilități de organizare de centre de rezistență, sabotaje, acte de diversiune, mai ales în lunile de iarnă". El și-a exprimat speranța că guvernul sovietic va fi de acord cu toate acestea și a dat asigurări că scopul acestor operații este pur militar.

Molotov a spus că ar dori să amîne discuția asupra acestei teme, pentru o altă ședință, deoarece ar dori să capete mai multe informații în legătură cu operațiile în discuție.

A fost reluată discuția privind Comisia consultativă pentru Italia, apoi anunțînd pauza obișnuită de ceai, Molotov spune că mai are de făcut o comunicare[3]: „După cum se știe, în ultimele săptămîni, s-au dat lupte pe străzile orașului Melitopol. Pot să vă comunic că azi orașul Melitopol este în mîinile trupelor noastre". În sala de ședințe au răsunat aplauzele tuturor delegaților.

După pauză, a fost discutată propunerea britanică privind Comisia consultativă pentru Europa. În legătură cu examinarea problemelor politicii militare, care se puneau aliaților în cadrul desfășurării operațiilor militare, a fost prezentată și o propunere americană, care sugera ca aceste probleme să fie examinate de reprezentanții celor trei puteri într-una din capitalele res-

[3] Berejkov menționează că în sala a intrat, în acel moment, unul din secretarii tehnici ai delegației sovietice, care i-a înmînat un bilețel comisarului poporului. El adaugă că „în glasul lui Molotov se simțea emoția" și că, după aplauze, „Hull și Eden au felicitat călduros delegația sovietică".

(Continuare în p. 47)

ASA VĂ PLACĂ ISTORIA?

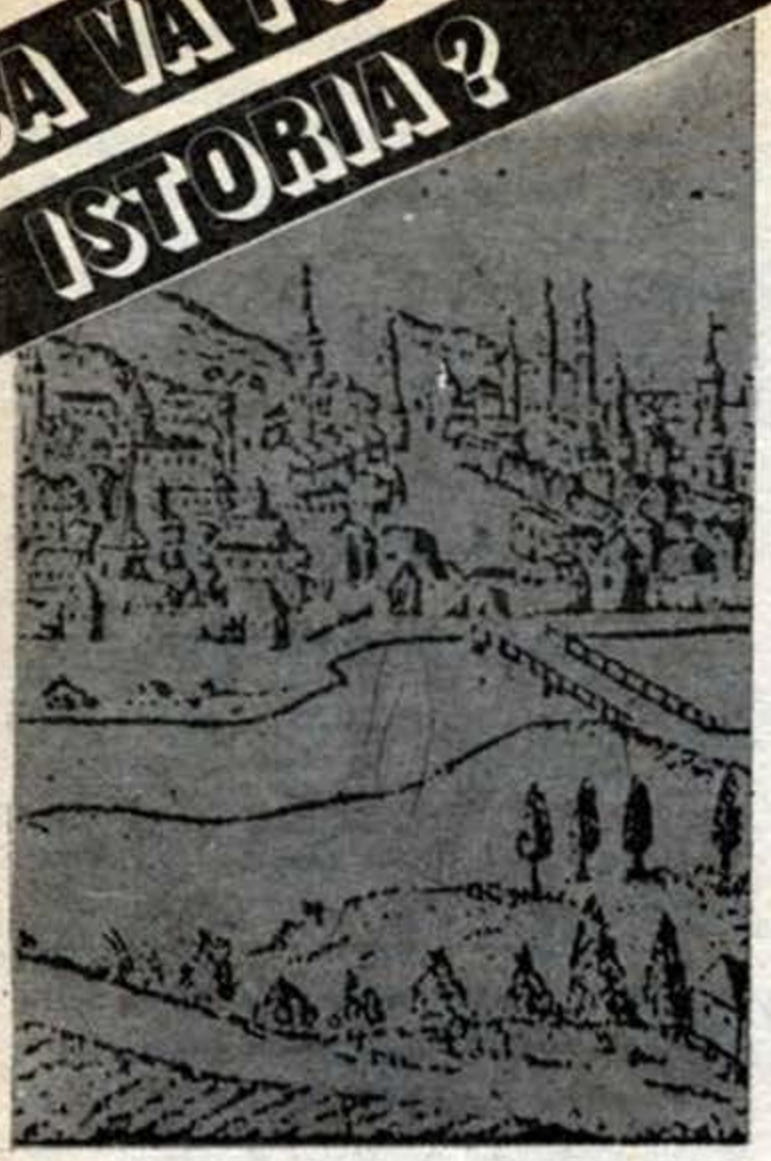

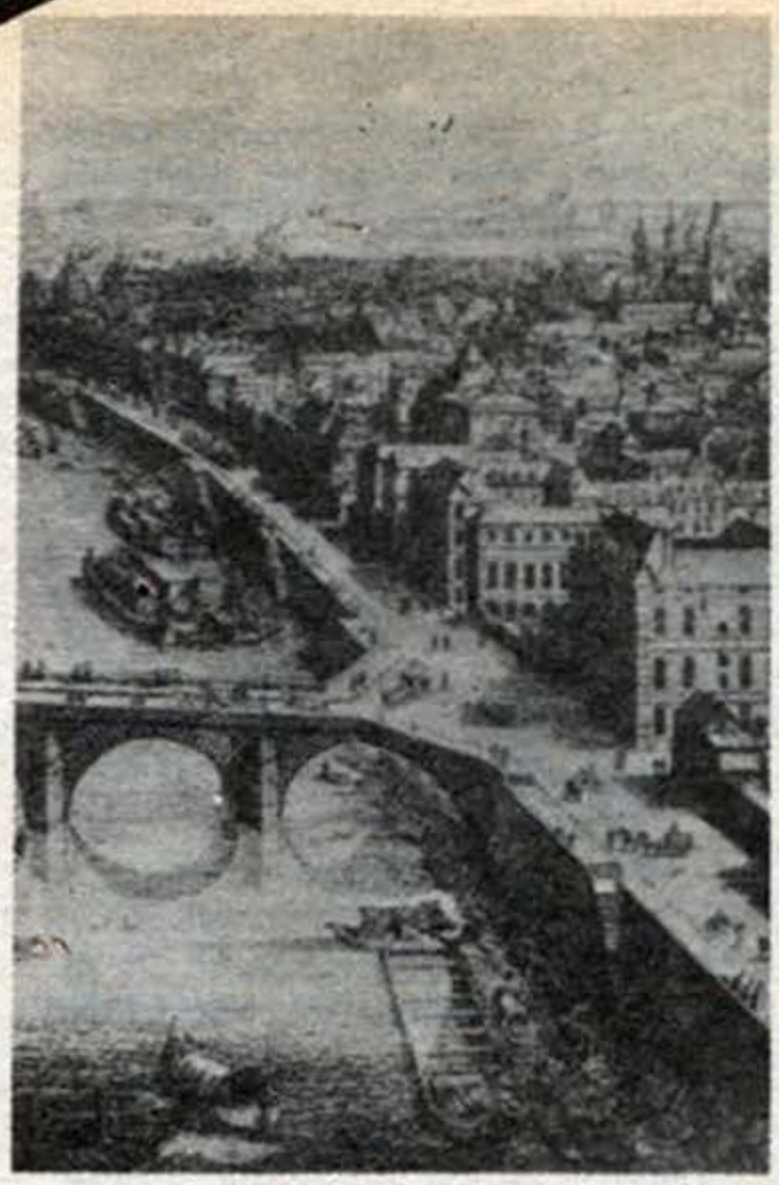

1719: DIN BUCUREŞTI CĂTRE PARIS ŞI ISTANBUL

VALERIU BUDURU

● Preţuirea lui Voltaire ● Trimisul regelui Ludovic XIV în conflict cu marele vizir ● În slujba lui Nicolae Mavrocordat şi Grigore II Ghica ● Informaţii despre ţările române într-un larg circuit european

În vremea domniei sale, vodă Constantin Brîncoveanu, avînd de rezolvat unele treburi în capitala împărăţiei otomane, printre cei cărora li se adresa se afla şi medicul Daniel Fonseca. Ceva mai tîrziu îl găsim pe acelaşi medic în strînse legături cu marele dragoman al Porţii, Nicolae Mavrocordat, care, ulterior, ajungînd domn al Ţării Româneşti, îl la în serviciul său. Timp de mai mulţi ani, Daniel Fonseca va rămîne la Bucureşti în slujba voievodului ţării. De serviciile lui Fonseca se va folosi şi Grigore II Ghica, la urcarea sa pe tronul Moldovei, ca şi după aceea. Pentru că Fonseca este un personaj cu mare influenţă la Poartă, are strînse legături la Ambasada franceză din Istanbul, ca şi în cercuri înalte din capitala Franţei, este apreciat de Voltaire, poartă o vie corespondenţa cu Maurepas, membru în guvernul din Paris, cu contesa de Caylus, vara doamnei de Maintenon una din favoritele regelui Ludovic XIV. „Bărbat savant şi subtil, capabil de afaceri şi filozof al naţiunii sale; profesiunea sa îi înlesneşte intrările la Poarta otomană şi adeseori încrederea vizirilor", scrie Voltaire. Marele scriitor şi filozof afirmă că după înfrîngerea regelui Suediei, Carol XII, în bătălia cu Petru cel Mare, la Poltava[1], Fonseca ar fi ajutat soţia regelui suedez la Poartă, pentru a obţine sprijin împotriva ţarului.

Dar cine este Daniel Fonseca? Cine este acest personaj a cărei activităţe se desfăşoară o vreme la curţile domneşti din ţările române şi ale cărui cunoştinţe s-au bucurat de preţuirea unor înalţi demnitari şi cărturari de seamă ai Franţei şi ai Imperiului otoman?

În imginile de sus: Bucureşti, Paris şi Istanbul, în prima parte a veacului XVIII: cele trei capitale europene între care circulau mesajele lui Daniel Fonseca.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1983.

La curtea lui Ahmed III

Printre pasagerii care, într-una din zilele anului 1702, se îmbarcau pe un vas ce pleca din Marsilia spre Istanbul, se afla și un tînăr în vîrstă de 25 ani, îmbrăcat în sutană de preot catolic. Era Daniel Fonseca. Venea de la Bordeaux, unde studiase medicina. Cu cîțiva ani mai înainte plecase pentru totdeauna din țara de origine, Spania[1], stabilindu-se în Franța. Ceea ce îl determinase să-și părăsească pămîntul natal fusese nu atît dorința de a cutreiera lumea, ci teama de Inchiziție. Născut într-o familie de evrei, Daniel Fonseca cunoscuse încă din copilărie cruzimile acestei instituții medievale. „Inchiziția — arată el — a pus să-l ardă pe bunicul și pe unchiul meu. Tata s-a salvat din ghearele lor prin fugă. M-au luat [agenții Inchiziției] și m-au botezat fără ca eu să-mi dau seama". Destinat carierei ecleziastice a fost pregătit în acest scop într-o mănăstire de călugări. Dar după ce a devenit preot catolic, urmărirea și hărțuielile au reînceput, fiind suspectat că practică în ascuns religia părinților săi. Într-una din zile, în timp ce agenții Inchiziției îi scotoceau casa, Fonseca fuge în Franța, iar de aici, după un timp, la Istanbul.

În capitala Imperiului otoman, găsește o atmosferă mult mai tolerantă în comparație cu aceea din occidentul european. La curte se află nu puține minți luminate, dornice de schimbări și înnoiri. Sultanul Ahmed III, urcat pe tron în 1703, nu se bucură de popularitate, trece drept „crud, avar, iubitor de plăceri", dar nu este lipsit de inteligență. Îi place să fie înconjurat de slujitori luminați, mulți din ei veniți din diferite țări europene. Unii istorici apreciază că perioada domniei lui Ahmed III, — deși marcată de o serie de războaie costisitoare — se înscrie ca începutul secolului luminilor în Orient. Sultanul sprijină înființarea de manufacturi, dezvoltarea științei, îndeosebi a celei militare, dar și a geografiei, lingvisticii, încurajează traducerile din persană și greaca veche, precum și din limbile europene, se ocupă de înființarea de biblioteci. Pentru biblioteca sa, pe care o îmbogățește, Ahmed pune să se construiască un elegant pavilion, ce poate fi admirat și astăzi în palatul Topkapî[2].

O pătură importantă a elitei otomane în această vreme o reprezintă medicii. Prin natura profesiei lor, ei intră în relații cu marii demnitari, le cunosc secretele, intimitățile. Unul din consulii englezi la Alep, doctorul A. Russel, într-o lucrare scrisă în 1750, redă în detaliu o „vizită" medicală, descriere pe care o găsim reprodusă în articolul *Occidentali la curtea sultanului*, de Anne-Marie Moulin și Pierre Chuvin. Medicul poate pătrunde, de exemplu, pînă în inima haremului, pentru a examina pe favorita padișahului. În timpul vizitei, aparențele sînt salvate: sînt de față numeroși martori, voalurile se ridică doar pe jumătate. Dar, la plecare, cînd medicul străbate lungile coridoare ale palatului, curioasele deschid ușile, îl reține pe doctor, îi cer un sfat, un leac, i se destăinuie. Medicul intră astfel în miezul diverselor lucruri mai puțin știute, devine un interpret bine informat al comunității.

Domnul Țării Românești, Nicolae Mavrocordat

Regele Ludovic XIV

Sultanul Ahmed III

Audiența ambasadorului se întrerupe

Din primele zile ale prezenței sale la Istanbul, grație și recomandărilor cu care vine de la Paris; Daniel Fonseca

[1] Izvoarele nu concordă în privința locului de origine a lui Fonseca. În articolul *Occidentali la curtea sultanului* de Anne-Marie Moulin și Pierre Chuvin, apărut în revista franceză *L'histoire*, nr. 40 din decembrie 1981, și pe care l-am folosit în alcătuirea acestei reconstituiri, se menționează că s-ar fi născut în Portugalia, în timp ce în altă sursă, pe care, de asemenea, am folosit-o, *Un agent politic al țărilor noastre: Daniel Fonseca*, de istoricul V. Mihordea, articol apărut în numărul din ianuarie-iunie 1943 al *Revistei istorice*, se argumentează pentru varianta spaniolă.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

este angajat de marchizul de Ferriol, ambasadorul Franței în capitala Imperiului otoman, ca medic al ambasadei. Cunoștințele sale sînt prețuite, de vreme ce, în calitatea pe care o are, primește și unele atribuții cu caracter oficial. O primă atestare în acest sens este relevată de un incident petrecut la sfîrșitul primăverii anului 1709 între marele vizir și marchizul de Ferriol, incident care va avea urmări neplăcute pentru ambasadorul francez.

De altfel, încă de la începutul activității sale, ca reprezentant al regelui Franței, Ludovic XIV, la Istanbul, marchizul — intrat în corpul diplomaților din rîndul militarilor — se comportă destul de rigid în îndeplinirea misiunii încredințate. După ce-și ia în primire postul, refuză să se înfățișeze în fața sultanului fără sabie, așa cum cere protocolul Curții otomane, din care cauză audiența de prezentare nu va avea loc niciodată. Primit în audiență de marele vizir la data amintită, pentru a negocia livrarea unei importante cantități de grîu către Franța, ambasadorul se arată foarte irascibil și nu-și cumpănește cuvintele. Comportarea sa îl determină pe interpret, care nu este altul decît „tînărul și înțeleptul Nicolae Mavrocordat", cum îl numesc cei doi autori francezi în articolul din *L'histoire*, pe care l-am amintit, să traducă grelele cuvinte rostite de înaltul demnitar otoman la adresa ambasadorului: „Secătură necuviincioasă. Vorbești vrute și nevrute". Negocierea eșuează. Ambasadorul pleacă fără să mai respecte regulile cerute de ceremonial — cafea, dulcețuri, spălarea mîinilor — în vreme ce marele vizir se face că se uită pe fereastră.

În continuare, de Ferriol se comportă deosebit de bizar. Delirează, își biciuiește una din rude pentru că a îndrăznit să-l contrazică. Administrația otomană, ca și funcționarii Ambasadei franceze, intră în alertă. Belin, primul secretar al ambasadei, organizează o adunare a funcționarilor coloniei franceze de la Istanbul, întrunire care hotărăște ca de Ferriol să fie desărcinat de atribuțiile sale și închis. Dar judecînd lucrurile la rece, Belin își dă seama că a mers prea departe. O asemenea măsură nu poate fi luată decît din ordinul sau cu aprobarea regelui Franței. Pentru a o legitima, secretarul face apel la consultul a patru medici, între care și Daniel Fonseca. Aceștia întăresc măsura luată printr-un act medical, în care menționează că de Ferriol este bolnav psihic.

Peste o lună, ambasadorul este eliberat și, după un nou consult al celor patru medici, își reia funcția. O vreme îi va urmări cu înverșunare pe cei patru medici și îndeosebi pe Daniel Fonseca, pe care-l socotise printre apropiații săi și pe urmele căruia pune spadasini, să-l prindă, „să-l jupoaie de viu și să-i trimită pielea marelui vizir". Cu timpul însă, diferendul dintre cei doi se aplanează și Fonseca devine chiar confidentul lui de Ferriol. El, de altfel, și mediază reabilitarea ambasadorului față de conaționalii săi, și față de autoritățile otomane.

În timpul cît se află la Istanbul, Daniel Fonseca își dezvăluie și aptitudini de om politic și diplomat, motiv pentru care i se încredințează diferite misiuni în tratativele care se duc în capitala imperiului între reprezentanții otomani și cei ai diferitelor state. Pătrunzînd tot mai mult în cercurile politice și diplomatice, el își cîștigă prețuirea unor înalți demnitari, între care învățatul Alexandru Mavrocordat, una din marile personalități ale imperiului, și a fiului acestuia, Nicolae Mavrocordat, viitorul domn[1].

La Ambasada franceză îl cunoaște pe *Dimitrie Cantemir*[2], cînd acesta se refugiază aici, într-un moment de conflict cu unii demnitari otomani. Leagă, de asemenea, strînse relații cu oameni de știință din Apus, care vin în Orient pentru investigații arheologice și cercetarea de manuscrise și îi ajută să descopisteze și să ducă la Paris o serie de comori istorice și artistice. Este prieten intim cu patriarhul Ierusalimului.

Ascensiunea sa în capitala Imperiului otoman nu-l împiedică să-și intensifice legăturile cu Franța. Poartă — cum am mai arătat — o vie corespondență cu o serie de personalități din Franța, i se cere sfatul în diverse treburi politice, este consultat la alegerea ambasadorilor francezi la Istanbul. Cînd, în 1727, după decesul ambasadorului D'Andrezel, se pune problema găsirii unui succesor, ministrul Maurepas îi scrie de la Paris și-i cere sfatul în legătură cu calitățile pe care trebuie să le îndeplinească persoana destinată postului vacant pentru a cîștiga considerația turcilor. Recomandările lui Fonseca determină numirea marchizului de Villeneuve ca succesor al lui D'Andrezel. De altfel, din 1723, el primise și însărcinarea de interpret al regelui la Istanbul.

Activitatea sa îl impune tot mai mult în ochii autorităților otomane. În 1732 este numit medic al marelui vizir. Prețuirea de care s-a bucurat se vede și din faptul că la moartea sa, petrecută în 1733, marchizul de Villeneuve, anunțînd această veste lui Maurepas, adaugă că este o mare pierdere pentru Franța, dată fiind importanța serviciilor sale în atîtea ocazii.

În capitala Țării Românești

În 1719, ajungînd pentru a doua oară domn al Țării Românești, Nicolae Mavrocordat îl ia pe Daniel Fonseca în slujbă sa. Calitatea în care își începe activitatea la curtea domnească de la București este aceea de medic. O patentă din 20 martie a titularului Ambasadei franceze la Istanbul, din acea vreme, confirmă acest lucru. La București, medicul francez are și

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1977, 9/1973.

însărcinarea de protesor de limbile italiană şi franceză pentru copiii domnului. Printre aceştia s-a aflat, desigur, viitorul domn Constantin Mavrocordat[1], care a domnit de şase ori în Ţara Românească şi de patru ori în Moldova, ilustrîndu-şi domnia printr-o serie de reforme de mare însemnătate pentru progresul societăţii româneşti din acea vreme.

În acelaşi timp, Fonseca are şi rolul de consilier politic şi diplomatic al domnului. Potrivit unor mărturii ale vremii, Nicolae Mavrocordat s-ar fi folosit de serviciile sale pentru a-şi consolida domnia, mai ales în confruntarea cu rivalii săi care unelteau la Istanbul pentru a-i lua tronul. În orice caz aceste servicii trebuie să fi fost foarte importante, de vreme ce domnul a asigurat consilierului său o subsidie anuală de 1 000 livre, pe care i-a păstrat-o pînă în 1730, cînd Nicolae Mavrocordat a încetat din viaţă, deci şi în perioada după ce Fonseca plecase din Bucureşti, reîntorcîndu-se în capitala otomană.

O subsidie anuală îi acordă şi Grigore II Ghica pentru ajutorul dat de Fonseca în obţinerea tronului Moldovei, în 1726. De altfel, după luarea domniei, Grigore Ghica îl va folosi şi el pe Fonseca în calitate de consilier politic, astfel că, timp de patru ani, acesta se va afla în slujba ambilor domni ai ţărilor române.

Nu se ştie exact cît timp a rămas la curtea domnească din capitala Ţării Româneşti. Poate pînă în 1722, cînd a făcut şi o călătorie la Paris, unde s-a întîlnit cu Voltaire, căruia i-a dat o serie de informaţii despre regele suedez Carol XII, a cărui istorie marele savant tocmai o scria. Dar şi după ce şi-a mutat domiciliul din Bucureşti, Fonseca a păstrat strînse legături cu domnul Ţării Româneşti şi, începînd din 1726 — cum am văzut — şi cu domnul Moldovei. În corespondenţa sa cu Maurepas, ca şi cu alte personalităţi din Franţa, din Imperiul otoman şi din alte ţări, el se va referi deseori la ţările române. Desigur că o parte a acestei corespondenţe către demnitari şi oameni de cultură din Paris şi Istanbul, ca şi din alte centre ale Europei din acea vreme, a plecat din Bucureşti. Nu de puţine ori în scrisorile respective, el a transmis şi o serie de informaţii despre vasta bibliotecă a Mavrocordaţilor, reflectînd curiozitatea cu care numeroşi oameni politici şi de ştiinţă ai vremii se interesau de valorile cuprinse în această celebră colecţie. Dar dincolo de valoarea în sine a acestor date, important este faptul ca — date fiind activitatea şi legăturile lui Fonseca — aceste informaţii despre ţările române au fost puse, la vremea respectivă, într-un larg circuit european.

Ambasadori occidentali la o festivitate la Curtea otomană

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

File de istorie egipteană

REGATUL MAMELUCILOR

CODRUȚA MATEI

In anul 1858, la București, sub îngrijirea lui Al.I. Crețlescu, profesor de istorie la Colegiul „Sf. Sava" și la Școala militară, apărea lucrarea Elemente de istoriea generale, **prelucrare după manualul istoricului francez Victor Duruy. Tomul III al lucrării, consacrat „istoriei timpurilor moderne", cuprindea și cîteva referiri la regatul medieval al mameliucilor din Egipt: „Suitanul [este vorba de suitanul otoman Selim I: 1512-1520] atunci întoarse activitatea sa în contra mameliucilor, care domina de mai mult de doue secle asupra Egiptului și asupra Siriei. Această putinte [puternică] republică militară era pentru turci un oblect de neliniște și de invidie. Selim trecu Taurul în fruntea a o sută cincizeci de mii oameni: mameliucii fură învinși lîngă Alep și pierdură pe sudanul [suitanul] lor, eroicul Kaps-al Guri [Kansuh al Gauri]... Siria se supuse suitanului. Victoriele de la Gaza și de lîngă Nil, îl dederă Egiptul... Selim se văzu constrins să păstreze o parte din beii mameluci în noua organizare administrativă ce dede Egiptului, și copții, precum și felahii nu cîștigară cu coprinderea otomană decît o îngreunare a relelor [greutăților] lor".**

Robi și sultani

Astfel lua sfîrșit una din cele mai originale alcătuiri statale ale lumii medievale, care, datorită structurii interne de organizare — neobișnuită pentru contemporanii lor europeni —, a stîrnit în chip deosebit interesul acestora. Dintre nenumăraţii călători în Orient, Emmanuel Piloti — negustor, de origine venețiană care a trăit aproape douăzeci de ani la Cairo — pelerinii Joos van Ghistele, cavaler flamand, și Felix Fabri, nobil german cătugărit, au lăsat descrieri amănunțite asupra regatului mameluc din a doua jumătate a secolului XV, ce ne oferă o imagine cuprinzătoare asupra istoriei și modului de viață în Egiptul medieval, constituind prețioase surse de informații pentru reconstituirea acelei epoci.

Mameluc, în arabă, *mamluk*, înseamnă *sclav*, *rob*. Vreme de aproape trei secole — și aceasta a fost una din particularitățile statului din Valea Nilului —, sultanii Egiptului au fost aleși dintre soldații din corpul de elită, cantonat pe insula Al-Rawda, situată pe Nil, nu departe de Cairo. Acești soldați erau denumiți mameluci deoarece proveneau din rîndul robilor cumpărați de statul egiptean și destinați carierei militare. Ei erau educați în cazărmi și școli special instituite, denumite *tabaka*. Educația se făcea atît în planul religios, urmărindu-se convertirea la Islam, cît și pe cel al pregătirii fizice și militare. În luna august a fiecărui an, o dată cu serbările creșterii Nilului, după un ritual bine statornicit, robii pregătiți în aceste cazărmi speciale erau primiți în rîndul mamelucilor.

Sistemul acesta de alcătuire a unui puternic corp de oaste nu era nou în lumea islamică, fiind întîlnit încă din sec. VIII în cuprinsul califatului abbasid, care își sprijinea autoritatea militară pe ostașii proveniți din rîndul robilor cumpărați din Asia Centrală. În Imperiul otoman, corpul ienicerilor[1] alcătuia, de asemenea, o categorie militară similară. Rațiunea unui asemenea sistem era impusă de nesfîrșitele lupte din sînul aristocrației arabe, care, din această pricină, nu putea alcătui o bază de susținere suficient de solidă pentru autoritatea centrală. Constituind „mîna forte" a sultanului în exercitarea autorității interne, cu timpul, în chip firesc, rolul mamelucilor a crescut, încît de la deținerea formală a puterii la stăpînirea ei efectivă nu a mai fost decît un pas. În anul 1250, Turanșah, ultimul sultan ayyubid — dinastie ilustrată cîndva de personalități ca Salah al Din (Saladin)[2] — dar care la jumătatea sec. XIII marca o epocă de decădere — a fost depus de o coaliție de emiri și apoi executat. Văduva lui s-a căsătorit cu emirul mameluc Aibeg, care a devenit primul sultan mameluc al Egiptului.

Între 1250 și 1517, timp de 267 ani, pînă la căderea Egiptului sub dominația oto-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1972, 3/1975.

Arcași mameluci în două ipostaze: călăreți și...

mană, conducerea statului a fost aleasă numai dintre membrii corpului militar al mamelucilor, ceea ce, firește, a făcut ca apartenența la această categorie militară să fie mult rîvnită. Dar, pe de altă parte, tradiția era atît de puternică, încît fiul unui mameluc nu putea urma tatălui în corpul mamelucilor, decît cu condiția să devină rob! Firește, s-a găsit o soluție și în această privință. Cum povestește Felix Fabri, părintele își creștina copiii, ceea ce însemna că puteau deveni sclavi (conform obiceiului din lumea arabă, musulmanii, avînd statut de oameni liberi, nu puteau fi reduși la starea de robie). Apoi, cînd copiii ajungeau la vîrsta potrivită, erau predați unui om influent care îi aducea la curte pentru a-și renega public credința, putînd fi admiși, așadar, în corpul mamelucilor. Identic, procedau cu copiii lor și unii dintre emiri, ceea ce avea drept efect o creștere impresionantă a concurenței pentru tron. „Dacă sultanul moare — scria Ghistele — mamelucii numesc un altul, ceea ce se poate face fie prin electie, fie prin forță, fie prin cumpărare, în așa fel încît devine sultan cel mai puternic sau cel mai bogat, iar nu cel care este mai capabil sau a cîștigat sufragiile majorității prin electie". În mod formal însă alegerea era făcută de emiri, menținîndu-se astfel (fictiv) numirea lui de către comunitatea musulmană.

Îndemînatici în toate meseriile posibile

În pofida acestui sistem, stăpînirea mamelucilor a însemnat — cel puțin în prima etapă a exercitării dominației lor — o perioadă de puternică dezvoltare a statului și de mare avînt economic și cultural.

Cel mai însemnat progres l-au cunoscut îndeletnicirile agricole. Datorită așezării sale geografice, Egiptul este supus unor influențe climatice tropicale și subtropicale care l-ar transforma într-un deșert, dacă nu ar fi Nilul și munca neobosită a omului, care, încă din antichitate, a reușit, prin lucrări de irigații, să-l transforme într-o adevărată grădină roditoare. În sec. XV, irigarea pămîntului se făcea printr-un sistem de canale și ecluze, supravegheate de mamelucii sultanului. Canalele principale erau în grija puterii centrale, iar cele de mai mică importanță erau întreținute de comunitățile rurale. Cînd nivelul apei era optim (22 august-10 septembrie), canalele se deschideau în urma unor semnale cu focuri, apoi se închideau cînd întreaga suprafață era inundată. Zona căpăta un aspect lacustru. Peste mîlul roditor lăsat de Nil, era suficient să se arunce semințele, pe care oile le călcau și le-acopereau, pentru ca, într-un răstimp foarte scurt, semințele să încolțească și în trei-patru luni recolta să se coacă. Datorită condițiilor favorabile, se puteau obține două recolte pe an. Culturile predilecte erau: grîul, mazărea, bobul, lintea, orezul, orzul, susanul, bumbacul, inul. Se cultivau, de asemenea, fructe tropicale: rodii, portocale, lămîi, migdale, curmale, smochine, fistic, banane, pepeni verzi.

Creșterea animalelor (cai, cămile, oi, capre) era ocupația de bază a beduinilor, a căror viață nomadă urma zonele acoperite de pășuni. O mare extindere a luat-o și creșterea păsărilor domestice: la Cairo, călătorii europeni au văzut cu uimire imense clocitori artificiale, în care ouăle, așezate în cavități speciale, erau încălzite de cuptoarele amenajate dedesubt. Ei au remarcat, de asemenea, promptitudinea funcționării sistemului de irigații, în special originalul tip de semnalizare, care făcea ca pe întinse suprafețe de pămînt zăgazul apelor să fie ridicat dintr-o dată. Firește însă că producția nu satisfăcea întotdeauna și întru totul nevoile de consum ale populației. Aspectul luxuriant al vegetației putea crea impresia de abundență, dar dincolo de ea masa producătorilor — *fellahii*, supuși la mari impozite și la grele condiții de subarendare a pămîntului — suferea adesea ca urmare a foametei sau a epidemiilor datorate grelelor condiții de viață.

„Orientalul — spunea un mare specialist în istoria popoarelor răsăritene, profesorul turc Halil Inalcik[1] — are în general o mare încredere în tradiție, care constituie pentru el garanția bunei funcționări". Meșteșugurile reflectă, poate, în chipul cel mai complex această mentalitate. Cadrul organizat de desfășurare — atît al activității comerciale, cît și al celei meșteșugărești — era *suk*-ul, loc de producție și de desfacere, în același timp. În general, un corp de meserii se grupa fie într-o zonă din suk, fie pe o stradă, și asupra acestor formații vegheau atît regulamentele proprii cît și autoritatea centrală, prin

[1] Reputat istoric al sud-estului european, fost președinte al AIESEE și statornic prieten al istoricilor români.

muhtasibii numiţi de administraţia mamelucă. Cumpărătorii puteau vedea adesea cum mărfurile se produc sub ochii lor, ceea ce, firește, era de natură să îi convingă asupra calităţii produselor, cît şi a execuţiei lor.

Poate de aceea produsele europene, mai ieftine dar mai puţin bune, se impuneau greu. O deosebită dezvoltare au căpătat-o mai ales produsele artizanale de lux: orfevrăria, sticlăria, ceea ce îl determină pe Ghistele să-i considere pe egipteni „cei mai îndemînatici în toate meseriile".

Ala-Bala şi curse de cămile

E drept, în perioada în care autorul amintit făcea aceste constatări — a doua jumătate a sec. XV — producţia meşteşugărească înregistra un regres tot mai accentuat, ca urmare a concurenţei produselor europene şi mai cu seamă a taxelor mari şi a monopolului de stat care acţionau restrictiv asupra atelierelor particulare, încît acelaşi Ghistele adăuga că „în prezent nu se mai găsesc artizani, exceptînd pe cei ce vin din străinătate".

Totuşi producţia era variată şi abundentă, astfel că în afara *suk*-urilor, călătorul flamand remarcă, la Cairo, „două mari şi minunate străzi numite *Bazar Kebir*", pline cu dughene din care negustorii îi îmbiau pe cumpărători.

Dar ponderea cea mai importantă în economia statului mameluc o constituia — cum a subliniat istoricul francez J. Cohen — comerţul de tranzit. Egiptul posedînd, în această perioadă, monopolul relaţiilor maritime spre est. Pe drumuri de caravane sau maritime veneau din Orient mirodenii, fildeş, pietre preţioase, lemn de santal, mătăsuri, oţeluri de Damasc; la rîndul său, Occidentul trimitea metale brute şi prelucrate, lemn, stofe de lînă, brocarturi, argintărie, cristale, blănuri preţioase, ceară, miere. O parte însemnată din veniturile acestui intens trafic comercial rămînea sub formă de taxe vamale în Egipt, taxele ridicîndu-se, adesea, pînă la o zecime din valoarea mărfii.

Civilizaţia islamică este în primul rînd o civilizaţie urbană[1]. Oraşele Egiptului mameluc erau asemenea unui furnicar, unde puteai întîlni oameni de cele mai variate etnii (musulmani veniţi din toate colţurile Orientului, creştini orientali sau occidentali, evrei, tătari, beduini ş.a.) şi categorii sociale (robi, cerşetori, meşteşugari, negustori, oşteni, artişti etc.).

...într-o barcă de tip egiptean

Exemplul cel mai elocvent îl constituia Cairo, pe care Fabri îl estima ca avînd „de şapte ori întinderea Parisului şi de trei ori cea a Kölnului", adăugînd că „nici unul nu-l egalează ca întindere, populaţie, putere, bogăţie, edificii şi temple". Numărul locuitorilor fiind mult mai mare decît spaţiul locuibil, mulţi oameni trăiau în jurul oraşelor în corturi şi pavilioane. Străzile — cu două-trei excepţii — erau extrem de înguste şi întunecoase, pentru a feri oamenii de arşiţa zilei. Tot pentru a diminua căldura, ele erau udate de trei-patru ori pe zi. Casele oamenilor de rînd aveau acoperişul plat, adesea găurit, pentru a permite aerisirea, scop căruia îi foloseau şi ferestrele, fără geam, prevăzute doar cu un grilaj. Structura locuinţei era determinată de numărul mare al membrilor familiei musulmane: mai multe soţii, şi, la casele avute, un număr considerabil de slujitori. Femeia avea atribuţiile obişnuite de supraveghere a treburilor casnice şi creştere a copiilor; ea nu gătea însă, deoarece marea majoritate a populaţiei se aproviziona de la bucătarii care ţineau dughene în *suk*.

În contrast cu locuinţele de rînd, edificiile publice erau impunătoare, construite din marmură şi foarte frumos împodobite. Băile — de exemplu — erau adevărate bijuterii de arhitectură. Cea din Gaza era în întregime din marmură albă, cu cupole boltite şi ferestre cu vitralii. Moscheile impresionau călătorul prin delicata ornamentaţie de mozaicuri strălucitoare. Cea mai renumită era moscheea ridicată de sultanul Kaitbay. În sfîrşit, palatul sultanului era unul din cele mai atractive puncte ale capitalei egiptene. Situat pe înălţimea Mokkatam, era alcătuit dintr-un conglomerat de clădiri, la care se ajungea prin galerii şi săli minunat ornamentate cu picturi de aur şi azur, arabes-

[1] Sugestivă, în acest sens, civilizaţia dezvoltată de mauri în Spania; vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

curi, marmură, incrustaţii cu pietre preţioase, mozaicuri. Între aceste clădiri se întindeau grădini înmiresmate şi bogate în fructe, fîntîni, havuzuri cu peşti. Pentru a-şi etala magnificienţa, sultanul ieşea uneori la plimbare în afara oraşului sau la vînătoare, fiind urmat de întreaga curte. Emirii încercau să copieze modul de viaţă al suveranului; o parte dintre ei se numărau în anturajul imediat ai acestuia, împărtăşind cu el orele de răgaz, jucînd şah, *Ala-Bala* (un joc cu crosa asemănător poloului european, dar jucat de pe cal) sau concurînd la cursele de cămile. Fastul strălucitor de la curte şi rafinamentul oriental izvorau parcă din 1001 nopţi.

Declin şi prăbuşire

Statul mameluc şi-a dovedit tăria şi pe plan extern, iniţiind campanii de cuceriri, firească avînd în vedere concepţia predominantă a vremii şi mai ales structura militară a conducerii regatului. Rînd pe rînd, au fost înglobate în stăpînirea sa Siria, Palestina, apoi rămăşiţele posesiunilor occidentale din Asia Mică (ducatele, principatele şi regatul cruciat). Această primă fază a culminat în anul 1261 cu instaurarea dominaţiei asupra califatului abbasid şi mutarea sa de la Bagdad la Cairo, ceea ce era de natură să confere puterii militare a Egiptului şi prestigiul religios în lumea islamică. În acelaşi timp, regatul mameluc îşi vădea puterea şi prin faptul că a fost singurul stat arab care a rezistat ofensivei mongolilor. Cuceririle au continuat şi în sec. XV, cînd statul mameluc şi-a extins frontierele în Asia Mică, a cucerit Cipru şi şi-a stabilit protectoratul asupra „oraşelor sfinte", Mekka şi Medina.

Rigiditatea politică a sultanilor mameluci, fiscalitatea excesivă şi neîndurătoare, politica de monopol aplicată tot mai riguros în activitatea comercială (asupra mirodeniilor în primul rînd, negustorii fiind obligaţi să cumpere marfă numai prin depozitele sultanului) au început, încet-încet, să macine tot mai accentuat edificiul statal din Egipt. O scriere arabă relativ contemporană consemna succint pricinile declinului: „Ruina... a fost cauzată de creşterea preţurilor; de marele număr şi durata epidemiilor [din care ciuma făcea cele mai mari ravagii: mureau uneori 10-15 000 oameni într-o singură zi]; de deprecierea şi alterarea monedei; de extinderea revoltelor armatei; de ruina Egiptului de Sus golit de locuitori, în timp ce acelaşi dezastru ameninţa să se producă în Egiptul de Jos, la est şi la vest; de degradarea puterii centrale; de situaţia grea a supuşilor care cad în sărăcie, nevoie, mizerie; de procedeele vexatorii cum sînt confiscările; de îndîrjirea în depistarea oamenilor bogaţi pentru a li se lua averea".

Semnele acestei decăderi se vădeau pretutindeni: lăudînd canalele de irigaţie, călătorii europeni consemnează, totodată, că multe dintre ele sînt pline cu nisip şi, ca atare, inutilizabile. Ca urmare a foametei şi a epidemiilor, fellahii fugeau în masă, încît, cum menţionează aceiaşi observatori, multe oraşe şi sate se depopulaseră sau chiar rămîneau pustii. Declinului intern i se adăuga un context internaţional defavorabil, care izola Egiptul mameluc: întărirea puterii otomane, duşmănia Persiei safavide, deplasarea Maghrebului (Tunisul, Algeria, Marocul) în sfera de influenţă economică a statelor europene mediteraneene. De această situaţie a profitat Imperiul otoman, care, în urma victoriei de la Mardj-i-Dabik (1516) şi a confruntărilor ulterioare, a înlăturat puterea sudanilor mameluci, transformînd Egiptul în provincie otomană. Se încheie, astfel, o fază a civilizaţiei islamice a Egiptului — cea mai importantă din istoria sa feudală — şi una dintre cele mai originale şi mai pline de strălucire între civilizaţiile vremii.

CONFERINŢA MINIŞTRILOR AFACERILOR EXTERNE

(Urmare din p. 39)

pective, după cum se va cădea de acord, de la caz la caz. Delegaţia britanică, care dorea să acorde Comisiei consultative pentru Europa, al cărui sediu urma să fie la Londra, un mandat foarte larg, practic atotcuprinzător, aprecia că propunerea americană nu mai are obiect, în condiţiile în care s-a convenit crearea Comisiei consultative.

Reprezentantul american a arătat că există şi vor exista totuşi probleme care nu intră şi nu pot intra în competenţa Comisiei consultative, chemate să se ocupe în special de problemele armistiţiului şi că, de aceea, trebuie adoptată o procedură şi pentru asemenea probleme. Hull a prezentat o propunere scrisă în acest sens.

Molotov înclina să sprijine propunerea americană, socotind că nu trebuie dat Comisiei consultative un mandat prea larg. „Ce vor mai face atunci ministerele de externe?", a întrebat el. Totuşi, Molotov a căutat să fie mai curînd un mediator între americani şi britanici.

Molotov...[1] Ar fi oare posibil să cădem de acord asupra unei asemenea propuneri care să constituie o combinaţie a proiectelor englez şi american? (Rîsete).

Eden. Cred că da.

Molotov. Restul poate fi încredinţat comisiei de redactare, iar noi vom reveni la această problemă, atunci cînd ea va avea o formă mai elaborată. În acest caz, putem afirma dinainte că încredinţăm comisiei noastre de redactare o sarcină relativ uşoară. Ce crede dl Hull despre aceasta?

Hull. Mi-aş permite să întreb: pentru ce să nu procedăm aşa? (Rîsete).

Introducere şi
prezentare ştiinţifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

(Va urma)

[1] Punctele de suspensie marchează întreruperile în cuvîntul vorbitorilor, operate de redacţie, din considerente de spaţiu.

MARTIE 1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

...sau — cum am mai putea intitula această parte a cronicii noastre din numărul de față al revistei — Tudor Teodorescu-Braniște — inedit **sau** În București, acum 70 de ani.

De ce facem aceste precizări:

În primul rînd, pentru că paginile care urmează aparțin lui Tudor Teodorescu-Braniște (1899-1969)[1]. Ele fac parte din scrierile inedite ale cunoscutului ziarist și scriitor.

În al doilea rînd, pentru că ele se referă la fapte și întîmplări nu din Bucureștii de acum cinci decenii, ci din urmă cu șapte decenii. Este vorba despre o sumă de fapte și întîmplări din perioada de amplă însuflețire națională ce a precedat marea unire din 1918 și pe care revista noastră a evocat-o în repetate rînduri, reliefînd ampleie ei dimensiuni (Magazin istoric, nr. 1/1973, 1, 7-9/1976, 11/1979, 3/1981, 9/1982). **În suita memoriilor sale, pe care n-a apucat să le termine și care, în cea mai mare parte, au văzut lumina tiparului postum, în 1976, Braniște a considerat de interes să consacre, alături de capitolele despre această perioadă, capitole ce evocă cîteva personalități din anii neutralității României și cîteva pagini evocării unor figuri mai mult sau mai puțin pitorești din lumea acelei perioade, personaje care s-au înscris pe poziții laturalnice în raport cu sufiul general, dominant al societății românești care exprima cu ardoare necesitatea unității românilor.**

Întîmplările minore pe care autorul le descrie aici nu și-au lăsat — și nici nu-și puteau lăsa în nici un fel — amprenta asupra cursului istoriei. Ele își au însă rostul lor în înțelegerea într-o viziune mai cuprinzătoare — inclusiv pe planul moravurilor proprii claselor exploatatoare — a împrejurărilor diverse în care trăia Capitala în primii ani ai războiului mondial. În această lumină le facem loc în coloanele care urmează.

„În 1915, o parte din oamenii noștri politici, în frunte cu N. Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, N. Titulescu etc., cărora li se adăugaseră Octavian Goga și preotul [Vasile] Lucaciu, ca reprezentanți ai Ardealului, au alcătuit o organizație politică pe deasupra partidelor, numită «Acțiunea națională», care cerea intrarea României în război pentru dezrobirea Ardealului. Lupta se ducea în parlament și în adunările pu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1970, 11, 12/1971.

Primăvara în acest an 1935 a venit — cum scriu ziarele — mai devreme ca de obicei. „Pe străzile Capitalei năvălesc florăresele cu coșurile pline de ghiocei și viorele. Pe Calea Victoriei, la prînz și seara — puhoaie de lume plimbîndu-se încet și cam înghesuit pe trotoare, pe mijlocul străzii, peste tot"[1].

„Înghesuială" și pe scena politică, pe care continuă să se desfășoare confruntările dintre și din interiorul partidelor burgheze. Mai ales că în această perioadă au loc o serie de grupări și regrupări între diversele formațiuni politice, ca și în sînul acestora, îndeosebi al celor două principale partide burgheze, Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc. „Aproape nu mai există partid, grupare sau grupuleț politic — scria Lupta **din 11 ianuarie — în care să nu se manifeste între fruntași divergențe asupra programului, asupra tacticii, asupra acțiunii politice interne, ba chiar sînt «șefi» care au și propria lor politică externă".**

Cele mai multe dispute continuă să se manifeste în sînul partidului de guvernămînt. Cum arătam și în numărul trecut al revistei, la guvernare se află, de la începutul anului anterior, o formațiune a Partidului Național-Liberal, condusă de Gheorghe Tătărescu, a cărui prezență în fruntea cabinetului nemulțumește pe însuși șeful P.N.L., Dinu Brătianu. Dar pe cîți alții nu nemulțumește activitatea guvernului! Bineînțeles, nu în ultimul rînd pe cei din opoziție. Iată, de exemplu, ce scria în însemnările sale cunoscutul gazetar și om politic național-țărănist Grigore Gafencu, în paginile ce poartă data de 23 septembrie 1934: „Opt luni de regim Guță — regim de vorbe sonore și de nenumărate «complezențe». Tînărul prim-ministru se străduiește să împace toată lumea cu neașteptatul său noroc. Cu o stăruință uimitoare plimbă ramura de măslin prin toate colțurile vieții noastre publice. Întinde punți de împăciuire spre opoziție, silindu-se îndeosebi să păstreze o binevoitoare neutralitate din partea Partidului Național-Țărănesc. Întrebuințează toate argumentele pentru a-și asigura sprijinul presei din Sărindar și cîștigă concursul hotărît al lui Blumenfeld, al lui Fagure și al lui Șeicaru. Mulțumește ambițiile tinere din partidul liberal cu făgăduieli seducătoare și împacă vechile cadre cu trei por-

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Primii ghiocei

Un transport mai puţin obişnuit pe străzile Capitalei: lăzi cu bani

tofolii ministeriale. Grija sa deosebită însă o consacră «tronului». Guţă cel cumplit, executorul nemilos al actului de la 4 ianuarie 1926[1], devine Guţă cel leal, slujitorul plecat al restauraţiei. E, vorba lui Vaida, homo regim, în cel mai desăvîrşit înţeles al cuvîntului: rîde cînd regele rîde, plînge cînd regele e întristat. Cîrmuirea sa e plină de bune intenţii. La Finanţe, Victor Slăvescu se străduieşte cu o blîndă îndîrjire de om miop, peltic şi foarte cumsecade să împace capra cu varza, — contribuabilul cu fiscul, stabilitatea monetară cu dezechilibrul bugetului şi convingerile sale financiare clasice cu dezordinea care bîntuie mai rău ca niciodată în gospodăria ţării. La Instrucţie, doctorul Anghelescu, pentru care nu există buget, nici criză financiară, aruncă armate noi de institutori nepregătiţi în statele de plată ale unui stat falimentar. Manolescu-Strunga, cea mai activă excelenţă, plimbă fructele naţionale cu aeroplanul, prin ţările nordice. Ministrul său, V. Sassu, nu a atins la Agricultură decît două probleme, problema de a veni şi problema, care pare mai grea, de a nu pleca. N. Teodorescu, la Industrie, de teama de a nu fi, în calitate de mare industriaş, cu desăvîrşire imparţial, prigoneşte pe industriaşi şi nu aprobă nici una din afecerile partidului. La Comunicaţii, Franasovici ţine locul lui Mirto şi Auschnitt pe cel al lui Malaxa.

Guţă şi-a rezervat, pentru sine, problemele constituţionale — cum ar zice Maniu —, adică raporturile cu regele".

Venit la cîrma ţării — cum am arătat — la scurtă vreme după asasinarea lui I.G. Duca şi după o guvernare de numai cîteva zile a unui cabinet prezidat de C. Anghelescu, Gh. Tătărescu a promis că va lua măsuri ferme privind asanarea vieţii politice de excesele mişcării legionare. Treptat însă, înhămat la carul intereselor regale, a lăsat ascuţişul măsurilor represive — starea de asediu, legislaţia excepţională şi cenzura — îndreptat în primul rînd împotriva partidului comunist. Dar să-l lăsăm pe Grigore Gafencu să deruleze filmul evenimentelor, aşa cum le-a surprins el în însemnările sale zilnice şi în propria sa optică personală acum cinci decenii cînd erau calde: „Cînd a venit la putere, călcînd peste o baltă de sînge — e o expresie care îi place şi pe care o repetă des — a încercat să răzbune pe Duca şi

[1] La 4 ianuarie 1926. Parlamentul a votat îndepărtarea prinţului Carol de la succesiune şi recunoaşterea fiului său — prinţul Mihai — ca moştenitor al tronului României. La guvern se afla atunci cabinetul liberal prezidat de I.I.C. Brătianu.

bilce, care aveau loc aproape în fiecare duminică la Bucureşti şi în principalele oraşe din ţară. În presă, această luptă era sprijinită de ziarele Adevărul şi Dimineaţa ale lui Constantin Mille, de Epoca lui N. Filipescu, de Facla lui N.D. Cocea, care din revistă săptămînală se transformase în gazetă zilnică etc.

Partidul social-democrat, sub conducerea luminată şi fermă a marelui luptător care a fost I.C. Frimu, susţinea, credincios doctrinei sale, neutralitatea.

Celelalte foi fuseseră etichetate «germano-file» şi erau foarte puţin citite.

În toate perioadele de mari ciocniri politice, apar şi unii agitatori de rînd, care nu urmăresc decît realizarea unor beneficii personale. Astfel apăru în 1915 un oarecare Drumaru, ardelean de felul lui, care întemeiase o aşa-zisă organizaţie cu pomposul nume «Garda Demnităţii Naţionale» sau pe scurt G.D.N. În realitate, Drumaru şi «ghedeniştii» săi, cinci-şase la număr, alcătuiau o mică bandă de scandalagii, care ridicau cu forţa de la chioşcuri gazetele neutraliste sau germanofile, îi băteau pe băieţii vînzători şi aşa mai departe. Seara, Drumaru se prezenta la o anumită firmă străină pentru care lucra, îşi primea plata, dădea cîţiva lei «ghedeniştilor», iar grosul banilor intra în punga lui.

Dintre ziarele germanofile, cel mai bine scris era Seara lui Bogdan-Piteşti, om inteligent, mare colecţionar de artă, dar, în acelaşi timp, escroc şi şantajist. Cu o statură impozantă, lat în umeri, cu un barbişon «Napoleon III», cu o inteligenţă cinică, elegant fără ostentaţie, pronunţînd pe r cu o greseiere firească, Bogdan-Piteşti fusese poreclit de toate umoristice Bogdan-Ciupeşti din cauza escrocheriilor pe care, de altfel, le afişa cu emfază.

Viaţa lui Bogdan-Piteşti ar fi un admirabil subiect de roman. Descindea dintr-o familie de boiernaşi. Îşi petrecuse tinereţea în străinătate. Fusese expulzat din mai multe ţări, «totdeauna pentru escrocherii, niciodată pentru motive politice», cum îi plăcea să spună, afişînd o vădită mîndrie.

În 1915, Bogdan-Piteşti conducea ziarul Seara, adunînd în redacţie cîţiva scriitori de mînă întîi. Unul din ei a publicat, într-o zi, un pamflet împotriva poetului Gregorian. Poetul Gregorian era însă iute din fire, vînjos la trup şi cu pumn tare. S-a dus furios la redacţia Serii, a intrat în biroul lui Bogdan-Piteşti, l-a tras o pereche de palme şi a trecut mai departe, în camera redactorilor, ca

MARTIE 1935

Vechea ciădire a poştei bucureştene şi...

să-şi continue campania de sancţionare. Bogdan-Piteşti şi-a luat pălăria şi bastonul şi a coborît liniştit în stradă. Din redacţie, prin ferestrele deschise, se auzeau strigăte şi înjurături, călimări aruncate în pe eţi, mese ostogolite, scaune sfărîmate. Un colaborator, care venea să-şi aducă articolul, auzind prin ferest ele deschise larma dinăuntru, îl întrebă pe Bogdan: «Pentru Dumnezeu, ce se întîmplă în redacţie?» «Nimici Se bat nişte poeţi», răspunse Bogdan măreţ şi calm, văzîndu-şi de drum.

Ca să uşureze... orientarea politică a redsctorilor Serii, Bodgan-Piteşti afişase pe un perete al biroului său numele politicienilor care nu puteau fi atacaţi, pentru că subvenţionau lunar gazeta. Toţi erau aleşi pe sprinceană — oameni veroşi, traficanţi de influenţă, samsari etc. Cînd unul din ei nu-şi plătea «birul», Bogdan îi tăia de pe listă şi «clientul» respectiv se trezea luat într-o maşină de înjurături cu aluzH precise la anumite «afaceri». Alarmat, respectivul se grăbea să-şi achite subvenţia întîrziată, iar Bogdan îl scria din nou pe-listă.

Într-o zi, Bogdan-Piteşti, plictisit de aceste «clupei», destul de rentabile, dar cam mărunte, se hotărî să dea o lovitură în stil mare: un şantaj contra Băncii Blank. Poate că bătrînul Mauriciu Blank ar fi plătit, ca să evite scandalul, dar fiul său A istide, care preluase în mare parte atribuţiile bătrînului, hotărî să pună capăt odată pentru totdeauna unor asemenea încercări de terorizare. Un funcţionar superior al băncii fu însărcinat să înceapă «negocieri» cu Bogdan-Piteşti. După cîteva întîlniri şi tocmeli, căzură de acord asupra sumei. În seara fixată, Bogdan-Piteşti veni, potrivit înţelegerii, la restaurantul «Flora» de pe Şoseaua Kiseleff. Un cheiner îl introduse într-o cameră separată, unde funcţiona ul îl aştepta cu şampanie şi icre negre. După o scurtă introducere, funcţionarul scoase teancul de hîrtii de cîte o mie de lei, subţiri şi cu un foşnet plăcut la ureche. Grijuliu, Bogdan-Piteşti începu să le numere. În clipa aceea însă, uşa se deschise şi intră un comisar de poliţie, însoţit de cîţiva agenţi. Banca Blank anunţase din timp poliţia, comunicînd şi numerele şi seria bancnotelor cu care se va face «plata». Inspectorul scoase lista din buzunar: bancnotele aveau seria şi numerele indicate pe acel petic de hîrtie. Se încheie un proces-verbal în toată regula, constatîndu-se flagrant-delictul de şantaj. Bogdan-Piteşti fu arestat, scos pe o uşă din dos şi dus la prefectura de poliţie. Funcţionarul băncii, după ce p imi banii

onoarea partidului liberal. Garda de fier trebuia desfiinţată — fruntaşii gardişti suprimaţi, — amintirea lui Zelea Codreanu ştearsă pe veci din amintirea ţării. Nu i-a lipsit avîntul, nici strălucirea în cuvinte. I-au lipsit însă instrumentele docile — fiindcă aceste instrumente erau în mîinile altuia.

Nici starea de asediu, nici justiţia militară, nici poliţia, nici siguranţa nu au ajutat Ministerul de interne, unde dăinuia Victor Iamandi, omul cu elocinţă avîntată al divului Guţă, să aresteze pe Corneliu Codreanu. Căpitanul gardist s-a predat cum a vrut şi cînd a vrut, adică la începutul procesului asasinilor lui Duca, autorităţilor militare. Iar elocinţa guvernamentală a «acompaniat» cu vocalizele şi notele ei ridicate, fioroase dar neputincioase, procesul Gărzii de fier, unde comisari regali, judecători şi inculpaţi au mers mînă în mînă şi într-o deplină solidaritate, prin cabinetul instrucţiei, al interogatoriului şi al pledoariilor, pînă la achitarea finală.

E cert ca guvernul a urmărit condamnarea celor mai mulţi inculpaţi. E tot atît de sigur că a făcut în această privinţă toate presiunile pe care le-a putut face. Regele a lăsat însă să se înţeleagă (demersul generalului Moruzi) că judecătorii militari pot judeca «după conştiinţă» şi conştiinţa judecătorilor a fost prielnică inculpaţilor, fatală însă guvernului. Dacă Guţă ar fi fost un stejar, lovitura l-ar fi frînt. Guţă are însă mlădierea trestiei. S-a plecat. Şi au rămas în vigoare cenzura, starea de asediu şi — Garda de fier! Feritâ de loviturile guvernului, nestingheritâ de poliţie, neatinsă de faimoasa lege de apărare a ordinei în stat, garda se dezvoltă în linişte, sub oblăduirea unor simpatii misterioase care vin de foarte sus. E o mişcare subversivă oficială— conspiraţia majestăţii sale. O conspiraţie cu atît mai privilegiată cu cît se bucură, ca toate înaltele instituţii de stat, de protecţia măsurilor excepţionale. Astfel cenzura şi starea de asediu, instituite pentru a desfiinţa «uneltirile extremiste», au ajuns să le apere şi să le ocrotească. Măsurile excepţionale, departe de a sluji acţiunea de guvernămînt a partidului liberal, nu mai slujesc azi decît o altă acţiune, mai înaltă, mai complexă, cu cele mai neaşteptate remificaţiuni. De aceea, Dinu Brătianu, şeful şi reprezentantul intereselor partidului liberal, cere cu stăruinţă şi hotărîre desfiinţarea lor. Şi tot de aceea, primul ministru, doritor de a cîrmui cu orice preţ, dînd Cezarului tot ce vrea Cezarul, menţine aceste măsuri, care nu mai sînt un instrument în mîna lui, ci un tribut mai mult de desăvîrşită supunere".

... cutie de scrisori din secolul trecut

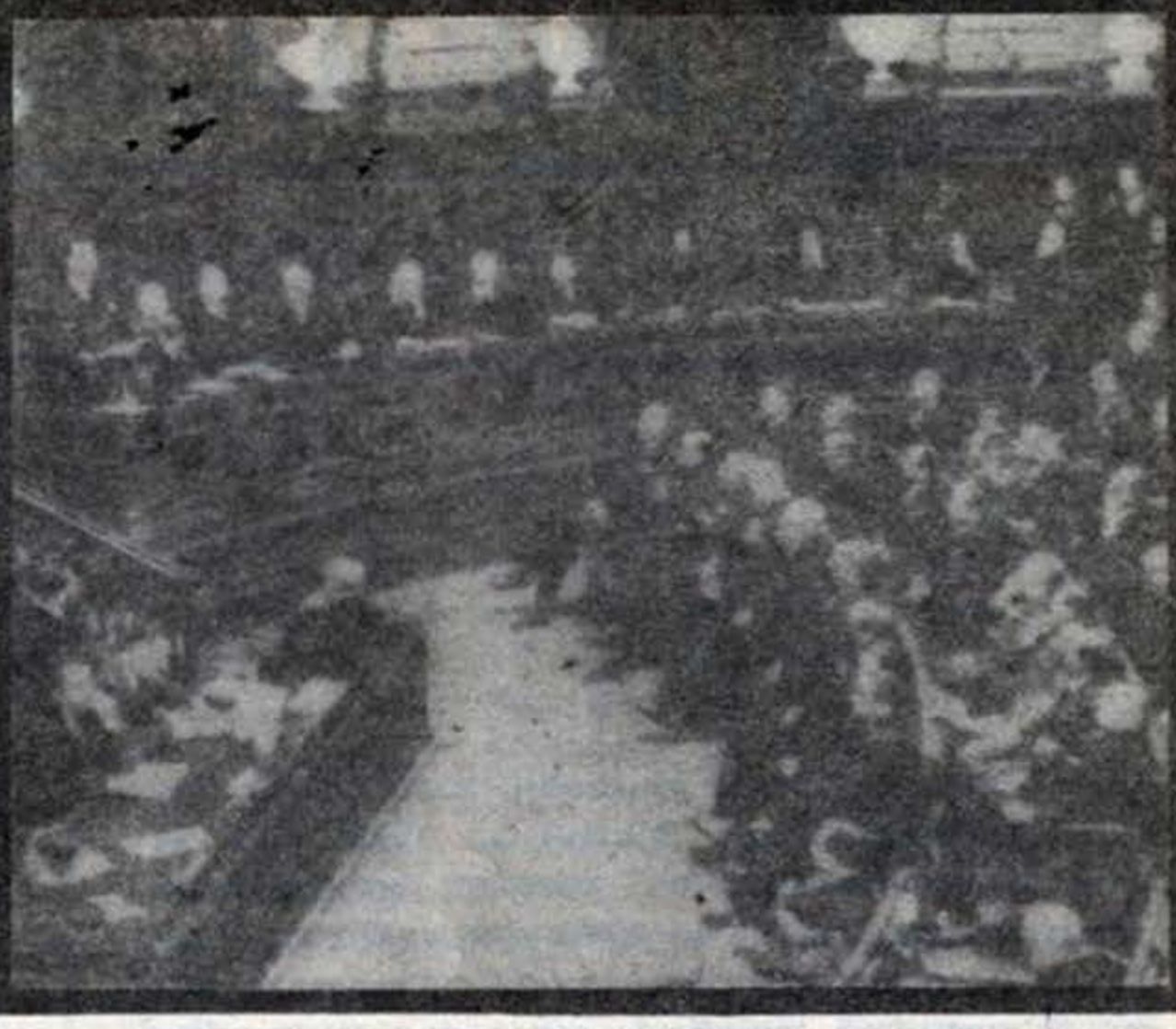

Cu prilejul împlinirii a 85 ani, președintele Cehoslovaciei, Th. Masaryk, a fost sărbătorit de Parlamentul român; cuvîntarea omagială a fost rostită de primul-ministru G. Tătărescu

Nici Partidul Național-Țărănesc — celălalt mare partid al burgheziei — nu este lipsit de frămîntări interne. „Partidul Național-Țărănesc — notează Grigore Gafencu — trece printr-o criză adîncă de readaptare la condițiile vieții publice pentru un partid care nu e la putere. Trei fruntași, Maniu-Mihalache-Vaida, polarizează curentele din partid în trei direcții deosebite".

De fapt este vorba de mai multe direcții, dat fiindcă în stînga P.N.Ț. se situează o serie de personalități de seamă ce reprezintă cercuri ale burgheziei și intelectualității ce sînt adversare fascismului (Mihail Ralea, Virgil Madgearu, Dem Dobrescu etc.) și se pronunță pentru regim democratic. Fuziunea P.N.Ț. cu Partidul Țărănesc al doctorului Lupu, petrecută în martie 1934, a întărit aripa de stînga a partidului în acțiunea sa pentru democrație burgheză și împotriva primejdiei dictaturii carliste și a fascismului.

Există și o grupare „centristă" care, înțelegînd pericolul pe care-l reprezenta pentru țara noastră Germania nazistă, se pronunță pentru reprimarea, mergînd pînă la desființarea Gărzii de fier — principala agentură hitleristă, stipendiată și încurajată de Berlin în România.

Cît privește dualitatea Maniu-Mihalache — aripa de dreapta a P.N.Ț. — este vorba, de fapt, cum se spune mai pe ascuns, mai pe față, de o activitate cu două fețe, dar cu un singur cap, Iuliu Maniu. Gruparea reunește o serie de politicieni cu tendințe conservatoare.

Așadar și în P.N.Ț., frămîntări, regrupări, curente. Guvernarea P.N.Ț. din anii 1929-1933 și, îndeosebi, reprimarea sîngeroasă în 1929 a grevei minerilor de la Lupeni și, în ianuarie-februarie 1933, a luptelor muncitorilor ceferiști și petroliști au dus la scăderea accentuată a prestigiului de care se bucurase acest partid în ochii maselor. Ca urmare, în interiorul său se manifestă tot mai accentuat tendințe opuse, o serie de elemente regrupîndu-se pe poziții tot mai clare împotriva fascismului și a dictaturii personale pe care o pregătea Carol II, în timp ce unii politicieni evoluează spre dreapta.

Rubrică de Ioana URSU,
Constantin DARIE, Ioan LĂCUSTĂ,
Valeriu BUDURU
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

înapoi, rămase să-și termine liniștit sticla de șampanie și tartinele cu icre negre.

Deși se știa că Bogdan-Pitești e un vechi profesionist al șantajului, faptul stîrni vîlvă. Fusese prins ca un șoarece în cursă. Cum de nu se gîndise să-și ia măsurile de precauție? A doua zi, redactorii Serii se năpustiră cu toată furia și cu tot talentul lor împotriva Băncii Blank și îndeosebi împotriva lui Aristide. Era prea tîrziu și era de prisos.

După ce a ieșit din pușcărie Bogdan-Pitești a trecut, la început, printr-o perioadă mai grea. I-a trebuit un timp pentru ca prin speculații de bursă, în care era foarte priceput, să-și refacă averea, greu lovită în anii de inflație de după primul război mondial.

Dar cîte n-ar mai fi de povestit despre Bogdan-Pitești! Ion Vinea, în romanul său Lunatecii, i-a făcut un foarte bun portret.

Să mă întorc însă, la întîmplarea din 1915. Cum spuneam, Drumaru și «ghedeniștii» lui dădeau iama prin gazetele germanofile, confiscîndu-le, arzîndu-le și bătînd pe bieții vînzători. După aceea se ducea să-și încaseze plata de la agentura antigermană, în slujba căreia se afla. Bogdan-Pitești cu ziarul său Seara lucra pentru nemți. Ei fu însărcinat de aceștia să intre în tratative cu Drumaru. Chemat de Bogdan, șeful «G.D.N.»-ului se înfățișă. Fără ocolișuri, fără menajamente, directorul Serii îi puse problema brutal. Cît cere Drumaru ca să treacă de partea nemților?

A doua zi, Drumaru și «ghedeniștii» lui, treculi de partea cealaltă a baricadei, confiscau presa francofilă, în frunte cu ziarele Adevărul și Dimineața ale lui Constantin Mille...

După război, l-am cunoscut și eu pe Bogdan-Pitești. Mi-aduc aminte că într-o zi, m-a invitat la dejun. În afară de Petrescu-Găină, era o lume amestecată și dubioasă: vagi actrițe, vagi scriitori și pictori și cîteva femei fără profesie. Oamenii care își făcuseră un nume în literatură și în artă îl părăsiseră. În genere, era o penibilă atmosferă de cabotinism și de ratare, în care Bogdan-Pitești, răsucindu-și barbișonul și gargarisind «rh»-urile graseiate, încerca să-și dea vechile aere de mecena. Era însă, îmbătrînit și obosit: își dădea seama că a ieșit din circulație. În conversație, nu mai avea nimic din verva, care i se atribuia pe vremuri. Paradoxe de duzină și un cinism ieftin. Am plecat repede. După aceea, cînd mi-a reînnoit invitația, m-am eschivat".

„BRUTALA PRIETENIE" (II)

A. BUSUIOCEANU, FL. CONSTANTINIU

La 3 ianuarie 1943, Mussolini rostește un discurs: „Iată-ne în fața acestui an 1943, care va avea o însemnătate cu adevărat excepțională pentru istoria Italiei... În 1943 vom vedea dacă 20 de ani de regim fascist au modificat lucrurile numai la suprafață, lăsîndu-le așa cum erau în adîncime". Ca de obicei, fanfaronada nu lipsește: „Poporul italian va uimi lumea". O dată încheiat spectacolul demagogic, Ducele devine realist pînă la cinism. Îi spune lui Giuseppe Bottai, unul dintre șefii partidului fascist: „Mai facem o încercare, după care putem închide prăvălia!"

Situația regimului fascist este într-adevăr critică. Convins, în iunie 1940, că Hitler este pe punctul de a cîștiga victoria, Mussolini a intrat în război. Speranțele de a se așeza la masa păcii — „doar" cu cîteva mii de morți ca pierderi — s-au spulberat. Războiul a continuat cu mai multă înverșunare. Deși aliat cu Reichul nazist, Mussolini vrea să ducă propriul său război în paralel. Simte că Axa se dezechilibrează, că Italia fascistă este, de fapt, un secondant inferior al Germaniei lui Hitler. În megalomania sa, Ducele suferă cumplit din pricina acestui statut umilitor. De fiecare dată cînd Reichul marchează un punct pe tabela însîngerată a marelui conflict, Ducele nu vrea să rămînă mai prejos. Cînd află că unitățile Wehrmachtului au intrat în România (octombrie 1940), într-o țară ce i se pare că aparține sferei sale de influență, Mussolini are o explozie de indignare: „Hitler mă pune întotdeauna în fața faptului împlinit, dar de data aceasta o să-i plătesc cu aceeași monedă. Va afla din presă că am ocupat Grecia[1]. O să fim chit". Rezistența eroică a armatei grecești a transformat însă curînd „marșul" victorios pe care îl anunța Ducele în derută. Wehrmachtul este cel care — supremă umilință — trebuie să-i scoată pe Mussolini din impasul militar în care își aruncase armata cu bunăștiință. Devine tot mai limpede că „războiul paralel" al Ducelui este o imposibilitate.

Hitler își tratează partenerul în consecință. Cînd decide să atace Uniunea Sovietică, păstrează cel mai desăvîrșit secret față de aliatul său. Îi comunică Ducelui declanșarea „Operației Barbarossa"[2] doar cu jumătate de oră înainte de atac. La ora 3 dimineața, Ciano este informat de ambasadorul german și ginerele aleargă să-și trezească socrul. Mussolini fierbe: „eu mă abțin să-mi deranjez servitorii și neamțul ăsta mă scoală din pat la orice oră, fără cea mai mică considerație". Declară și el de îndată război Uniunii Sovietice, dar îi spune lui Ciano: „În povestea asta, nu doresc decît un singur lucru: Reichul să-și lase pe-acolo cît mai multe pene".

Dorința Ducelui se îndeplinește în proporții nebănuite: Wehrmachtul suferă pe frontul de est înfrîngerile cele mai grele. Dar nu numai el „lasă pene", ci și armata italiană care, în plus, în 1941-1943, înregistrează grave înfrîngeri pe frontul din Africa; drept urmare, Italia pierde cea mai mare parte a posesiunilor ei coloniale din această zonă.

După capitularea armatei germano-italiene din Africa de Nord (13 mai 1943), ostași ai trupelor aliate se amuză în fața unui portret al lui Mussolini

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1978; 5/1973.

Ca un păianjen în plasă

La 23 ianuarie 1943, trupele britanice intră în Tripoli; la 7 mai, trupele anglo-americane comandate de generalul Dwight D. Eisenhower[1] debarcate în Maroc și Algeria (8 noiembrie 1942) fac joncțiunea în Tunisia cu Armata 8-a britanică, condusă, de generalul Bernard Law Montgomery[2], armata care a urmărit de la El-Alamein forțele italo-germane în retragere; la 12 mai capitulează trupele germane, a doua zi cele italiene. Italia se pregătește să cunoască războiul pe propriu-i teritoriu.

Situația internă e la fel de gravă ca și cea de pe front. Poporul italian e ostil războiului. „Italienii s-au săturat s-o facă pe leii" — notează în jurnalul său Ulrich von Hassell, fostul ambasador german la Roma, sortit, el însuși, unui sfîrșit tragic, ca participant la atentatul împotriva lui Hitler de la 20 iulie 1944. În țară, mișcarea de rezistență face progrese; se înmulțesc actele de sabotaj și grevele; în cercurile palatului regal și chiar ale partidului fascist se vorbește tot mai stăruitor de înlăturarea Ducelui. Acesta, suferind de ulcer, deprimat, informat despre zvonurile unor comploturi, îi spune lui Carlo Scorza, secretarul partidului fascist, că *i libri gialli* (cărțile cu coperți galbene, adică romanele polițiste) nu sînt genul lui.

Factorul timp ne defavorizează...

Perspectivele războiului sînt tot mai sumbre. În ianuarie 1943, lui Mussolini i se aduc la cunoștință, de către ministrul Italiei la București, Renato Bova Scoppa[3], demersurile lui Mihai Antonescu, ministrul de externe al României. Acesta, știind că Bova Scoppa pleacă la Roma, îi ceruse să transmită părerile sale: „Mergem spre ruină. Germania e obsedată de frontul din răsărit, e nevoie ca cineva să-i deschidă ochii. E necesar ca noi, aliații, să ne punem de acord pentru o acțiune comună. Mussolini trebuie să conducă această acțiune". Opiniile ministrului de externe român revelau simptomele — pe plan diplomatic — ale crizei regimului antonescian, care avea să se adîncească în lunile următoare. Bova Scoppa îi înmînează lui Ciano un memoriu ce conținea ideile lui M. Antonescu, sfătuindu-l să organizeze o întîlnire între Mussolini și ministrul român.

Citirea memoriului îl irită pe Mussolini. Se declară convins că Wehrmachtul va restabili situația pe frontul de est și conchide că nu „canalul dunărean" (român) este cel care trebuie urmat.

La 5 februarie 1943, guvernul italian este remaniat: printre alte schimbări, eliminarea lui Ciano; portofoliul externelor este preluat de Mussolini însuși (avîndu-l ca subsecretar de stat pe Giuseppe Bastianini). La 12 mai, Bova Scoppa adresează o scrisoare particulară lui Bastianini. Din documentele germane și italiene depozitate, după prăbușirea Reichului, la Colegiul St. Anthony din Oxford, unde istoricul britanic F.W. Deakin, profesor și rector, a avut posibilitatea să le consulte pentru lucrarea *The Brutal Friendship*[4], reiese că grație strînselor sale relații cu M. Antonescu, diplomatul italian era în măsură să cunoască planurile Înaltului Comandament German (O.K.W.) privind frontul de est, planuri pe care germanii nu le comunicau decît arareori aliaților italieni. M. Antonescu știa din rapoartele atașatului militar român la Berlin, generalul Ion Gheorghe, că Hitler nu intenționează încă să lanseze pe frontul de est o ofensivă de proporții (ca cele din anii 1941-1942), ci o „amînase" pentru 1944, cînd credea că va dispune de forțele necesare pentru a obține o victorie decisivă. Or, așa cum spusese M. Antonescu, „trebuie să avem în vedere că acest an va fi folosit de adversarii noștri și că factorul timp nu este cu siguranță de partea noastră".

Reîntors la Roma, la 29 mai, Bova Scoppa este purtătorul unui memorandum despre atitudinea României. Înainte de a-l prezenta la Ministerul de externe, îl încredințează ministrului Curții regale, Pietro Acquarone, pentru ca suveranul să ia cunoștință de el. După ce îl citește, Victor Emmanuel se declară de acord cu cele relatate. „Dacă Mussolini nu se gîndește să iasă din război, atunci o va face regele însuși", îi spune Acquarone lui Bova Scoppa, restituindu-i documentul. Apoi îl înștiințează că regele dorește ca memorandumul să-i fie înaintat cît mai curînd lui Mussolini.

La 5 iunie, diplomatul italian îl întîlnește la Ministerul de externe pe Ciano, care, după eliminarea sa din guvern, fusese numit ambasador pe lîngă Sf. Scaun. „Din cauza ta și a primului tău memoriu — îi spune lui Bova Scoppa — m-au dat afară cu șuturi. Mussolini a simțit că eram de partea lui Antonescu, s-a înfuriat, nu mi-a iertat-o și, după cîteva zile, m-a lichidat". Și adresîndu-i-se lui G. Bottai, care tocmai intrase în cameră: „Vino să-l asculți pe acest țîcnit, care vrea să-i schimbe ideile altui țîcnit".

După ce făcea o examinare lucidă a situației militare și prezenta vederile pesimiste ale ministrului român în privința șanselor de succes ale

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 1-6/1974, 12/1984, 4-5/1980, 4/1976, 2/1985.

Germaniei, memorandumul conchidea că „este cea din urmă oră pentru o reîntoarcere la metodele politice. Ora aceasta este deci a Ducelui; el poate intra încă o dată în istorie printr-un «München al războiului»"[1].

Deşi la citirea memoriului, Mussolini s-a declarat de acord cu ideea că Hitler ar trebui constrîns să privească realitatea în faţă, el a apreciat totuşi că e „prea devreme pentru a lua o iniţiativă diplomatică". Şi-a dat însă aprobarea pentru o vizită a lui Mihai Antonescu în Italia. Întîlnirea dintre cei doi a avut loc la 1 iulie la reşedinţa lui Mussolini de la Rocca delle Caminate. M. Antonescu a repetat opiniile şi argumentele transmise prin Bova Scoppa. Pe baza surselor italiene, F.W. Deakin prezintă astfel această parte a convorbirilor: „În ciuda pledoariei lui Antonescu, atît în timpul celor două întrevederi cît şi în timpul prînzului, Mussolini nici nu a vrut să audă, necum să accepte, argumentul românesc că oricum Hitler nu va fi de acord, caz în care cele două ţări ale lor [România şi Italia — *n.n.*] ar trebui să caute o soluţie proprie. El [Mussolini — *n.n.*] a lăsat totuşi să se înţeleagă că, dacă Hitler nu-l va asculta, peste două luni va convoca o conferinţă, care să-i includă şi pe neutri". Ducele s-a făcut că nu pricepe aluziile lui Mihai Antonescu la „eventuale sondaje de pace pe lîngă Aliaţii occidentali". Părerea lui era că acum, după înfrîngerea trupelor italiene în Africa, nu era nici momentul potrivit şi nici el în măsură să negocieze.

La despărţire, Mussolini i-a spus oaspetelui român: „Sper ca această întîlnire să aibă o semnificaţie istorică". Se va fi gîndit, desigur, că incapabil să cîştige victorii pe cîmpul de luptă, va putea să găsească o compensaţie într-o acţiune care să redea „dimensiunile" considerate de el ca meritorii staturii sale politice. Dacă va fi întreţinut astfel de speranţe, ele aveau să se năruie foarte curînd: la 10 iulie, forţele anglo-americane debarcau în Sicilia[2].

Părerea ţăranilor din Sicilia

În acest răstimp, Führerul supraveghează atent aliatul italian. Îndată după pierderea Tunisului, Direcţia operaţii a O.K.W. elaborase un document în care se analiza eventualitatea ieşirii Italiei din război. Preocupat de apărarea a ceea ce numea cu emfază „Fortăreaţa Europa" (teritoriile de pe continent ocupate sau controlate de Axă), Hitler, după cum arată generalul Walter Warlimont, unul din colaboratorii cei mai activi ai O.K.W.-ului, era gata „să subordoneze interesele tuturor celorlalte teatre de război, inclusiv ale celui de est, exigenţelor celui mediteranean". Alarmat de perspectiva de a vedea inamicul punînd piciorul în Italia, Hitler cerea Înaltului comandament al armatei de uscat (O.K.H.) să fie gata în orice moment să transfere şase divizii blindate de pe frontul de est în sud. O.K.W. a întocmit un plan („Alaric") privind măsurile de luat în cazul unei defecţiuni a Italiei şi un altul („Konstantin") pentru a face faţă noii situaţii din Balcani, creată de această defecţiune. Hotărît să păstreze în cel mai desăvîrşit secret aceste operaţii, Hitler a interzis orice redactare în scris a instrucţiunilor ce vor trebui urmate şi a refuzat să-şi pună semnătura pe cele două directive: „De data asta o să fim fanatic de grijulii cu fiecare bucăţică de hîrtie", a decis el.

Ceea ce i se părea grav lui Hitler era deteriorarea situaţiei lui Mussolini: „Ducele — spunea el la 20 mai — a făcut ordine în garda fascistă din jurul lui, dar adevărata putere este în mîinile altora. În plus nu se poate bizui pe el însuşi în problemele militare şi trebuie să se sprijine pe generali ostili sau incompetenţi".

Bănuielile şi temerile sale se agravează la auzul impresiilor culese de trimisul său special (Sonderführer) C.A. von Neurath. Ceea ce îl izbise pe acesta din urmă era frecvenţa a două formule utilizate de italieni: „cînd o să se termine războiul" şi „niciodată nu poţi şti ce o să se întîmple". „E clar că trupele germane — îi spunea von Neurath lui Hitler — au devenit foarte nepopulare în Sicilia. Explicaţia e simplă: sicilienii consideră că noi le-am adus războiul pe teritoriul ţării şi că le-am hăpăit cam tot ce aveau. Acum sîntem motivul sosirii englezilor, ceea ce totuşi — şi ţin să subliniez acest lucru — îi place ţăranului sicilian; el crede că asta înseamnă sfîrşitul necazurilor sale. E un mod de a gîndi lesne de înţeles la un simplu ţăran. El nu vede decît pînă în vîrful nasului şi susţine întotdeauna ceea ce face viaţa mai bună în cel mai scurt timp posibil. Odată englezii sosiţi, gata cu războiul. Asta e opinia generală în sudul Italiei. Dacă vin englezii, povestea se va termina mai repede decît dacă rămîn germanii, care le îngreunează viaţa".

Hitler: „Ce fac oficialităţile italiene în această privinţă?"

Von Neurath: „Mein Führer, după cîte ştiu, prefectul şi ceilalţi funcţionari, care mai sînt pe ici pe colo, văd şi aud, dar nu fac mare lucru. Le-am atras atenţia în diverse ocazii şi i-am întrebat: «Cînd un soldat german este tratat ca un duşman şi înjurat pe faţă, în stradă, ceea ce se întîmplă foarte des, mai ales în Sicilia, ce faceţi? Nu puteţi permite ca astfel de lucruri să continue la nesfîrşit». Răspunsul a fost invariabil acelaşi: «Ce să facem? Asta-i opinia publică! Aştia-s oamenii şi voi sînteţi de vină că nu v-aţi făcut simpatizaţi. Colo le-aţi rechiziţionat vitele, dincolo le-aţi mîncat toţi puii». Am răspuns: «Nu sîntem aici pentru distracţie, ci pentru că

[1] În 1938, Mussolini sugerase Conferinţa de la München care, după cum se ştie, „soluţionase" criza declanşată de pretenţiile lui Hitler asupra regiunii sudete prin sacrificarea Cehoslovaciei (*Magazin istoric*, nr. 9/1973).

[2] *Magazin istoric*, nr. 1/1968, 4/1970, 3/1975, 4/1976.

ne aflăm în plin război!» Însă ei găseau tot felul de scuze: «N-avem ce face. Soldaţii germani îi înjură şi ei pe soldaţii italieni». După părerea mea, ar trebui luate măsuri foarte severe de către autorităţi; ar trebui să le dea cîteva lecţii pe care să le ţină minte. Mai multe decît s-au dat pînă acum".

Hitler: „N-or să facă nimic!"

În cursul discuţiei — a cărei stenogramă s-a păstrat — Hitler se dezlănţuie împotriva tuturor „păcatelor" făptuite de aliatul italian, încă din 1939.

Hitler: „... Acum înţeleg: anumite cercuri din acea ţară au sabotat consecvent războiul de la bun început. Chiar de la început! Mai întîi a fost sabotajul din 1939. Prin manevrele lor, aceşti oameni au reuşit să împiedice intrarea Italiei în război. Dacă Italia ar fi declarat atunci măcar că este alături de Germania, aşa cum tratatele o obligau să o facă, războiul nu ar fi izbucnit; nu ar fi început nici englezii, nici francezii. Căci aşa s-a întîmplat cu englezii: două ore după ce Italia a hotărît că nu va intra în război — decizia a fost transmisă la Londra — şi Anglia a semnat în grabă tratatul cu polonezii[1]. El nu fusese semnat pînă atunci... Acelaşi lucru s-a repetat şi mai tîrziu. Fiecare document pe care îl trimiteam Ducelui era imediat transmis în Anglia. Aşa că puneam în ele strict ceea ce voiam să se ştie la Londra. Asta era calea cea mai sigură prin care ceva ajungea repede în Anglia".

Von Neurath: „Acest sistem de trafic cu Anglia continuă încă. Alaltăieri noapte, în tren, comandanţii de submarine de la Spezia mi-au spus că au dovada sigură că vasul de luptă «Vittorio Veneto»

Aliaţii debarcă în Sicilia...

...întîmpinaţi cu lacrimi de bucurie de locuitorii din Palermo, care văd în sosirea lor încă un pas spre sfîrşitul războiului

[1] Pactul de asistenţă mutuală, încheiat la 24 august 1939 între Marea Britanie şi Polonia.

este în comunicație cu Malta[1], în fiecare dimineață, de la opt la zece. Cînd un ofițer german a vrut să arunce o privire pe acolo și și-a dat seama de ce se întîmplă, a fost imediat arestat de către autoritățile italiene, sub acuzația de spionaj, pentru că își dăduseră seama că el descoperise adevărul. E o întîmplare absolut sigură".

„Trebule să stăm la pîndă"

La un moment dat, intervine în discuție feldmareșalul Erwin Rommel, cunoscut pentru ostilitatea sa față de italieni.

Rommel: „Ar fi posibil, mein Führer, ca italienii să trimită mai multe trupe în Sicilia și să o mențină fără ajutorul nostru?"

Hitler: „Desigur, orice este posibil; problema este dacă ei chiar *doresc* să o apere. Dacă ei doresc cu adevărat să o apere, atunci totul este posibil. Ceea ce mă îngrijorează nu este că ea [Sicilia — *n.n.*] nu poate fi apărată — pentru că, dacă se vrea cu hotărîre acest lucru, ea poate fi apărată fără doar și poate — noi am putea imediat să mai trimitem trupe; ceea ce mă îngrijorează este însă că acești oameni nu vor să o apere. Ducele poate avea cele mai bune intenții, dar este sabotat. Am citit discursul lui Bastianini. Este un discurs pur și simplu murdar, nici o îndoială în această privință. Nu știu dacă ați citit acest discurs!"

Keitel[2]: „Nu, nu l-am citit; am văzut numai o notiță în care se menționa că a vorbit".

Hitler: „Era o telegramă. O am aici. În mare, conținutul discursului era: Italia și Germania luptă pentru o cauză dreaptă etc. și ceilalți pentru una nedreaptă; capitularea necondiționată ar fi intolerabilă pentru italieni — ceva de genul ăsta — și Italiă se va strînge în jurul regelui ei și-și va apăra armata și regele. La cuvîntul «rege» au fost aplauze ostentative în Senat din partea unor persoane. Tocmai acum. În general un discurs murdar, un foarte murdar discurs și care, pur și simplu, îmi întărește sentimentul că în orice moment poate avea loc o criză în direcțiile pe care le-am discutat. Löhr[3], va trebui să vă gîndiți la obiectivele dv. și la măsurile ce vor fi necesare din acest punct de vedere..."

Concluzia lui Hitler în privința atitudinii de adoptat față de Italia era următoarea: „Trebuie să stăm la pîndă, întocmai ca un păianjen în plasa lui. Slavă Domnului, am avut întotdeauna un nas foarte fin, astfel că am putut, în general, să miros lucrurile, înainte ca ele să se întîmple".

Mai alarmantă decît criza politică a regimului fascist era pentru Hitler atitudinea lui Mussolini însuși. La începutul lui mai, feldmareșalul Albert Kesselring crezuse că-i dă o veste bună Ducelui, informîndu-l că alte trei divizii germane aveau să sosească în Italia. Răspunsul lui Mussolini căzuse ca o lamă de ghilotină. Ducele declarase că aceste divizii nu puteau modifica în nici un fel situația. Nu avea nevoie de oameni, ci de blindate și de tunuri antiaeriene. Atitudinea Ducelui părea să exprime intenția ascunsă a unei dezangajări față de Reich, cu atît mai lesne de realizat cu cît efectivele germane erau mai puțin numeroase în Italia și cu cît armata italiană era mai bine echipată. La 12 mai, Mussolini refuzase — de astă dată explicit — primirea în țară a două noi divizii germane. În scrisoarea trimisă în aceeași zi lui Hitler, el cerea livrarea a 300 tunuri, 50 baterii antiaeriene, 50 escadrile de avioane de vînătoare (cifrele fuseseră amplificate ulterior de Statul major italian). Reichul nu dispunea de asemenea cantități livrabile de arme, astfel că cererile au rămas fără răspuns. În schimb, șapte divizii germane — slab echipate și instruite — soseau în Italia.

Mussolini avusese dreptate: cele șapte divizii nu mai puteau schimba nimic. La 11-12 iunie, insulele italiene Pantelleria și Lampedusa sînt ocupate de forțele anglo-americane, fără să întîmpine vreo rezistență serioasă din partea apărătorilor italieni. În sfîrșit, la 10 iulie, aliații occidentali debarcă în Sicilia. Baza navală italiană de la Augustin nu deschide focul, ci se autodistruge. Hitler spumegă. Atașatul militar german în Italia, generalul Enno von Rintelen, comunică în termeni duri indignarea aliatului german. Pe măsura deteriorării situației militare în Sicilia, mesajele și apelurile mussoliniene la forurile germane se înmulțesc. Hitler nu vrea însă să-și riște trupele pentru italienii care nu manifestă în nici un fel voința de a lupta. La 13 iulie, el trimite Ducelui un mesaj redactat în termeni reci. Menționează „rapida și neașteptata încetare a rezistenței din partea forțelor apărării de coastă, care... în unul dintre cele mai importante sectoare nici măcar nu au acceptat lupta".

La O.K.W., furia împotriva aliaților italieni atinge cotele cele mai înalte. La 15 iulie, generalul Alfred Jodl îi prezintă lui Hitler un memorandum, în care cere „o curățenie generală în Italia", eliminarea actualei conduceri militare și arestarea tuturor persoanelor ostile Reichului. Amiralul Doenitz și feldmareșalul Rommel, chemați pentru consultări, exprimă opinii similare, cel din urmă fiind deosebit de aspru în opiniile sale față de italieni. Hitler rămîne perplex: „Trebuie să existe totuși cîțiva oameni cumsecade în Italia, n-au putut deveni răi toți dintr-o dată". Parcă pentru a se convinge de acest fapt, Hitler se decide să aibă o convorbire cu Mussolini.

(Va urma)

---

[1] Aflată sub administrație britanică și, în timpul celui de-al doilea război mondial, una din cele mai puternice baze aero-navale ale aliaților.

[2] Wilhelm Keitel, general-colonel, șeful Wehrmachtului din 1937.

[3] Alexander Löhr, general-colonel, comandantul trupelor germane din Peninsula Balcanică

Din nou despre vînătoarea de vrăjitoare

RUGURILE DIN DANEMARCA MEDIEVALĂ

INGA DAHLSGARD

Mai susceptibilă de a fi bănuită de vrăjitorie decît bărbatul, pindită de societate pentru a fi arătată cu degetul şi pedepsită la cea mai mică abatere de la nişte reguli absurde, avînd statutul juridic al unei minore, de la naştere pînă la adînci bătrineţi, şi primind o educaţie dintre cele mai superficiale, aceasta era condiţia femeii în vechea Danemarcă şi, în general, în toate ţările lumii în acea perioadă. O condiţie care a înregistrat un salt uriaş în secolul XX, îndeosebi în ultimele decenii. Măsurile adoptate pentru acordarea unor depline drepturi de egalitate cu bărbaţii, pentru ocrotirea familiei, respectul acordat de societate femeii ca soţie, mamă şi om al muncii, pun şi mai puternic în evidenţă drumul — adeseori tragic, de-a lungul istoriei — străbătut pentru obţinerea unui statut demn de importantul aport pe care femeile îl dau progresului societăţii umane.

Ziarista daneză Inga Dahlsgard şi-a dedicat o bună parte din viaţă cercetării problemelor legate de emanciparea semenelor ei. Rodul acestei munci s-a concretizat într-o serie de studii, articole şi lucrări. La acestea s-a adăugat, din 1949, o emisiune la Radio-Copenhaga, intitulată „Ora femeii", datorită căreia, în scurtă vreme, militanta Inga Dahlsgard a devenit una dintre cele mai prestigioase voci ale lumii culturale daneze. Articolul din paginile următoare, publicat într-o formă prescurtată cu titlul şi subtitlurile noastre, a apărut în numărul special al revistei UNESCO, Cultures, **număr consacrat problemelor privind trecutul şi viitorul femeilor în lume. Articolul dezvăluie, între altele, practicile mistice cărora le-au căzut victime milioane de fiinţe nevinovate, îndeosebi femei, temă despre care revista noastră a mai scris în cîteva rînduri** (Magazin istoric, **nr. 6/1969, 3 şi 11/1982).**

A.M.Ş.

Triumful mişcării anticatolice stîrnită de Martin Luther[1] (Reforma) în nordul Europei a determinat o serie de modificări în concepţiile oamenilor, inclusiv în cele privind deosebirile dintre bărbaţi şi femei. Invocînd textul Scripturii, Luther justifica totuşi superioritatea bărbatului. Pentru Luther, misiunea femeii era să-şi îngrijească soţul şi să se dovedească îngăduitoare. Dacă natura îi dăruise femeii coapse atît de mari, era pentru ca ea să dea naştere la copii, să stea liniştită acasă şi să se ocupe de gospodărie. Bărbatului îi revenea responsabilitatea să-şi îndrume nevasta; ea nu era pregătită nici fizic, nici intelectual s-o facă singură.

O vorbă aruncată în vînt

În acelaşi timp, atitudinile faţă de comportarea soţilor şi soţiilor — pînă atunci relativ tolerante — s-au înăsprit. Adulterul era considerat ca fiind opera Diavolului şi pedepsit ca atare. Astfel, printr-o ordonanţă emisă la Copenhaga, regele Christian III (1534-1559) hotăra nici mai mult nici mai puţin decît ca soţului care „păcătuise" să i se taie capul, iar femeia adulteră să fie legată de mîini şi de picioare, băgată într-un sac şi înecată. Mamele care zămisliseră copii fără a fi căsătorite trebuiau să fie biciuite în piaţa publică şi apoi alungate din aşezarea respectivă. Nevinovaţii copii ilegitimi erau excomunicaţi de

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1976, 11/1983.

Biserică şi dispreţuiţi de societate. Oprobriul faţă de femeia păcătoasă s-a menţinut pînă în secolul nostru, în timp ce, treptat, aceeaşi vină comisă de un bărbat nu a mai fost considerată nici pe departe atît de gravă.

Scurt timp după Reformă au început procesele de vrăjitorie. Cum Diavolul era sursa oricărui rău, se credea cu toată convingerea că îndeosebi femeile erau sortite să-i cadă în gheare. Zelul reformaţilor recent convertiţi a provocat o recrudescenţă a ideilor despre Satana şi puterea lui. După Bula papală emisă în 1484, de Inocenţiu VIII, vînătoarea de vrăjitoare a început să bîntuie în toată Europa.

Primele victime din Danemarca au fost două femei arse pe rug în 1540, în insula Mon. Episcopul de Sjaelland, unul din principalii instigatori, îşi sfătuia enoriaşii să demaşte vrăjitorul sau vrăjitoarea care s-ar fi ascuns printre ei. Astfel un nefericit concurs de împrejurări, o vorbă aruncată în vînt sau bîrfelile tîrgului puteau să ducă la condamnarea unor oameni nevinovaţi. În decursul proceselor, cînd se încerca obţinerea mărturisirii prin tortură, se întîmpla adesea ca acuzaţii să cedeze şi să facă „declaraţii complete" numai pentru a scăpa de chinuri. Aşa se explică execuţiile în masă, ca cea de la Als, cînd au fost arse de vii cincizeci şi două de vrăjitoare.

În Danemarca au fost arşi oameni pentru vrăjitorie timp de un secol şi jumătate. Şi nu numai femeile erau pedepsite astfel. Au existat şi bărbaţi acuzaţi că, ajutaţi de Diavol, au făcut vrăji vecinului ca să se îmbolnăvească, că au deocheat vite sau că sînt adepţi ai lui Satana.

Deoarece se dovedise că de prea multe ori fuseseră trimişi pe rug oameni nevinovaţi, autorităţile civile au intervenit cu o serie de reglementări care încercau să frîneze abuzurile. Astfel, prin 1680, un moşier din Djursland pornise la o energică vînătoare de vrăjitoare care a dus la condamnarea mai multor femei. Chemat în faţa unui tribunal, călăul a fost somat să declare dacă obţinuse mărturisirea condamnatelor prin tortură, adică turnîndu-le pucioasă încinsă pe piept sau trăgîndu-le pe roată. El a recunoscut că folosise „proba apei": suspecta era legată de mîini şi de picioare şi aruncată în apă. Dacă se scufunda era vinovată, dacă plutea era nevinovată. În urma anchetei, s-a decis ca nici o presupusă vrăjitoare să nu mai fie condamnată înaintea examinării cazului de către Curtea supremă.

În Danemarca la sfîrşitul secolului XVI: nobili...

Cu toate acestea, o adevărată cotitură în practica proceselor de vrăjitorie s-a produs prin 1690 şi a fost declanşată de episodul de la Thisted. De cîtva timp, o fată suferea de o boală ciudată. Medicii, neputincioşi, au dat vina pe Diavol. Mai mulţi preoţi au încercat să-i alunge duhurile rele din trup, dar, după cîţiva ani, starea ei se agravase şi, în plus, alte fete din sat începuseră să prezinte simptome asemănătoare. Aduse în biserică, în timp ce se spuneau rugăciuni şi se cîntau imnuri pentru salvarea lor, fetele s-au comportat cel puţin extravagant faţă de ceilalţi credincioşi. Slujbele nu l-au impresionat cîtuşi de puţin pe Diavol şi numărul bolnavelor a continuat să crească. Pînă la urmă, sătenii au identificat şi acuzat vrăjitoarea care provocase ceea ce părea a fi o adevărată epidemie: moartea ei părea neîndoielnică.

O lege născută moartă

Atunci a intervenit episcopul de Alborg. Acesta a numit o comisie care, în urma cercetărilor, a stabilit că aşa-zisele posedate erau nişte impostoare. Pe unele le-a condamnat să li se taie capul, a disculpat presupusa vrăjitoare acuzată de magie, iar preotul ce fusese amestecat în afacere a fost răspopit. Cazul a ajuns în faţa Curţii supreme, care a pronunţat sentinţe mai moderate, revocînd, îndeosebi, pedeapsa capitală; unii dintre judecători au considerat chiar că la originea întregii poveşti fusese într-adevăr o boală. Din acel moment, tribunalele nu au mai vrut să ia în seamă zvonurile despre posedaţi şi, treptat, procedurile privind vrăjitoria au dispărut. Ceea ce nu i-a împiedicat pe ţărani să creadă în continuare în vrăji şi să-şi facă singuri „dreptate". În 1937 a fost formulată ultima acuzaţie de vrăjitorie împotriva unei femei.

O altă consecinţă a Reformei a fost închiderea unui mare număr de mănăstiri, provocată de pledoariile asidue ale lui Martin Luther în favoarea căsătoriei. Familiile nobile au fost foarte nemulţumite că nu mai puteau scăpa de fetele lor nemăritate, trimiţîndu-le ca altădată la mănăstire unde ar fi găsit un adăpost. Într-adevăr, interesele lor le dictau să nu-şi fărîmiţeze averea şi, de multe ori, chiar familia se gîndea cu teamă la măritişul progeniturilor, mai ales atunci cînd „alesul" era sărac şi de rang social inferior. Astfel, în 1574, a apărut o lege care obliga ca o femeie nobilă căsătorită cu un om de rînd să-şi vîndă imediat pămînturile unei persoane cu titlu de noblеţe. Pentru a soluţiona problema spinoasă a fetelor bătrîne, cărora nu li se găsea un rost, au fost înfiinţate cămine lutheraniene. Cu aceasta se re-

zolva chestiunea averii, căci, odată intrată între zidurile unui cămin de bătrîne, femeia nu mai avea drept la moştenire. Tot Reforma a generat o practică foarte specială în numirea clericilor: dintre candidaţii pentru o parohie era preferat cel care se căsătorea cu văduva predecesorului său. În 1683, regele Christian V (1646-1699) a proclamat o lege care anula şi înlocuia vechile coduri juridice provinciale. Conform noii legi, toate femeile aveau, din punct de vedere juridic, statut de minore. Totuşi, văduvele se bucurau de majoratul legal, cu condiţia să aibă un tutore care să le sfătuiască şi să semneze împreună cu ele diversele documente. Căsătorite sau nu, femeile erau minore. Dar, în timp ce o femeie căsătorită păstra obligatoriu acest statut, o femeie necăsătorită care avea, de exemplu, o fermă sau un capital de comerţ şi un tutore putea fi considerată o „minoră emancipată" sau chiar, în cazuri excepţionale, să atingă deplinul majorat.

În ceea ce priveşte dreptu-rile de succesiune, această lege daneză acorda bărbatului o parte dublă din moştenire faţă de o femeie avînd acelaşi grad de rudenie cu defunctul. Condiţia femeii măritate a devenit şi mai precară atunci cînd i-a fost luat dreptul de a stăpîni singură pămînturile moştenite şi de a dispune de ele. Acestea au devenit obligatoriu o par e a bunurilor comune ale soţilor, bunuri de care dispunea însă numai bărbatul.

Către sfîrşitul secolului XVIII, oficialităţile Danemarcei au găsit de cuviinţă că era necesar să se ocupe de felul în care se îmbrăcau oamenii. În 1783 s-au dat dispoziţii amănunţite în această privinţă, mai întîi pentru locuitorii de la oraş şi, ceva mai tîrziu, şi pentru cei de la sate. Printre altele, orăşencelor li se interzicea să poarte veşminte din catifea, broca t cu fir de aur sau de argint şi dantele de import. Mătasea era permisă, dar slujnicele nu aveau dreptul decît la o pelerină şi o fustă neagră din acest material. De asemenea, femeilor le era interzis să aibă o coafură care să fi costat mai mult de nouă mărci şi să poarte cercei. Cît despre săteni, acestora li s-a dat dispoziţia strictă de a nu face...

...marinar şi ţărancă

În p. 57: *grup de femei daneze. Detaliu dintr-un basorelief aflat în Catedrala din Odense*

exces de lux! Ţăranii nu aveau voie să poarte decît haine făcute artizanal, din pînză grosolană de casă, ţesută dintr-un fir de lînă combinat cu in.

Şcoli pentru papagali

Cu ocazia confirmării (o sărbătoare religioasă pentru adolescenţi), părinţii îşi îmbrăcau copiii cît mai frumos. Guvernul a decis să intervină şi în 1784, s-a hotărît că, în astfel de ocazii, o fată avea voie să poarte doar o rochie din tafta albă sau neagră, din pînză de in sau stofă de lînă. Podoabele din păr şi de pe rochie se reduceau la panglici roşii şi albe, iar gîtul trebuia acoperit cu o eşarfă albă. Dacă oamenii simpli erau nevoiţi să respecte toate aceste reglementări, doamnele de la Curte se înzorzonau cu catifele, pene, bijuterii şi dantele, sfidînd, pur şi simplu, hotărîrile. Şi ce lege le-ar fi putut obliga pe doamnele de rang înalt (prin naştere sau căsătorie) să se îmbrace modest? Era o lege născută moartă.

Ca în mai toate ţările Europei, educaţia copiilor se făcea în şcoli dependente de biserici. Nevoia creşterii capacităţii de apărare l-a determinat pe regele Frederic IV (1699-1730) să fondeze, pe domeniile Coroanei, 240 şcoli cu caracter militar. În 1739, o ordonanţă regală a impus înfiinţarea de şcoli în toată Danemarca şi a instituit învăţămîntul obligatoriu. Cu toate că hotărîrea a întîmpinat împotrivirea clericilor şi a proprietarilor de pămînt, şcolile au început să funcţioneze. Unele dintre aceste şcoli ofereau elevilor, pe lîngă instruirea gratuită, mîncare şi îmbrăcăminte. Dar ce se învăţa în aceste şcoli?

Băieţii învăţau Catehismul şi Biblia, să scrie, să numere şi să socotească. Fetele se deprindeau să coasă şi să toarcă, dar, de asemenea, trebuiau să cunoască Catehismul şi să poată răspunde la întrebări despre cuprinsul Bibliei. Dacă nu ştiau lecţia, ca pedeapsă... li se interzicea lucrul de mînă! Fetele şi băieţii erau ţinuţi cît mai separaţi şi nu aveau voie să se joace împreună în recreaţii. În mod paradoxal însă, pregătirea pentru confirmare se făcea în comun.

Către sfîrşitul sec. XVIII, diverse asociaţii filantropice sau de alt fel au fondat mici „academii" particulare rezervate exclusiv fetelor. În 1801 existau, numai în Copenhaga, 25 astfel de „academii". Teoretic, sub influenţa secolului luminilor, acestea ar fi trebuit să ofere o educaţie completă. Practic, nu se studia nimic serios, în fruntea disciplinelor predate figurînd artele de agrement tipic feminine, precum dansul, cîntatul la pian şi confecţionarea buchetelor. Programele prevedeau învăţarea a trei limbi străine. Dar profesorii sau profesoarele care le predau nu aveau totdeauna competenţa necesară. Criticile adresate multora dintre aceste şcoli erau deseori aspre. Pe bună dreptate erau denumite „şcoli pentru papagali"

În româneşte de
Ioana CÂNDEA

Ex Libris Constantini Cantacuzéni

la Biblioteca Batthyaneum

IACOB MÂRZA,

Cărturar ilustru al poporului român, stolnicul Constantin Cantacuzino a fost, totodată, un pasionat adunător de cărți. Lucrările procurate de el au alcătuit una din cele mai complexe și bogate biblioteci ale vremii în țările române. Viața zbuciumată a cărturarului, sfîrșitul său tragic, în împrejurările încetării domniilor pămîntene în 1716, ca și vitregia vremurilor ce au urmat, au făcut ca inestimabilul fond de cărți adunat de stolnic să se risipească. Stăruitoare cercetări efectuate timp de un secol și, cu deosebire, în ultimii ani de Virgil Cândea, C. Dima-Drăgan, Mario Ruffini ș.a., au semnalat numeroase cărți ce au aparținut cîndva marelui om politic, istoric și gînditor care a fost Constantin Cantacuzino, oferindu-ne imaginea unui spirit intelectual cum puține erau în vremea aceea în întreaga Europă. Astăzi, aproape toate cărțile ce i-au aparținut au fost strînse la un loc, la Biblioteca Academiei. Spunem aproape, deoarece o parte din lucrări s-au pierdut ireparabil. Există încă speranța ca biblioteci și fonduri arhivistice din țară și de peste hotare să mai adăpostească volume care, odinioară, au stat la îndemîna lui Constantin Cantacuzino. Descoperirea relativ recentă de către Eugen Pavel a lucrării lui Thomas D'Aquino, Comentarii in octo libros Politicorum Aristotelis, *Paris, 1645, cu autograful stolnicului, în biblioteca mănăstirii franciscane din Hunedoara, unde se păstra din 1716, rămîne un convingător exemplu.*

Mai puțin cunoscut de către iubitorii culturii românești vechi este faptul că în fondul de carte de la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia se găsește un volum cu autograful „Ex libris Constantini Cantacuzeni". Este vorba de opera renumitului geograf german, Philippus Cluverius, Introductio in universam geographiam tam veterem, quam novam, *Amstelodami, apud Gulielmum Gulielmi, 1683 (introducere în Geografia universală, veche și nouă, Amsterdam, Gulielmus Gulielmi, 1683), care a fost folosită de stolnic, între altele, la alcătuirea* Istoriei Țării Românești, *după cum au demonstrat V. Cândea și C. Dima-Drăgan.*

Întrebarea, care ne-am pus-o de atîtea ori, nu ne ocolește nici acum. Cum a intrat tratatul lui Cluverius în fondul de carte de la Alba Iulia? Se pot face doar supoziții. Să fi intrat cartea stolnicului într-o colecție vienеză, de unde ulterior a ajuns la Alba Iulia, împreună cu colecția de carte a cardinalului Christhopor Migazzi, cumpărată în 1780? Să fi făcut parte din fondul unei biblioteci de ordin călugăresc, desființat în urma decretelor împăratului Iosif II? Multe din aceste biblioteci, preluate de contele Ignatius Batthyani, au fost încorporate bibliotecii de la Alba Iulia. Sînt întrebări la care, cel puțin în acest stadiu al cunoașterii, nu se poate răspunde.

Cert este că în primele decenii ale sec. XIX, lucrarea respectivă exista de-acum în colecția din Alba Iulia, deoarece apare menționată în perioada amintită într-un catalog manuscris al bibliotecii (Conscriptio Bibliothecae Instituti Batthyaniani facta anno 1824, *I, p. 307).*

Indiferent de calea și momentul în care volumul de geografie universală al lui Cluverius, care păstrează autograful stolnicului a intrat în Biblioteca Batthyaneum, important este că, după mai multe decenii, lucrarea a fost regăsită. Ea este integrată circuitului științific intern, într-un moment în care biblioteca lui Constantin Cantacuzino - focar de cultură și civilizație umanistică europeană - reintră în atenția specialiștilor și iubitorilor istoriei naționale.

CLIO ANUNȚĂ

Mormîntul Anei Ipătescu

Cînd am publicat, în 1975, la Editura militară, monografia despre Ana Ipătescu, m-am străduit în primul rînd să dovedesc, pe bază de documente, că ea nu a fost numai eroina unei zile, cum era îndeobște prezentată — a acelui memorabil 19 iunie 1848, cînd în fruntea mulțimilor bucureștene a eliberat guvernul revoluționar, arestat de colonelii Solomon și Odobescu — ci că activitatea ei revoluționară a marcat momente semnificative atît înainte, cît și după 1848. Investigația a lăsat însă și anumite elemente neclarificate. De pildă, în actul de deces, descoperit de istoricul G.T. Ionescu, se arăta dorința eroinei de a fi înmormîntată la „Monastirea Pasărea". N-am știut multă vreme dacă vrerea i-a fost împlinită, mai ales că soțul ei, Nicolae, fusese înhumat la Belu, în 1868. O investigație la Pasărea a elucidat definitiv problema. Un registru, pe a cărui copertă era scris: „Această Kondică să fie bine păstratâ, că e de Mare trebuință; care păstrează într-însa pisania răposaților din *1850* mai bine" (am respectat întocmai ortografia și punctuația); cuprinde următoarea consemnare din anul 1875: „Martie 15. Au răposat roaba lui Dumnezeu Ana Ipătescu".

Eroina fusese deci înmormîntată în cimitirul de la Pasărea. Dar unde? Mi s-a arătat o cruce mare, neagră, fără nici o inscripție, despre care tradiția spune că se află la capătul mormîntului ei. Lîngă această cruce înaltă, maica Filofteia Căpriță a descoperit, în pămînt, un fragment dintr-o cruce mai veche, albă, pe care numele „Ana" este vizibil înscris. După toate probabilitățile, monumentul cel vechi s-a năruit, poate la vreun cutremur, pe la începutul secolului, iar pe cel nou nu s-a mai cioplit o altă inscripție.

I. M. ȘTEFAN

CITITORII SCRIU ISTORIE

Cronică din sec. XVIII

În nr. 10/1983, revista *Magazin istoric* a publicat cîteva extrase referitoare la români dintr-o cronică bulgărească din sec. XVIII, aflată la Budapesta. În lucrarea respectivă — redactată de călugări franciscani de origine bulgară — se fac referiri și la orașul Deva, din Transilvania, „care face parte din Dacia".

Cred că nu e lipsit de interes să amintesc faptul că și la Deva exista (am cercetat-o în 1939) o cronică franciscană, începută în 1764 și care cuprindea interesante relatări referitoare la români, aproape identice cu cele din manuscrisul bulgăresc aflat la Budapesta. Astfel, în capitolele I-III se fac referiri la Transilvania „pars Daciae", la orașul Deva, al cărui nume ar proveni de la cel al lui Decebal. Sînt amintite, de asemenea, luptele dacilor cu romanii și tragicul sfîrșit al regelui Decebal.

O altă informație interesantă din cronică se referă la comunitatea armenilor din Deva. În 1766, doi frați negustori armeni au zidit în piața Devei o bisericuță. Între aceștia și mănăstirea franciscană din Deva s-a încheiat o convenție în care una din clauze prevedea ca predica în această bisericuță armenească să se țină și în limba românească („Valachica" în textul cronicii) care era, deci, vorbită curent de comunitatea armenească.

În cronica pe care am consultat-o — și despre care nu mai dețin alte informații privind locul ei actual de păstrare — sînt menționate și izvoarele folosite la redactarea ei, printre care *Topographia Magni regni Hungariae*, de Mihael Bombardius, Viena 1718, *Imago antique Hungariae*, de Samuel Timon, Cassovia (Kosice), 1733, *Nova Dacia*, de Francisc Fasching, Cluj 1743.

Prof. Victor OPRIȘIU,
Deva

N.R. *Dată fiind importanța acestui manuscris, redacția apelează la cititorii care dețin date suplimentare despre el să ne informeze spre a-l putea supune unei investigații mai atente și a-l introduce în circuitul științific.*

Un voievod necunoscut?

În istoriografia română (d.ex. *Istoria României în date*, București, 1971) se consideră că Nicolae Geregye (sau Geregen) a fost voievod al Transilvaniei în trei rînduri și anume: prima dată de la 3 iunie 1263 pînă în 1270, a doua oară din septembrie 1272 pînă la 29 mai 1273, iar a treia oară de la 7 iunie 1273 pînă la 24 septembrie 1274.

Dacă cercetăm însă cu atenție actele emise în cancelaria coroanei maghiare (publicate în *Documente privind istoria României, veacul XIII. C. Transilvania*, vol. II, București, 1952, respectiv *Crestomație pentru studiul statului și dreptului R.P.R.*, vol. II, București, 1958) vom constata următoarele:

La 17 noiembrie 1270, regele Ștefan recompensează cu patru moșii pe „Nicolae, fiul lui Mauriciu, pentru serviciile sale credincioase".

În 1271, Toma, fiul lui Pancrațiu „a chemat în judecată și pe voievodul Nicolae pentru hotarele pămînturilor sale, anume Tileagd și Săbolciu...".

La 23 februarie 1274, Ladislau IV recompensează și el pe „credinciosul și iubitul nostru Nicolae, Voievodul Transilvaniei și comite de Solnoc, fiul magistrului Mauriciu".

În actul emis în 1278, în al șaptelea an de domnie a lui Ladislau IV, apare Gregen fiul lui Pavel, precum și mențiunea „am poruncit ca acel Gregen să fie pedepsit cu moartea pentru prădăciunile sale".

La 1 septembrie 1278, același rege amintea de „comitele Pavel și de fiii acestuia, anume Nicolae voievodul, precum și de comitele Ștefan și Gregen."

Într-un document din 30 ianuarie 1279 citim: „...Toma de Kany — mergînd pe urmele necredincioșilor noștri, mai întîi pe ale voievodului Nicolae, fiul lui Pavel, iar apoi pe ale lui Gregen, fratele acestuia..."

Constatăm astfel că în perioada 1272-1274 au fost doi voievozi cu numele de Nicolae, anume *Nicolae fiul lui Pavel* sau Nicolae Geregye, care s-a revoltat împotriva lui Ladislau IV, și *Nicolae fiul lui Mauriciu*, care a rămas necunoscut cititorilor români și care era recompensat la 23 februarie 1274, cînd ocupa și funcția de voievod al Transilvaniei. În consecință, Nicolae Geregye a fost voievod al Ardealului de două ori, iar Nicolae fiul Lui Mauriciu trebuie inclus în lista voievozilor Transilvaniei, fie pentru perioada septembrie 1272-30 martie 1273, ceea ce este puțin probabil, fie pentru intervalul 7 iunie 1273-24 septembrie 1274, cînd a fost recompensat.

Ion DULAMĂ,
Rîmnicu Vîlcea

POSTA MAGAZIN ISTORIC

DIN AUGUST 1944

GRIGORE V. PALADE, din Oravița. În numerele revistei din anul 1984, am văzut că ați publicat mai multe fotografii din timpul luptelor insurecționale din august 1944. Și tatăl meu (1903-1980) a participat, cu gradul de maior, la bătăliile din august 1944 de pe Valea Prahovei, luptînd apoi pentru alungarea hitleriștilor din țară. De la el au rămas mai multe fotografii din acea perioadă. Alăturat, vă trimit una **(pe care o reproducem** — n.n.) făcută la un post de luptă din zona Băicoi-Cimpina.

MUZEU

ATTILA BÜCHLER, profesor, din Deta, jud. Timiș, **ne relatează despre activitatea** unui mic muzeu din orașul Deta. Înființat în 1970, prin contribuția prof. Dani Béla și cu sprijinul organelor locale, muzeul reunește exponate semnificative privind trecutul localității a cărei primă atestare documentară este de la începutul sec. XIV.

Cu prilejul celei de a 40-a aniversări a revoluției din august 1944, s-a amenajat în muzeu — **ne scrie cititorul nostru** — un colț memorial închinat eroinei Elena Ghinescu, telefonistă, care i-a ajutat pe soldații români în luptele din toamna lui 1944 pentru eliberarea orașului de trupele hitleriste invadatoare.

O PARCELĂ DE PĂMÎNT ÎN NORMANDIA

PETRE PAULESCU, din București: Am citit în nr. 3-5/1984 ale revistei relatarea istorică despre **Overlord**, cea mai mare operație de debarcare din istorie, de la care s-au împlinit, în iunie 1984, 40 ani. Vă trimit, în completarea celor publicate, următoarea știre apărută în presa franceză din primăvara anului 1984: **„Jean Laurain, ministrul veteranilor francezi din al doilea război mondial, a remis lui Evan Galbraith, ambasadorul S.U.A. la Paris, titlul de proprietar al unei parcele de pămînt în Normandia, pe locul unde va fi înălțat un monument în memoria soldaților căzuți în timpul debarcării din 6 iunie 1944.**

Această parcelă de peste 12 hectare se află în apropierea satului Sainte-Marie-du-Mont (Manche), aproape de punctul Hoc, unde soldații americani au dat asaltul, ajutîndu-se de frînghii și de scări, pentru a pune stăpînire pe poziția deținută de germani, în primele ore ale debarcării. Acest asalt a costat grele pierderi trupele americane".

LA ATHOS — ÎNSEMNĂRI DESPRE UNIRE

VENIAMIN MICLE, din satul Bistrița, com. Costești, jud. Vîlcea: **În toamna anului 1983, am făcut o călătorie de studii la Muntele Athos, unde am cercetat o serie de manuscrise. La așezămîntul românesc Prodromul, în mulțimea însemnărilor inedite, am găsit două referitoare la evenimentele legate de marele act al Unirii Principatelor din 1859.**

Astfel, într-un manuscris miscelaneu din anul 1880, care cuprinde mai multe cuvîntări patriotice și bisericești, am găsit și un Cuvîntul la alegerea primului domnitor al Principatelor Unite române Alex. Ion I-iu, la 1859, februarie. **„Acest cuvîntu — aflam din însemnarea autorului manuscrisului, retras la Athos în 1866 — e compus de dl. Gh. Rozall, profesorul Școalei primare clasei a IV-a din Focșani și datu mie să-l rostescu la 1859. Fiind elevu în acea clasă în etate de 11 ani cu numele de Anghelachi Niculau, acum Antonie Shimonatul, a rămasu nerostitu de mine atunci din cauza timpului rău, a trecut cu grabă Vodă Cuza prin Focșani, neabătîndu-se la școală, unde îl așteptam".**

Însemnarea evocă un moment din călătoria domnitorului Al. I. Cuza de la Iași la București, care a fost urmărită cu viu interes de întreaga națiune. Domnitorul Unirii a fost întîmpinat cu entuziasm de locuitorii orașelor străbătute, care și-au exprimat sentimentele patriotice și atașamentul deplin față se alesul lor.

La Focșani, domnitorul a ajuns la 5 februarie 1859, unde a fost întîmpinat de locuitorii orașului în actuala Piață a Unirii. Atunci ar fi trebuit și elevul din clasa a IV-a să-și rostească discursul său înflăcărat. Timpul nefavorabil însă a făcut ca popasul domnitorului în Focșani să fie mai scurt.

A doua zi, Alexandru Ioan Cuza a ajuns în Buzău. Evenimentul este consemnat pe un alt manuscris aflat la Athos (Erminia picturii bizantine, **redactată în 1832 de Ghelasie din Schitul Cioianul). Anonimul autor al însemnării, martor al evenimentului, consemna: „venirea prințului Alexandru Ioan Cuza de la Iași domn I. La 1859 februarie în 6 zile au venit pă la patru clasuri în Buzău și a doua zi la 7 clasuri au plecat la Ploești și din Ploești la București, prințu și la Moldova și la Valahila".**

UNGURENI

Ing. **MIHAI BĂLĂIANU,, din** București, **ne scrie în legătură cu articolul** Toponimele subcarpatice **Ungureni** și semnificația lor **(nr. 4/1984):** La Direcția generală a Arhivelor statului, din București, la catagrafiile din 1838, jud. Romanați, plasa Cimpului, există statistica satuiui Dioști (acum în jud. Dolj) întocmită de suptcîrmuitorul Ion Lăcusteanu. Constatăm că din cele 105 familii, existente în Dioști în anul 1837, 15 familii erau de ungureni, adică români veniți din Transilvania, aflată sub stăpînire ungară. Dintre acestea, trei munceau ca ciobani, iar restul se îndeletniceau cu plugăria, lucrînd pămînt de la moșnenii diosteni. Din documentele existente rezultă că nici una din aceste familii nu a mai părăsit satul, ca să se întoarcă în Transiivania. Urmașii acestor familii locuiesc în Dioști și azi; sînt foarte numeroși.

Din cele 15 familii, 11 erau de clăcași și 4 de moșneni. Membrii celor 4 familii de moșneni, existente în 1837, au fost urmașii lui Bărac, venit din Transilvania în anul 1691; a vîndut tot ce a avut acolo și a cumpărat de la moșnenii din Apele Vii, sat vecin cu Dioștiul, o curea de moșie. Conform legendei, Bărac, care a fost preot ortodox, a fugit din Transilvania din cauza persecuțiilor. Fiul său, Duculeanu, nepotul său Nicolae și strănepotul său, Dinu, au fost preoți în comuna Dioști. Posed aproape în întregime arborele genealogic al bărăceștilor, deoarece bunica mea după mamă se trăgea din bărăcești. Tot din

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

aceștia, după tată, și actorul Silviu Stănculescu. Toate aceste 15 familii, venite din Transilvania, care totalizau în 1837 un număr de 86 suflete, purtau numai nume românești.

DE LA DRAGOMIRNA

NICOLAE COJOC, din Suceava: În bogata colecție de manuscris a Bibliotecii Muzeului Național din Praga se află — la cota IXH 19 (SVI) — un manuscris împodobit cu frumoase ornamente, cunoscut sub numele **Paradis hieromonachi Raphaelis Dragomirensis.** Manuscrisul a făcut parte din colecția ilustrului filolog Paul Joseph Saffarik (1795-1861) și a fost realizat de ieromonahul Rafail de la cunoscuta mănăstire Dragomirna, unde în sec. XVII, exista o importantă școală de caligrafi — fapt evident atît din eleganța scrieturii, cît mai cu seamă din frumusețea ornamentelor ce împodobesc paginile manuscrisului. Cum rezultă dintr-o însemnare de la fila 83 (în fotografia alăturată), **„această cărticică numită Paracils și alte lucruri folositoare, întocmită și scrisă de ieromonahul Rafail de la sfînta mănăstire Dragomirna și a dat-o de dragul iubirii ucenicului său, diaconul Andronicu din satul Mihoveni pe riul Sucevii, pe vîrful Hîlmuiul, în zilele lui Io Ștefan voevod, fiul lui Vasile voevod... în anul 7169 [1661] luna august 28 zile".**

Dincolo, așadar, de valoarea manuscrisului ca atare, cartea din biblioteca praghează constituie cea dintîi atestare documentară a satului Mihoveni (7-8 km în apropierea Sucevei) despre care se credea că ar data din 1756 (cînd e menționat într-un act emis de Constantin Cehan Racoviță), arătîndu-ne, totodată, că vechea vatră a satului se afla pe un deal din apropierea localității de azi.

PE SCURT

AUREL AMARIEI, din Piatra Neamț: Răspunsurile exacte la concursul Magazin istoric, ediția a II-a 1983, 20 din 200. Din cronicul Unirii, au fost publicate în nr. 2/1984, iar cîștigătorii în nr. 3 și 4/1984.

VALERIU STROE, din București: Mulțumim atît pentru propuneri cît și pentru graficul istoric trimis.

NICOLAE BOGLUȚ, din satul Ucuriș, com. Olcea, jud. Bihor, ne relatează despre mai multe cărți românești vechi (sec. XVII-XVIII) aflate în biblioteca parohială din Ucuriș-Olcea, atestînd legăturile dintre românii de o parte și de alta a Carpaților.

GHEORGHE DULFU, din com. Salsig, jud. Maramureș, ne semnalează împlinirea a opt decenii de la apariția Gazetei de duminică (Șimieul Sivaniei, 1904-1911), publicație care a răspîndit lumină în popor și printre ai cărei colaboratori s-au aflat G. Coșbuc, N. Iorga, Em. Isac, Th. D. Speranția, P. Dulfu.

DOCUMENTARE

Mulțumim următorilor cititori pentru informațiile, notele și materialul documentar trimis: ION MARINESCU, din Sibiu (ilustrata istorică Ștefan cel Mare pe patul morții dînd sfat fiului său Bogdan); MARIN TANCIU, din București (fotografia Viliei Adriana, din Tivoli-Roma); prof. VICTOR CORCODEL, din com. T. Vladimirescu, jud. Galați (articolul Patru decenii de la eliberare); prof. VASILE CALESTRU, Liceul „Cuza Vodă", din Huși (articolul Unirea principatelor române — o frumoasă pagină a istoriei poporului român); DUMITRU PRUNCU, din Timișoara (articolele Mircea cel Bătrîn, Adamclisi, Banatul).

MULȚUMIRI

Mulțumim următorilor cititori pentru urările, felicitările, sugestiile și propunerile transmise pe adresa redacției: ALEXANDRU ARGHIROPOL, din Timișoara; BAZIL BOLDOR, din Cluj-Napoca; MIHAI CHITUC, din Băile Govora, jud. Vîlcea; FLORINA și VASILE JANDARMU, din com. Prisaca, jud. Olt; ALEXANDRU FRONIE, din Timișoara; EUSTAȚIU CONSTANTIN MĂRCULESCU, din București; DAN STĂNESCU, din Ploiești; ALACI BOGDAN, din Suceava; dr. VIRGIL V. VRACIU, din com. Agafton, jud. Botoșani; IOAN DAMIAN, din Sighișoara; EMIL LAZĂR, din com. Chișinău-Criș, jud. Arad; DUMITRU MOCANU, din Iași; ION V. COCU, din com. Firțănești, jud. Galați.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei noastre ne-au scris și următorii cititori: A. Braester, din București (Unitatea o datorăm poporului muncitor, nr. 12/1983); **ALECU CIUNGU, din** Focșani (Grigore II Ghica, nr. 2/1984); **ION BUCELOIU, din** București (Între ignoranță și eroare voită, nr. 2/1984); **ZOLTAN GALLOTSIK, din municipiul** Gheorghe Gheorghiu-Dej (Un singur gînd: unirea deplină, nr. 1/1984).

POȘTA CONCURSULUI

(Urmare din p. 22)

Întrunirea de la Mesteacăn, care a marcat începutul marii răscoale populare din anul 1784, s-a desfășurat în ziua de 31 octombrie 1784 (așa cum se menționează în numărul pe octombrie 1984 al revistei noastre, și în răspunsurile la întrebări) și cum ați răspuns dv., stimate tovarășe MIRCEA TULBURE, din București. **La 28 octombrie, autorității fuseseră înștiințate că Horea s-ar fi aflat la Brad (așadar, nu la Mesteacăn, cum dintr-o eroare a apărut în articolul Apărarea lui Horea, publicat în nr. 2/1985 al revistei).**

PETRICĂ VASILIU, din Brașov: Sînt un abonat al revistei și posed colecția completă. Particip cu plăcere la toate concursurile organizate de dv. și am o mare satisfacție cînd constat că răspunsurile pe care le-am dat, confruntate cu cele publicate în revistă, sînt aceleași. Chiar dacă nu m-am numărat printre cîștigători sînt bucuros că am dat răspunsuri exacte.

LIVIU DUMITRAȘ, din București: La fel ca și alte concursuri **Magazin istoric** și **Horea 200** mi-a oferit prilejul de a revedea colecția revistei, reîntîlnindu-mă, astfel, cu minunate pagini de istorie.

ELISABETA PREDESCU, din Bacău: Deși parcă mai dificil decît ediția precedentă, concursul **Horea 200** a constituit pentru mine o plăcere, dezlegînd (sper că și corect) cele 20 întrebări.

TECDOR MIHAIL, din Timișoara, **ne solicită să-i comunicăm,** dacă se poate, care sînt primele 10 scrisori cu răspunsuri care au sosit la acest concurs. **Vă îndeplinim dorința, cu precizarea însă că primul lot de scrisori sosite pe adresa concursului** Horea 200 **a fost mult mai numeros. Iată însă numele a 10 dintre acești primi participanți: GEORGE IONIȚOIU, din** com. Vînju Mare, jud. Mehedinți; **ELEVII ȘCOLII GENERALE din** com. Vișina, jud. Dîmbovița; **CAROL GRUIA, din** Brașov; **ILIE PETREA, din** Galați **precum și MIHAELA OCTAVIA STĂNUȘESCU, DUMITRU TĂNĂSESCU, DAN DUMITRU, MIHAI N. ILIE, VICTOR VERNESCU, RĂZVAN ZAHARIA, toți din** București.

IMPORTANT! Reamintim cîștigătorilor concursului File de epopee **(nr. 12/1984) care încă nu și-au ridicat premiile că acestea mai pot fi ridicate pînă la 15 iunie 1985, inclusiv.**

CONTENTS (Romanian History) **Ş. Lache** Romanian Revolution in Action: August 1944-March 1945 (II) ● **G. Zaharia, I. Cupşa, T. Popescu-Tracipone** The Romanian Forces in Combat for the Liberation of Czechoslovakia (II) ● **P. Alexandrescu** Revelations of a Princely Getan Tomb ● **I. Micu Horace** about the Moral Physiognomy of Our Ancestors ● **I. Lupaş, P. Teodor** The Principality of Transylvania: Evidence of Romanian Political Identity ● **D.C. Giurescu, A.G. Savu** Past Events Condemned by History in a Laudatory Rendering by the Review Kritika ● **D. Botar** The Rule of Vlad Vintilă of Slatina (16th Century) ● **The XVth ICHS: R. Etienne** (France) ● **A. Dobre Nicolae** Titulescu at the Romanian Academy ● **V. Buduru** The Diplomat Daniel Fonseca in the Service of Walachian Prince Nicolae Mavrocordat ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **St. Lache** La révolution roumaine en action: août 1944 - mars 1945 (II) ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa, T. Popescu-Tracipone** Les troupes roumaines dans les luttes pour la libération de la Tchécoslovaquie (II) ● **P. Alexandrescu** Les révélations d'une tombe princière gète ● **I. Micu Horace** à propos du profil moral de nos ancêtres ● **I. Lupaş, P. Teodor** La Principauté de Transylvanie — preuve de l'identité politique des Roumains ● **D.C. Giurescu, Al. Gh. Savu** Un passé condamné par l'histoire, loué par la revue Kritika ● **D. Botar** Le règne de Vlad Vintilă de Slatina (XVIe siècle) ● **Le XVe CISH: R. Etienne** (France) ● **Al. Dobre Nicolae** Titulescu à l'Académie Roumaine ● **V. Buduru** Le diplomate Daniel Fonseca au service du prince valaque Nicolae Mavrocordat ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Ш. Лаке** Румынская революция в действии: август 1944 г.-март 1945 г. (II) ● **Г. Захария, И. Кушпа, Т. Попеску-Трачипоне** Румынские войска в боях за освобождение Чехословакии (II) ● **П. Александреску** Откровения гетской княжеской могилы ● **И. Мику Гораций** о духовном облике наших предков ● **И. Лупаш, П. Теодор** Княжество Трансильвания — довод румынской политической самобытности ● **Д.К. Джуреску, А.Г. Саву** Осужденное историей прошлое, похвально отраженное в журнале Критика ● **Д. Ботар** Правление господаря Влад Винтилэ из Слатины (XVI в.) ● **XV-й МКИН: Р. Этиен** (Франция) ● **А. Добре Николае Титулеску** в Румынской Академии ● **В. Будуру** Дипломат Даниель Фонсека на службе валашского господаря Николае Маврокордата ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **St. Lache** Die rumänische Revolution in Aktion: August 1944 - März 1945 (II) ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa, T. Popescu-Tracipone** Die rumänischen Truppen in den Kämpfen für die Befreiung der Tschechoslowakei (II) ● **P. Alexandrescu** Die Enthüllungen eines dakischen Fürstengrabs ● **I. Micu** Horatius über das moralische Profil unserer Vorfahren ● **I. Lupaş, P. Teodor** Das Wojewodat Transsilvaniens — ein Beweis der rumänischen politischen Identität ● **D.C. Giurescu, Al. Gh. Savu** Eine von der Geschichte verurteilte Vergangenheit — in der Zeitschrift Kritika gerühmt ● **D. Botar** Die Herrschaft des Vlad Vintilă von Slatina (16. Jahrhundert) ● **Der XV. IKGW: R. Etienne** (Frankreich) ● **Al. Dobre Nicolae** Titulescu bei der Rumänischen Akademie ● **V. Buduru** Der Diplomat Daniel Fonseca im Dienste des walachischen Fürsten Nicolae Mavrocordat ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **St. Lache.** La revolución rumana en acción: Agosto de 1944 — Marzo de 1945 (II) ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa, T. Ponescu-Tracipone** Las tropas rumanas en las combates para la liberación de Checoeslovaquia (II) ● **P. Alexandrescu** Las confesiones de un sepulcro principesco geta ● **I. Micu Horaţio** sobre el perfil moral de nuestros antepasados ● **I. Lupaş, P. Teodor** El valvodia de Transilvania — testimonio de la identidad politica rumana ● **D.C. Giurescu, Al. Gh. Savu** Un pasado condenado de historia elogiado en la revista Kritika ● **D. Botar** El reinado de Vlad Vintilă de Slatina (siglo XVI) ● **El XV-o CICH: R. Etienne** (Francia) ● **Al. Dobre Nicolae** Titulescu en la Academia Rumana ● **V. Buduru** El diplomatico Daniel Fonseca al servicio del principe valaco Nicolae Mavrocordat ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : **Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăgel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan**
TEHNOREDACTOR : **Anton Tănase**
CORECTURA : **Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram**
PREZENTAREA ARTISTICĂ : **Radu Ion Popescu**

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427